

ЧОМУ ТЕМП ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ
НЕ МОЖЕ БУТИ ПРЕДМЕТОМ
ТОРГУ З КРЕМЛЕМ

ЄВГЕН ГУЦАЛО ПРО МЕНТАЛЬНІ
ПЕРЕДУМОВИ РОСІЙСЬКОГО
ЗАГАРБНИЦТВА

ЗАВДЯКИ ЧОМУ ПОЛЬЩА
НАБИРАЄ ВАГУ НА СВІТОВІЙ
ГЕОПОЛІТИЧНІЙ АРЕНІ

У К Р А Ї Н С Ь К И Й
Тиждень

№ 27 (347) 4 – 10 ЛИПНЯ 2014 р.

НІЛС МУЙЖНІЄКС
ПРО ДОПОМОГУ
ВНУТРІШНІМ
ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМ
В УКРАЇНІ

РОСІЯ ... ЛА-ЛА-ЛА!

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

27 >

міжнародна
творча
лабораторія

ARTPOLE.IF

8-12/07/2014

Уніж

Івано-Франківська область

об'єкти / дії в просторі

МИРОСЛАВ ВАЙДА ЖАННА КАДИРОВА
ВІТАЛІЙ КОХАН АНАТОЛІЙ БЕЛОВ
ЯРЕМА СТЕЦИК БЕНДЖАМІН КОУП

11/07

проект ATLAS ESTREMO
ЮРІЙ АНДРУХОВИЧ / KARBIDO
Україна-Польща

WWW.ARTPOLE.ORG

майстер-класи

КЕРАМІКА ЦІАНОТИПІЯ
лабораторія ШУМУ ТАНЕЦЬ І ІМПРОВІЗАЦІЯ
ПОШУК ПЕРШОЗВУКУ

акустична майстерня казки ВЕЛИКЕ ВУХО
ДИТЯЧА ПРОГРАМА В ТІПІ
та інші

відеопоезія / документальне кіно

CYCLOP
DOCUDAYS UA
#BABYLON'13

зустріч з режисерами
ОСТАП КОСТИК «ЖИВА ВАТРА»
ДІНАРА АХТЕМОВА «БАЛЬЗАМ»

перформанс
НІЖНІСТЬ-ВІЙНА-МЕТАМОРФОЗИ-ТИША
THAT BLACK / Україна

12/07

музика

AKSAK BALKAN TRIO / Польща
МАРК ТОКАР ТРІО / Україна
VURAJ / Білорусь
MAVIGIZ / Туреччина
DUODUO / Україна
та інші

• Перекресток •
www.percrestok.kiev.ua

СВІТЛИЦЯ
МУЛЯРОВА

ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИЙ
КОРЕСПОНДЕНТ

НА ЧАСІ

Загроза євроімітації
Чому небезпечно втрачати динаміку інтеграції до ЄС **4**

Несолідарний УДАР
Що може призвести до недієздатності Київщини **6**

ТЕМА НОМЕРА/РОСІЯ

Едип Заліський. Епілог
Валерій Примот про те, як Україні позбутися «російської хвороби» **8**

Примара автономістського ренесансу
Чому нинішній суперцентралізм російської псевдофедерації є оманливим **14**

Росія та решта
Якими можуть бути контури розпаду РФ з огляду на наявні національні, релігійні, економічні та інші особливості **16**

Константін Боровой: «Сучасна Росія залишається великим уламком СРСР»
Лідер російської прозахідної опозиції про майбутнє РФ та ідеологічні спецоперації Кремля **20**

Нові казки нової Росії
Катерина Барабаш розвінчує свіжі міфи росіян про самих себе **22**

Ведмеже підприємництво
Про що свідчить еволюція російського бізнесу **26**

Буде нічого
Навіщо російській еліті обрали шлях нового поміщництва **28**

Вічне повернення України
Чому Україна – найважливіша для Росії територія **30**

«Ніколи ми не будемо братами»
Політики та митці про те, чим Україна відрізняється від Росії **32**

Звідки ведуть шляхи?
Юрій Макаров про вразливість ідеї створення альтернативного центру «Русского міра» в Києві **34**

Путін, якого чомусь досі люблять
Ольга Ворожбит про те, на чому ґрунтуються симпатії до президента РФ у світі **36**

Про нас та їхні «братерські обійми»
Леся Воронина про нарис Євгена Гуцала, який більш ніж два десятиліття викликав гостру полеміку й досі не втрачає актуальності **37**

Всяка хурда-мурда, або ж чи Стамбул – столиця Росії?
Тиждень публікує статтю Євгена Гуцала, у якій письменник аналізує джерела насильницького російського «месіанства» **38**

СУСПІЛЬСТВО

Ніл Муйжнієк: «Якщо українська влада запропонує довгостроковий план допомоги переселенцям, світ готовий надати підтримку»
Комісар Ради Європи з прав людини про масштаб проблеми внутрішніх переселенців в Україні **42**

СВІТ

Британська бульварна преса під судом
Чому колись усемогутні популярні газети Сполученого Королівства опинилися під тиском критики **44**

З поля гри у гравці
Завдяки чому Польща набирає вагу на світовій арені **46**

Творче руйнування
Що викликало революцію в системі вищої освіти **48**

Китайська перспектива
Ален Гіймоль про те, чи готова Піднебесна власноруч організувати новий світовий порядок **50**

Тиждень

№ 27 (347) 4–10.07.2014
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень» 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Алла Лазарева
Редакція Дмитро Крапивенко, Наталія Петринська, Олександр Крамар, Анна Корбут, Ганна Трегуб, Богдан Буткевич, Валерія Бурлакова, Станіслав Козлюк, Юрій Макаров, Роман Малко, Ольга Ворожбит

Директор зі збуту Олександр Грищенко
Директор з реклами Олена Андреева
e-mail: olena.andreeva@tyzhden.ua
тел.: 067-407-10-89
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00

Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідчення суб'єкта видавничої справи ДК № 14447 від 28.07.2003 р.
№ зам. 14-2029
Наклад 41 500
Номер підписано до друку 2.07.2014
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

© Український тиждень. Редакція залишає за собою право на літредування надісланих матеріалів без узгодження з автором. Рукописи не повертаються й не рецензуються. Редакція може не поділяти думку авторів. За зміст рекламних матеріалів та листів, надісланих читачами, редакція відповідальності не несе. Матеріали, позначені літерою «Р», публікуються на комерційній основі

Наші партнери: www.tyzhden.ua
The Ukrainian Week

ФАКТИ ТИЖНЯ

Україна, Грузія та Молдова підписали угоди про асоціацію з ЄС

Режим припинення вогню з боку українських силовиків скасовано. Відновлено активну фазу АТО. Позиції терористів атакують із застосуванням артилерії та авіації

Російські військові почали облаштувати вогневі позиції безпосередньо на кордоні з Україною. Це помітно як на донбаській ділянці, так і на кримському напрямку

Загроза євроімітації

Замість загравати з Путіним Порошенку варто наслідувати досвід інших постсоціалістичних країн: якнайшвидше провести через ВР ратифікацію Угоди про асоціацію і подати офіційну заявку на повноправне членство у ЄС

27 червня президент України нарешті уклав багатостраждальну Угоду про асоціацію з ЄС. У МЗС заявляють, що націлені на здобуття безвізового режиму з Євросоюзом від 1 січня 2015 року. Припускають таку перспективу і в Брюсселі.

За результатами підписання документа Петро Порошенко заявив, що чекає на заяву представників Євросоюзу, в якій ті підтвердили б визнання нашого права «вимагати обіцянки, що колись Україна стане повноправним членом ЄС». І вони відповіли, хоч і досить стримано. Зокрема, голова Європейської ради Герман ван Ромпей, зауважив: «Угода про асоціацію означає життя в європейській сім'ї, до якої ви справедливо належите», а президент Єврокомісії Жозе Мануел Баррозу вважає що «це не останній етап... Ми свідомі того, що ці країни (Україна, Молдова та Грузія. – Ред.) хочуть продовжувати зближення з ЄС, ми знаємо про їхній європейський вибір». Профільний єврокомісар із питань розширення Штефан Фюле пішов далі, сказавши, що «нове розширення через приєднання Грузії, Молдови та України в майбутньому є можливим», для цього мають бути виконані положення Угоди про асоціацію та проведені необхідні реформи.

Здавалося б, шлях країни до дальшої євроінтеграції відкритий і можна нарощувати динаміку, щоб устигнути виконати одне з ключових зобов'язань кандидата в президенти Порошенка: до

Автор:
Олександр Крамар

кінця каденції розпочати процес набуття Україною повноправного членства у ЄС. Утім, аби євроінтеграція знову не перетворилася на імітацію, Києву потрібно не втрачати шансу й кувати залізо, доки гаряче.

Зрештою, саме таким чином діяли всі країни колишнього соцтабору й навіть экс-республіки СРСР, які вже здобули членство у ЄС або вийшли на фінішну пряму на цьому шляху. Їхній досвід підтверджує: не можна гаяти навіть місяць, потрібно постійно «набридати» європейцям, нагаду-

режила громадянську війну, панування криміналу й тотальної корупції. Її економіка схожа за рівнем розвитку на українську. Однак за чотири дні до підписання Порошенком Угоди про асоціацію вона дістала від Ради ЄС омріяне рішення про надання їй офіційного статусу кандидата в члени Євросоюзу. Офіційну заявку на членство Тирана подала того самого місяця, коли набула чинності Угода про її асоціацію з ЄС: ще у квітні 2009-го. Окрім іншого, зазначена дата свідчить і про те, як багато часу потрібно, щоб така заявка трансформувалася в надання реального статусу. А ще вона нагадує Україні про змарновані роки: подав би Київ заявку відразу після перемоги Помаранчевої революції чи бодай підписав би Угоду про асоціацію у 2009-му або ж 2010 році, коли це за належних зусиль (і без реваншу регіоналів) можна було цілком успішно зробити, – Україна сьогодні могла б бути поряд із Албанією. Адже ця держава досі має чимало проблем, що нагадують наші, й цілком зіставний рівень економічного розвитку: ВВП на особу 2013 року там, за даними МВФ, лише на 5% перевищував український.

Тож принаймні зараз Києву не варто затягувати з подачею заявки на членство (що й казати вже про ратифікацію Угоди). Бо, навіть коли це зробити відразу після набуття чинності Угодою про асоціацію, буде великим успіхом, якщо статус країни-члена

**ЯКЩО ДО НАСТУПНИХ
ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ
УКРАЇНА НЕ НАБУДЕ СТАТУСУ
КАНДИДАТА В ЧЛЕНИ ЄС,
ПОРОШЕНКО ВВІЙДЕ
В ІСТОРІЮ ЯК НАЙБІЛЬШИЙ
ЄВРОІМІТАТОР**

ючи про себе, й водночас позбавляти їх приводів для відмови чи зволікання із запрошенням до Євросоюзу. Адже, як відомо, «відчинено буде тим, хто стукає». А коли країна не готова наполегливо домагатися вступу до ЄС, то її відносини з ним переходять у фазу декларацій та ритуальних танців замість конкретних кроків, які робили б процес інтеграції до європейських структур незворотнім.

Про це свідчить і актуальний нині досвід Албанії. Ця балканська країна не так давно пе-

Прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан оголосив, що його країна долучиться до будівництва газозону «Південний потік»

Парламентська асамблея ОБСЄ визнала РФ військовим агресором. Відповідну резолюцію було ухвалено на сесії в Баку

Верховна Рада працюватиме без перерви на канікули. За відповідне рішення проголосували 288 депутатів

Від 1 липня в Україні зрости тарифи на водопостачання (в середньому на 84%), збільшено акцизи на алкоголь і тютюн

Україна здобуде бодай перед закінченням п'ятирічної каденції Петра Порошенка. Тому ж таки не слід забувати, що його роль у євроінтеграції країни не вимірюватиметься підписанням чи навіть успішною «глибокою імплементацією» лише укладеної ним на старті президентства Угоди. Усім очевидно, що його роль тут мінімальна: ці процеси були визначені до обрання Порошенка на чільну посаду, за них стояв Майдан, і будь-хто на місці Петра Олексійовича за нинішніх обставин просто змушений був би скріпити документ своїм підписом.

Особистий успіх Порошенка може полягати лише в набутті Україною бодай статусу офіційного кандидата в члени ЄС до наступних виборів президента. Це, природно, вимагатиме успішної імплементації Угоди про асоціацію, адже можливе рішення про надання такого статусу Брюссель ухвалюватиме (або не ухвалюватиме) за результатами прогресу в проведенні необхідних внутрішніх реформ. Однак це рутинна, а більшості українців, прихильників повернення держави у Європу, без символічного й водночас доленосного кроку у вигляді взяття чергового рубежа президентства Петра Олексійовича багатиметься змарнованим. А сам він увійде в історію країни не як євроінтегратор, а як щонайменше євроімітатор, коли не свідомий гальмівник повернення до європейського дому.

Понад те, нині дедалі помітніше гальмування ним навіть процедури ратифікації Угоди про асоціацію в українському парламенті. Відчуйте різницю! Президент Молдови Ніколае Тімофті наступного-таки дня (хоч то й була субота) передав до національного парламенту проект закону про ратифікацію Угоди з ЄС (парламент проголосовав за нього 2 липня). В уряді країни вже заявили, що відразу після набуття документом чинності молдовани подадуть заявку на членство. Натомість президент Укра-

їни Петро Порошенко після підписання сказав журналістам, що навіть не планує направляти Угоду у ВР до завершення поточної сесії парламенту. Посилаючись при цьому на явно надумані, формальні причини, мало не в стилі урядовців часів Януковича – Азарова. Мовляв, «наступний тиждень – останній пленарний на даній сесії Ради. На технічні питання піде не один тиждень...» тощо.

При цьому Петро Олексійович не зміг приховати, що справжньою причиною зволікання є позиція Кремля, зазначивши: до ратифікації мають відбутися тристоронні консультації Україна – Росія – ЄС. Хоч Порошенко й запевняє, що вони не стосуватимуться тексту Угоди, останні заяви Путіна й Лаврова свідчать, що зараз ті роблять ставку саме на максимальне можливе затягування ратифікації та імплементації Україною цього документа, а не на його текст. Адже без тих необхідних кроків сам факт брюссельського візитування Угоди 27 червня Порошенком та лідерами ЄС і країн-членів за великим рахунком нічого не вартий: вона не набуває цілковитої чинності! У ЗМІ навіть просочилася інформація, що європейські дипломати вже почали тиск на офіційний Київ, побоюючись технічного зриву ратифікації через очікуваний розпуск Верховної Ради та/або вплив Росії.

Детальніше про реальні економічні наслідки російських торговельних війн проти України читайте тут:

Імовірний мотив, через який агенти впливу Кремля в оточенні Петра Олексійовича можуть переконувати його затягувати процес: за відсутності нульових мит на товари з ЄС Росія не матиме формальних причин підвищувати ставки на наш експорт, тож «українська економіка буде врятована від колапсу». Однак така логіка є нікчемною.

Насамперед тому, що Москва веде й вела торговельні війни проти постачальників товарів з України без будь-яких приводів, точніше під приводом небажання Києва вступити до Митного союзу. Окрім того, залежність нашої країни від російського ринку сильно перебільшують. За перші чотири місяці 2014 року частка товарів, що йшли до країн ЄС, становила 34% від загального обсягу експорту, а до Росії – лише 19,5%. Причому помітна кількість серед останніх припадала на продукцію машинобудування, від якої Москві, поперше, наразі буде складно відмовитися, а по-друге, значний її відсоток становила продукція ВПК, яку сам Порошенко вже заборонив постачати агресору.

Крім того, шантаж України має сенс до набуття Угодою про асоціацію цілковитої чинності й усвідомлення невідворотності курсу на євроінтеграцію. Адже доти залишається надія догнати Київ, загальмувати чи зірвати його вихід із кремлівської орбіти впливу. Тільки-но жорстка позиція переконає в тому, що шантажем чи санкціями бажаного результату не досягнеш, оскільки Україна не хоче цілковитого згортання економічних контактів з РФ, однак готова до нього, в Москві змушені будуть будувувати відносини у форматі нової реальності. А тиск неодмінно послабиться, бо Київ теж має досить потужні важелі тиску: як на російський бізнес, так і на економіку загалом. ■

Несолідарний УДАР

Беззаперечні перемоги столичних виборів стоять на межі розколу, що може призвести до недієздатності Київради

Автор:
Богдан Буткевич

Те, про що казали експерти та політологи напередодні виборів до Київради, дедалі більше підтверджується. Партія УДАР, абсолютний переможець київських виборів, яка набрала майже половину голосів, свого часу формувала свій список за двома квотами: від безпосереднього лідера Віталія Кличка та тоді ще найретинговішого кандидата в президенти Порошенка. І саме цим заклала велику бомбу під своє майбутнє, адже за квотою Петра Олексійовича до представницького органу київської громади зайшло чимало людей, наприклад, із команди экс-мера Черновецького, забудовницького лобі, як і просто тих, хто, власне, до УДАРу не має жодного стосунку. І ця бомба починає спрацьовувати.

Ті, хто сподівався на докорінне оновлення столичного законодавчого органу, можуть почуватися не те щоб розчарованими, адже до нього таки потра-

пило чимало громадських активістів та свіжих облич. Однак уся боротьба із забудовницьким лобі та київською номенклатурою ще попереду. На неї, цілком імовірно, піде вся каденція нинішньої Київради замість виведення міського господарства з катастрофічного стану, у який його загнали попередні роки панування тут Черновецького та Попова.

РОЗКОЛОТИЙ СПИСОК

Парадокс, але єдина досі не сформована в Київradі залишається фракція партії, яка з розгромним рахунком у 42,3% голосів перемогла на виборах і яка має дві третини мандатів. «За моєю інформацією, УДАР цілком може розділитися на дві фракції, – розповідає Галина Янченко, депутат від Демократичного альянсу. – Справді, вони так і не подали документів для офіційної реєстрації фракції. Не вірю, що цього досі не

зроблено з якихось технічних причин, особливо враховуючи, що їхня людина очолює Секретаріат. Переговори ще тривають. У приватних розмовах самі ударівці кажуть, що навіть коли вони розколються, то все одно співпрацюватимуть із «Солідарністю» та УДАром, чи як там вони називатимуться, однак у цьому є великі сумніви. До того ж не варто забувати, що кожна фракція має свої повноваження: участь і в погоджувальній раді, і в президії тощо. Тому створення двох фракцій ще може бути й кроком до встановлення додаткового контролю над Київradoю».

«Від самого початку УДАР не порадився ні з ким щодо важливих кадрових рішень, – стверджує депутат Київradi від партії «Батьківщина» Ігор Луценко. – Усі призначення відбулися без узгоджень з іншими фракціями. Тобто решта депутатів уже в меншості». Тож нехороші тенденції до узурпації влади в Київradі однією силою вже проглядаються. Ось тільки сама ця сила не є консолідованою. Як твердять джерела *Тижня* в УДАРі, під час формування списку та мажоритарників чітко дотримувалися квоти від Кличка й від Порошенка. Тепер, після перемоги, під час формування керівництва всіх комісій Київradi ця квота так само була дійсна: одна людина від частини УДАРу, орієнтованої на Кличка, одна – від пропоршенківської частини на чолі з Ігорем Кононенком, неофіційним «оком» президента по Києву, та Ігорем Баленком, власником мережі «Фуршет», який у минулому скликанні обирався від «Громадського активу Києва», проекту Черновецького, й лиш одна – від решти депутатів.

Як стверджують самі ударівці, ймовірність розколу на дві фракції дуже велика. Власне, на момент здачі номера консультації й досі тривають, хоча оста-

ФОТО: УКРАЇНСЬКЕ ФОТО

точне рішення має бути прийняте до 3 липня, коли відбудеться чергова сесія Київради. Керівник неформальної ударівської частини депутат Андрій Странніков каже, що до останнього відстоюватиме єдність фракції, бо люди голосували саме за назву «УДАР». Але як воно буде, не може спрогнозувати навіть він: «Знаєте, це як купити в магазині апельсини, потім прийти додому й побачити, що половина з них – мандарини. Ніби мандарин і фрукт непоганий, але ж відчуття того, що вас «натягнули», є. Тому нам не можна розпадатися на дві фракції».

Розглядаються варіанти, що правда, залишитися в номінально єдиній фракції з почесним головою Кличком і двома заступниками, які керуватимуть по факту все одно двома. І все це через загальноукраїнський політичний рівень, де вже на всю триває підготовка до парламентських виборів.

«Порошенко розпочав підготовку до парламентських виборів, – продовжує Странніков. – І для нього дуже важливо, щоб його партія «Солідарність» та її ім'я хоч якось розкручувалися. Враховуючи, що ніде, окрім Київради, немає її представників, саме тут і буде зроблена спроба створити відповідну фракцію чи хоча б засвітити назву. Тобто, можливо, мені ще вдасться вмовити залишити єдину фракцію під назвою «УДАР – Солідарність». Як бачимо, місцевий рівень приноситься в жертву великим політичним розкладам, а те, що Київрада може знову потонути у чварах та інтригах замість реальної роботи, здається, президента не надто хвилює».

«У цієї Київради тільки півтора року, – пояснює Галина Янченко. – При цьому УДАР прекрасно розуміє, що на наступних виборах стільки точно не набере. Тому є великі побоювання, що забудовницьке лобі спробує за цей коротенький термін «відбити» своє перебування в Київраді. Тож скандалів, впевнена, не бракуватиме як через безпосередні приводи, що неодмінно будуть, так і через присутність нових політичних сил, зокрема моєї, які не входять до звичного пасьянсу й боротимуться з цими

спробами жити по-старому, а також через публічність політичної сфери, яка різко зростає, що є досягненням Майдану. Тихенько красти вже не вийде».

ЗАБУДОВНИКИ И ОПОЗИЦІЯ

Коли йдеться про забудовників, відразу згадується прізвище Черновецького, чий часи для них були в буквальному сенсі золотими. Забудовне лобі чудово представлене й у нинішньому складі Київради.

«Група Черновецького ніяк офіційно не оформлена, але вона існує і об'єднується за принципом захисту спільних фінансових інтересів, – каже Галина Янченко. – Так само не можна говорити і про якесь чітке забудовницьке лобі в одній фракції: ці люди пройшли й за мажоритарними округами від досить різних сил. Але можу сказати, що вони цілком розуміють свій інтерес, чітко відстежують, хто і що про них каже, намагаються діяти на випередження. Підходять до мене, наприклад, тільки-но я вступила в публікацією проти них, знайомляться, посміхаються, наполягають на зустрічах, залишають візитки тощо».

«Не скажеш, ніби забудовницьке лобі сконцентроване тільки в одному угрупованні імені Порошенка, як про це зараз кажуть журналісти, – погоджується Ігор Луценко, громадський активіст, що нині є депутатом Київради від партії «Батьківщина». – Воно рівномірно розподілене майже за всіма фракціями, нікого білого й пухнастого немає і бути не може. Наприклад, ось пан Ніконов, головний помічник мера та очільника КМДА Кличка, котрий входить, як бачимо, зовсім не в пропорошенківську частину. І я точно знаю: ця людина особисто наймала «тітушків», щоб нас били під час спроб забудови на Аскольдовій могили 2008 року. Тому з ним як із «відповідальним забудовником» мені особисто все зрозуміло від початку, тим більше коли він пояснює свої дії принципом «не ми такі – життя таке», мовляв, то все погані чиновники. Хто, що правда, заважав забудовникам тих чиновників «сковирнути», це вже інше питання. І саме він фактично керуватиме всім Киє-

Парадокс, але єдина досі не сформована в Київradі залишається фракція партії, яка з розгромним рахунком у

42,3%

голосів перемогла на виборах і яка має дві третини мандатів

КИЇВРАДА МОЖЕ ЗНОВУ ПОТОНУТИ У ЧВАРАХ ТА ІНТРИГАХ ЗАМІСТЬ РЕАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПОДАЧІ ПОРОШЕНКА. ЗДАЄТЬСЯ, ПРЕЗИДЕНТА ЦЕ НЕ НАДТО ХВИЛЮЄ

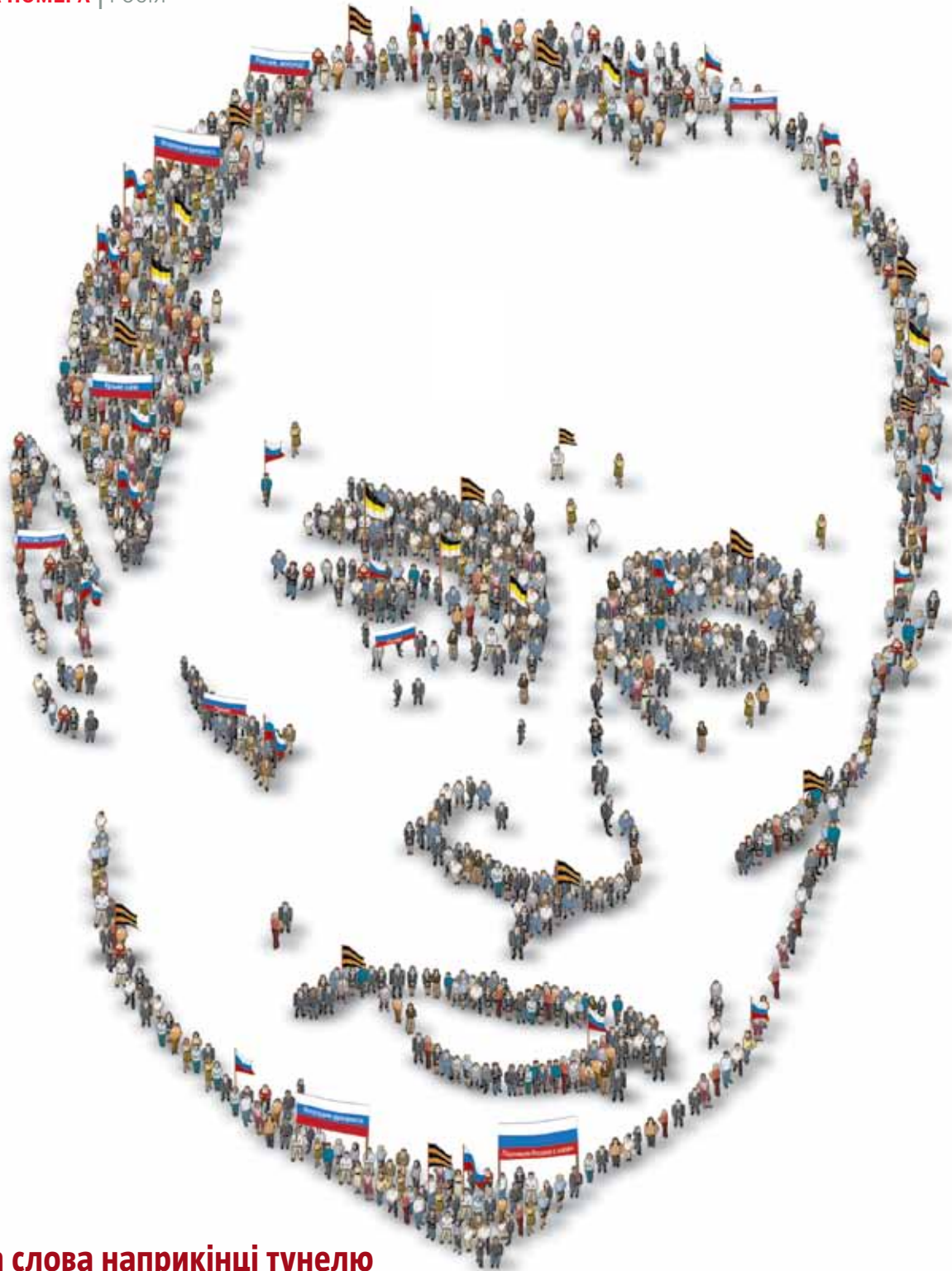
вом. Однак передусім треба стежити за двома головними комісіями: земельною і містобудівною. Власне там і любіюватимуть свої рішення ці люди».

Хоча демонізувати всю фракцію УДАРу теж не зовсім правильно. Як твердять усі опитані експерти й депутати, там є як цілком нормальні особистості, настроєні на конструктивну роботу, так і досить одіозні персонажі, з якими доведеться боротися за кожну букву та голосування. А от чи зможуть це робити інші партії, в складі яких по кілька депутатів, – велике питання.

«Я прихильник того, щоб уся решта депутатів, не від УДАРу, об'єдналась у велику фракцію, що дуже спростить роботу й зробить усіх сильнішими, – каже Ігор Луценко. – Однак боюся, що багато колег куди скептичніше дивляться на такий розви-

ток подій. Бо є ще загальноукраїнський рівень, і він усе визначає. Навіть якщо, умовно кажучи, «Громадянська позиція» та Демальянс вирішать співпрацювати в Київradі, то зможуть не факт, що цей крок схвалить пан Гриценко. Та й узагалі, в нас мало людей у міськраді, що здатні зробити київську політику цікавою, хоча динамічною після Майдану вона стала однозначно. Але та ж таки Леся Оробець відмовилася від тутешнього місця».

«Не можна сказати, що ми вже в опозиції до УДАРу, – підсумовує Галина Янченко. – Зрештою, вони ще не встигли зробити нічого поганого. Однак, коли враховувати якість їхніх списків, принципи їх формування, відсутність єдності й спроби фальсифікацій під час підрахунку голосів у окружних виборчих комісіях, то ця партія не заслуговує ні на які 100 днів без критики». ■

Два слова наприкінці тунелю

«По долинам і по взгор'ям» летить уперед до світлого майбутнього локомотив «русской революції», тобто «Русского міра». Сильний і впевнений, ніщо його не зупинить. На своєму шляху він відкинув на узбіччя історії не одного супротивника, переїхав не один квітучий край, упокорив багатьох вільнодумців. Він мчить нестримно, ні з чим і ні з ким не рахуючись, за будь-яку ціну – тільки вперед! Крізь морок ХХ століття летить до своєї мети, і Великий Керманіч ХХІ століття уже вказує на світло наприкінці тунелю – вперед!..

І хто зараз розгледить, що там – СТІНА і лише два слова: «ВЫХОДА НЕТ»... Історію не спинити...

Едіп Заліський. Епілог

У часи Середньовіччя для Києва то було Залісся, якщо дивитися з Русі на північний схід. Із часом Залісся змінило назву, завоювало нові землі, вийшло до морів і висунуло претензії на світове панування. Воно проникло в Київ і перестало сприйматися нами як Залісся. Чи вистійть Україна сьогодні, залежить від того, як швидко ми врешті позбудемося нашого «заліщанства»

ЗАЛІСНЯ ЯК АЛЬФА І ОМЕГА

Спочатку Залісся було населене фіно-уграми. Потім його поступово колонізували невеликі групи слов'янського населення, які прибували з різних місць і з різних причин. Безземельні селяни зі Смоленщини, вперті погани з Новгородщини, бунтівні й непокірні в'ятичі, втомлені від половецьких набігів переяславці, а також землероби з Подніпров'я – усі вони йшли сюди зі своїми поглядами на життя, очікуваннями, звичаями, утворюючи на безкрайніх просторах Залісся химерну етнокультурну суміш. Вони мали все, щоб освоїти цей непривітний край: відвагу, авантюризм, жертвовність і дурість, окрім єдності, бо аж надто різними були. Логічно, що влада не могла не скористатися цим.

У Заліссі князь мав абсолютну владу, не обмежену жодними традиційними інститутами на кшталт віча або старожитніх вольностей. Бояри і дружинники з'явилися тут із волі князя й цілковито залежали від його милості.

Колонізатори швидко зрозуміли, що спасіння полягає у трьох речах: єднанні перед ворожим оточенням, абсолютній владі вождя і союзи з церквою, здатною обертати ворогів у хаща на друзів. Тому остання могла бути представлена в Заліссі двома категоріями священиків: бовдурами та фанатиками. Бо кого ще занесло б у ці лісові хащі наверхати поганів?

Кліматичні та господарські умови, життя в оточених глухими лісами невеличких селах диктували мешканцям Залісся специфічний спосіб життя, вимагали кардинальної зміни

звичних для Півдня і Заходу Русі правил життя. Бідні ґрунти означали поганий урожай, а отже, більшу роль додаткових джерел продовольства: полювання, риболовлі, збиральництва. Господарський комплекс був архаїчнішим, націленим не на «виробництво», а на «здобич». Невеликі групи поселенців розглядали навколишній світ як джерело останньої й за найменших ускладнень були готові все кинути й рухатися далі.

Це означало, з одного боку, відсталі форми господарювання та примітивні соціальні конструкції, а з другого – безумовне підпорядкування «старшому» разом із общинною і колективістською свідомістю.

Якщо в безкрайніх лісах навколо всього сила-силенна: і багатств, і небезпек, то кому спаде на думку щось берегти? «Один у полі не воїн», а колектив – усе. Низька цінність однієї людини сформувала марнотратство людських життів.

БАГАТА МОСКОВІЯ

Божевільне марнотратство всього – лісу і соболів, часу та зусиль, талантів і крові. Є незліченна кількість прикладів цього з московської – російської – радянської історії: у будівництві, на війні, у творчості, державному управлінні. Та цивілізація звика розкидатися багатствами направо і наліво, абсолютно не замислюючись про наслідки, адже десь там ще чимало всього! На наш вік вистачить!

А чужа ошадливість, скромність, старанність і перфекціонізм здаються смішними і драгують. Так і хочеться прийти й усе порозкидати, зіпсувати, загадити, щоб було по-нашому!

**Автор:
Валерій
Примост**

І ще, звичайно, провінціалізм.

У силу географії Залісся перебувало на далекій відстані від будь-якого з тодішніх цивілізаційних центрів. Навіть до руських Києва, Полоцька або Новгороду треба було довго добиратися річками або через дрімучі ліси (на те воно й Залісся!). Простійкі зв'язки з Європою, Візантією чи Китаєм залишалися тільки мрії. А з розпадом імперії Русь та подальшим приходом татар і ці кволі зв'язки зі світом рвуться остаточно.

Замкнуте на собі та Орді, Залісся варилося і варилося у власному соку, дедалі більше віддаючись улюбленому заняттю самотніх людей: нарцисизму і спілкуванню із дзерка-

**МОСКОВІЯ – РОСІЯ –
СРСР ЗАВЖДИ БУДЕ
В СИТУАЦІЇ, КОЛИ ЇЇ ЗНАННЯ
ТА НАВИЧКИ ВКОТРЕ НЕ
ВІДПОВІДАТИМУТЬ
ВИМОГАМ ЧАСУ**

лом. Ця відірваність від світу забезпечила йому дві проблеми.

Перша – відсталість. Московія – Росія – СРСР завжди наздоганятиме, завжди буде в ситуації, коли її знання та навички вкотре не відповідають вимогам часу, коли освічених людей катастрофічно не вистачатиме. Знову і знову вона купуватиме (або завойовуватиме, або крастиме) чужі технології та запрошуватиме іноземних фахівців. І ця ситуація повторюватиметься з покоління в покоління.

Другою проблемою, породженою «спілкуванням із дзеркалом», став москвоцентризм, а з ним і ксенофобія. Усе своє вважалося найкращим у світі, все чуже сприймалося із сумнівом і підозрою – і жодна реальність, жодна перевага чужого в культурному чи технічному сенсі не могла похитнути цього москвоцентризму.

Отже, маємо народ, що живе в архаїчних суспільно-соціальних відносинах, від народження звиклий триматися разом і беззаперечно слухатися «старшого». Народ, який ненавидить і зневажає все чужоземне, але з радістю забере чийсь здобутки як свою здобич. Народ, жорстокий до слабких, але такий, що обожнює сильніших, навіть своїх мучителів; легкий на підйом, витривалий, байдужий до страждань своїх і чужих, поривчастий, лихий, віроломний, розгульний і такий, що

на світі то було б не під силу. Це так, пізніші спроби самовиправдання в стилі Карамзіна: мовляв, ми всі такі білі й пухнасті, а прийшли зловредні татари і нас поганого навчили.

Саме на основі організації суспільства Залісся постала держава, яку російські історики називають «тяглою». У ній служила людина має «служити» государеві стільки, скільки може, самовіддано й без жодних зобов'язань із боку останнього. «Служити» мусили всі – від бояр до холопів, просто служба в них була різна. У їхній тяглості та безправності вони були рівні перед самодержцем. Таке ось оригінальне заліське «егаліте»!

Позірна схожість цієї московської системи з татарською давала привід звинувачувати Орду у встановленні тяглої дер-

ціальної та економічної ініціативи. Якщо вся влада і вся мудрість надходять тільки зверху, а решті пропонується «не мудрувати», то хто ж захоче ризикувати головою? Та й життя людське в тяглій державі цінується незрівнянно мало, і порядки жорстокі.

У Європі головним творцем прибутку була людська ініціативність. Логічно, що свою економічну цінність ці активні люди з часом конвертували в політичну владу. А в Росії головним джерелом прибутку влади були природні ресурси: соболі, потім ліс і золото, потім нафта й газ. Цінність людей для казни була мінімальною: вони мали прогдувати та екіпірувати військо для завоювання нових ресурсів і захисту старих. Якщо хліба та зброї не вистачає, їх можна купити за ті самі ху-

абсолютно не переймається за-втрашнім днем.

Мати такий народ за сусіда клопітно. За друга – обтяжливо. За ворога – небезпечно.

Подивіться на сучасну Росію – і впізнайте в ній, великодержавній, газпромівській і ядерній, ті самі маленькі громади Залісся, з яких вирости Московське князівство, Московське царство, Російська імперія і СРСР. Тому що все коріння її менталітету там.

ТАТАРИ НЕ ВИННІ

І зовсім не татари зробили цей народ таким. Жодним татарам

Психологія загубленої у глибині мерянського лісу громади породила спочатку концепцію «Святої Русі», потім – оточеної ворогами «Держави робітників і селян», а тепер – «Русского міра»

жави в Московії. Однак не татари прийшли у Залісся і принесли із собою тяглість, а татари прийшли у Залісся, бо там уже існувала ця сама тяглість (хай і не в закінченому вигляді). Зрештою, татари і Тримістом (Києвом, Черніговом, Переяславом) володіли, і Галицько-Волинським князівством-королівством, але ж там тягла держава не з'явилася...

Тяглість давала державі небувалу монолітність, здатність концентрувати зусилля народу на одному стратегічному завданні без дискусій і зволікань. Але вона ж позбавляла його со-

тра, золото чи нафту. Як і ідеї, технології, спеціалістів і взагалі все що завгодно. Тому люди творчі й працездатні так і не стали економічною цінністю в Росії, а народ так і не здобув політичної влади. У цьому й полягає головна відмінність між «креативною» цивілізацією Заходу і «здобичницьким» «Руським міром».

А тепер уявіть собі, яке релігійне середовище має обслуговувати такий «Руський мір» і який штучний відбір був проведений серед священиків за покоління від Володимира Святого до Василія Тьомного, коли

склалися ті інтелектуальні й моральні форми російського православ'я, що практично без змін дожили до наших днів. Московсько-православний фундаменталізм постав з ізоляції і примітивного світосприйняття ще Залісся, а не з Візантії або протистояння татарам.

Освіта від лукавого. Як і талант, індивідуальність, свобода. Ані Франциск Асизський, ані Франциск Скорина не могли з'явитися на московському ґрунті – тут такі не потрібні. Московське православ'я вимагає від своїх вірних покірності й жертвовності, які переплітаються з жорстокістю до чужих і волелюбних. Не виділятися, а прийняти страждання – за віру, царя і Вітчизну.

Тому московське православ'я – органічна частина тяглої держави. Попи служать самодержцеві так само, як і бояри, дворяни чи холопи. Кожен на своєму робочому місці.

Всі люди держави – Великому князю Московському, безумовно, як раби. Вся земля держави належить останньому, безумовно, без жодних застережень. І указу государю немає, бо самодержець. Ані договірних відносин, ані взаємних зобов'язань, ані навіть поганенького кодексу честі. Нічого. Бо для кодексу честі потрібні права. А їх у Москві якраз і не було. Будь-хто – у повній волі государя.

Саме така система – самодержавне свавілля – виводить дивовижну породу людей. Вони творять мерзоти і не відчувають докорів сумління, бо ж виконують наказ помазанника Божого.

І ви думаєте, цей самодержавний конструкт принесли до Залісся ординці? Ні! Завдо до монголів перший Великий князь Володимирський Андрей Боголюбський оточив себе «милостниками», людьми, яким давав в умовне володіння землі та які відповідно абсолютно від нього залежали. Саме він створив прообраз тієї політичної системи, яка в тому чи іншому вигляді існує в Росії досі. Як сказав про нього Василій Ключевський: «В особі князя Андрея великорос уперше виступав на історичну сцену».

Канонізація Андрея Боголюбського Російською православною церквою в час прав-

ління Петра I (1702) є символічною. Перший імператор демонстрував спадкоємність своєї політики з діяльністю «першого великороса».

Власне внутрішня структура Залісся й стимулювала зміцнення владної вертикалі. Не випадково саме тут у XIII столітті виникло «Моління» Данила Заточника, справжній гімн князівській владі. Князь порівнюється з батьком і з Богом: як птахи небесні не сіють і не орють, сподіваючись на Божу милість, «тако і ми, господине, бажаємо милості твоєї». Ось так уперше була озвучена актуальна й досі великоросійська формула: біс із ним, із сільським господарством, аби владна вертикаль була сильна!

Орда прийшла в Залісся «на готовеньке». Це виявився єдиний руський регіон, який уже був заточений під неї. Тому й так швидко порозумілися. Від Орди Московія взяла лише дві речі: «Небесний Мандат» (відчуття планетарної Місії) і посаду «Вселенського Царя» (яку після падіння останнього хана успадкував московський цар). Від Русі вона отримала повний європейський цивілізаційний пакет, але використала тільки форму, наповнивши її своїм «азійським» змістом.

ЕДІПІВ КОМПЛЕКС

Наростивши могутність, Московський Едип убив свого батька-Орду і згвалтував матір-Русь. І рушив уперед, вважаючи, що тепер увесь світ належить йому.

А далі все розвивалося дуже логічно. Психологія загубленої у глибині мерянського лісу громади породила спочатку концепцію «Святої Русі», потім – оточеної ворогами «Держави робітників і селян», а тепер – «Русского міра».

Уявлення про свою винятковість покликала ідею «Третього Риму» і морально обґрунтувало зневагу до освіти та політичну й культурну експансію.

«Здобичницький» характер економіки забезпечив Росії позитивні прибутки від ресурсів – байдуже, хутро вона продає чи є «світовою бензоколонкою». Це, своєю чергою, гарантує, що завжди «наздоганятиме» Захід і ніколи не наздожене. Бо здобути можна тільки те, що вже

У XIII столітті виникло «Моління» Данила Заточника, справжній гімн князівській владі. Князь порівнюється з батьком і з Богом: як птахи небесні не сіють і не орють, сподіваючись на Божу милість, «тако і ми, господине, бажаємо милості твоєї». Ось так уперше була озвучена актуальна й досі великоросійська формула: біс із ним, із сільським господарством, аби владна вертикаль була сильна!

кимось десь створено. Росія, як зрадливий раб, здобуває на Заході й водночас люто його ненавидить за першість.

І зовсім не тому, що росіяни не народжують епохальних ідей. А тому, що ці ідеї нікому в Росії не потрібні. Від часів Андрея Боголюбського та Василія Тьомного архаїчна і непривітна спільнота все ще веде «здобувне» господарство і почувається у ворожому оточенні.

Захід дедалі глибше проникає в незвідані глибини постіндустріального Завтра, побудованого на індивідуалізмі: індивідуалізмі творчості, комунікації, способу життя, смаків і цінностей. Наш світ із кожним роком ставатиме все більш індивідуалістичним і творчим. Ні до того, ні до іншого Росія зовсім не готова. Майже тисячоліття свого існування вона послідовно боролася проти індивідуалізму і творчості або як проти огидних виявів «безбожного латинства», або як проти «звіриного оскалу капіталізму», або як проти «Гейропи». Світ вступає в епоху, категорично несумісну і чужу всьому національному менталітетові Росії.

Тож не розраховуйте на новий «великий підйом» Імперії. Його не буде. Росія існуватиме як «сировинний придаток» доти, доки сировина не скінчиться, або ціни на неї не впадуть, або з'являться нові техно-

У РОСІЇ ГОЛОВНИМ ДЖЕРЕЛОМ ПРИБУТКУ ВЛАДИ БУЛИ ПРИРОДНІ РЕСУРСИ: СОБОЛІ, ПОТІМ ЛІС ІЗОЛОТО, ПОТІМ НАФТА Й ГАЗ

логії і потреба в сировині відпадає. А потім помре.

Величезна трагедія України полягає в тому, що сьогодні вона повною мірою несе в собі це російське прокляття. Ми занадто довго були росіянами, жили за їхніми законами, думали їхніми мізками і розмовляли їхньою мовою. Колись дали їм шлях у їхнє далеке Залісся. А потім вони зробили нас схожими на себе.

Ми зробилися частиною їхньої «здобичницької», колекти-

вітської цивілізації. І теж активно ненавидимо будь-кого, хто виділяється з наших лав: розумом, серцем, духом. Також шукаємо собі самодержцзя, «батька рідного», який «від Бога» й тому апіорі краще за нас («сірих і убогих») знає, як нам жити далі.

Ми досі живемо по-російськи, розмовляємо по-російськи, відзначаємо російські свята, слухаємо російську музику і дивимося російський ширвжиток у телевізорі.

Росіяни сьогодні дивляться на Сполучені Штати, тримають там свої заощадження, користуються американськими грошима і наслідують тамтешній спосіб життя. А ми? На Росію? Що вона нам тепер? Вічна «друга», вічна «догоняльщица». Вона не може бути для нас авторитетом ані в інтелектуальній, ані в культурній, ані в технічній сфері. Вона навіть завойовати нас уже не може і загноцидити, як колись.

Так якого ж біса ми весь час на неї озирасмося?

РОЗ'ЯРМИТИСЯ

Наша трагедія в тому, що після такого довгого перебування поруч із Росією ми заразилися її болячками. Раніше мали те, чого вона за визначенням була позбавлена: славне походження, горде ім'я, свободу, високу культуру, внутрішню гармонію, душевний мир і матеріальне процвітання. Ми були причиною ро-

Росія функціонує за екстенсивним принципом: розширення, розширення і ще раз розширення – байдуже, у якій формі

сійського божевілля, Росія довго і болісно «хворіла Україною».

А за брежньєвських часів остаточно «дахом поїхали» в унісон із росіянами. І сьогодні хворіємо «російською хворобою» більше, ніж будь-коли. Бо хвороби та комплекси найсильніше проявляються на окраїнах, а ми й були окраїною СРСР. На окраїнах імперій завжди правлять найгірші чиновники з центру або найбільші негідники-колабораціоністи. Біля нашого керма на початку 1990-х стояли люди, які водночас були і тими, й іншими. Найбільш обмежені та жадібні номенклатурники, найархаїчніші правила гри, найзашкарубліші штампки, найпринизливіші погляди – усе це доля окраїн імперій. Ми отримали все це по повній програмі.

А сьогодні потерпаємо від «російської хвороби»: у нас теж роздвоєння особистості; ми водночас і українці, і росіяни, і західники, і євразійці, і соціалісти, і ліберали, і демократи, і вождисти. І всі ці частини ніяк не можуть розібратися між собою.

Ми пам'ятаємо, що Росія знищувала нас, морила голодом, гнітила й принижувала. І при цьому любимо як «братську країну». Її прихід на нашу землю історично означав для нас відкидання назад, у самий ар'єргард цивілізованих народів. І при цьому хтось усерйоз розраховує, що нове російське «при-

шестя» допоможе нам наздогнати Захід?

Сьогодні Росія перебуває в геостратегічному глухому куті. Після розпаду Союзу вона не просто змінила форму правління і втратила деякі провінції, а прогнала Заходу в глобальному цивілізаційному протистоянні. Билися два підходи, дві концепції: «креативна» і «здобичницька». «Здобичницька» прогнала.

Росія так влаштована (як і будь-який «здобичницький» проект), що функціонує за екстенсивним принципом: розширення, розширення і ще раз розширення – байдуже, у якій формі. Припинення розширення – кінець. Система починає пожирати сама себе.

Сліпий Едіп, не бачачи дороги, іде до прірви. Позаду – злочини, попереду – загибель.

Україна сьогодні – єдиний порятунок Росії. Російська імперія вмирає. Демографічно – тому їй потрібні мільйони українців. Економічно – тому їй потрібні українські ресурси. Ідеологічно – тому їй потрібні княжий Київ (не Крим!) і нові перемоги. Є безліч причин, із яких Росія хоче проковтнути нас. І немає жодної, з якої вона бажала б нашого розквіту.

І щоб вижити, нам треба по краплі видавити із себе Росію. І тільки тоді закінчиться цей кошмар тривалістю тисяч років.

Слава Україні! ❏

ПРОЕКТ НА ПІДТРИМКУ ДЖАЗОВОГО ФЕСТИВАЛЮ
UKRAINE JAZZ SUMMER 2014
 ПІД ПАТРОНАТОМ ПОСОЛЬСТВА ДЕРЖАВИ ІЗРАЇЛЬ В УКРАЇНІ

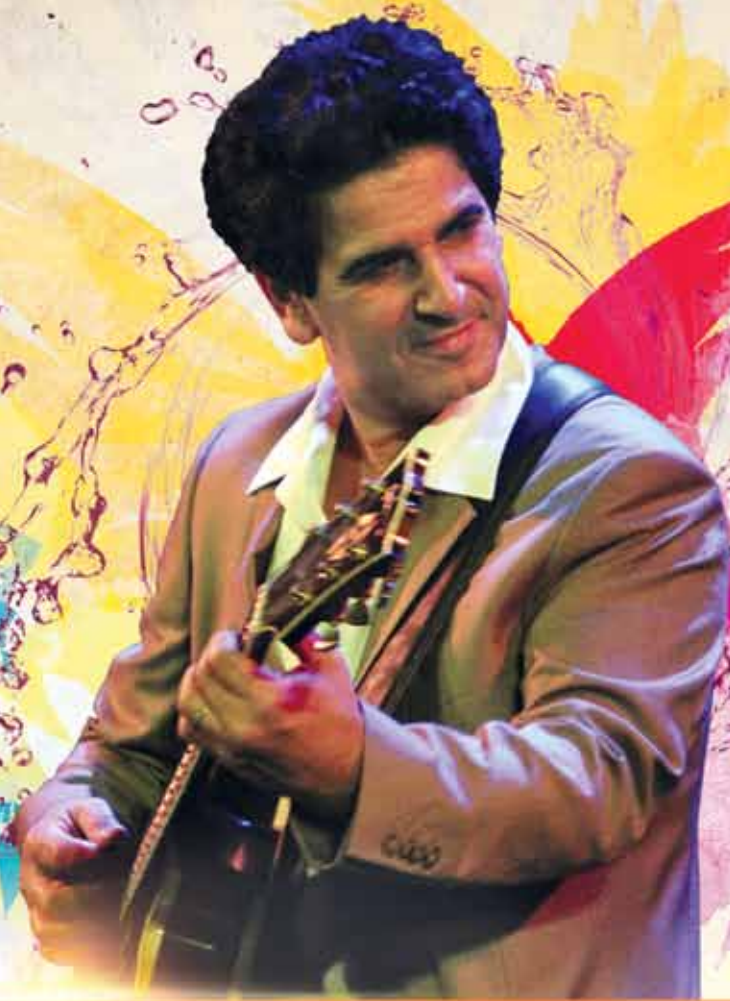

МІЖНАРОДНИЙ
 ДЖАЗОВИЙ
 АБОНЕМЕНТ
 MDA.COM.UA

КИЇВ
22
ЛИПНЯ

**CARIBBEAN
 CLUB**
 ВУЛ. С. ПЕТЛЮРИ, 4

ЖИВИЙ ЗВУК

PARTER.ua
 національний оператор
 287 87 87

**ПОЧАТОК
 19:30**

RONI BEN-HUR TRIO

РОНІ БЕН-ГУР ТРІО

USA-BRASIL-ISRAEL

RONI BEN-HUR

РОНІ БЕН-ГУР
 ГІТАРА

DUDUKA DA FONSECA

ДУДУКА ДА ФОНСЕКА
 БАРАБАНИ

ARK OVRUTSKI

АРК ОВРУЦЬКИЙ
 КОНТРАБАС, БАС-ГІТАРА

KyivWeekly
 Ukraine's first eco-friendly publication

Тиждень

ІНФО: (044) 287-87-87, (067) 224-41-11

Примара автономістського ренесансу

Росія набагато уразливіша в регіональному плані, ніж її сусіди

Автор:
Ігор Лосєв

У Росії дуже любляють розмірковувати про «різні сорти» України, про нібито нерозв'язну дилему Сходу – Заходу, про неминучий розпад сусідньої держави через внутрішню строкатість. Між тим, якби кремлівські політологи, забувши на певний час свою улюблену тему «двох, трьох і більше Україн», уважніше подивилися на власну країну, то побачили б, що порівняно з нею наша держава напрочуд монолітна. Адже Росія набагато уразливіша в регіональному плані, ніж її сусіди. Згідно з класифікацією ЮНЕСКО загалом є шість культурних регіонів, із яких половина представлена на теренах Росії.

Ця держава охоплює велику кількість різноманітних територій, що увійшли до її складу переважно внаслідок завоювання та експансії. Усі вони дуже слабо пов'язані між собою, їх тримає купи тільки вертикальний зв'язок із центром імперії, з якою контакти нерідко інтенсивніші, ніж із сусідньою областю. Горизонтальних зв'язків практично немає. Усі свої проблеми регіони можуть вирішувати лише у федеральних міністерствах, а не шляхом об'єднання зусиль на місцях. Це нагадує ситуацію з російським селянством напередодні 1917 року, про яку написав американський дослідник Річард Пайпс. На його думку, головним тут було не пригноблення, а ізоляція. Воно було ізольоване від політичного, економічного та культурного життя країни, існуючи нібито на узбіччі всіх змін, що відбувалися в Російській імперії. Сьогодні також специфічні шляхи сполучення в РФ не сприяють спілкуванню територій та їхній консолідації.

Але насамперед основною перешкодою для внутрішньої інтеграції Росії виступає так звана вертикаль влади, величезна піраміда з центром у Кремлі. Інтегруватися можна тільки з Кремлем, а не із сусідом. Проте з одного центру ефективно контролювати 89 суб'єктів РФ (так було на 1991 рік) на 17 млн км² неможливо.

В інших великих і різноманітних державах це роблять механізми федерації та місцевого самоврядування, але Росія не федерація, а моноцентрична жорстка унітарна держава, незважаючи на всю федералістську бутафорію. Там не лише керівників областей, а й навіть президентів національних республік призначає московський центр. Тож імперія об'єднана фінансовими траншами регіонам (там, де вони не є донорами бюджету, а живуть як його клієнти) і військово-поліцейськими структурами. Путін, прийшовши до президентської влади в 2000 році, для посилення контролю поділив Росію на сім федеральних округів, на чолі яких поставив таких собі генерал-намісників (до речі, з перших семи п'ять були генералами Збройних сил, спецслужб і МВС). Ці федеральні округи є, так би мовити, Російською Федерацією в мініатюрі: вони мають усі ознаки держави, що може потягти за собою певні наслідки. Федеральні округи дуже нагадують колишні радянські республіки, про які один советолог ще в ті часи сказав: радянські республіки мають усі ознаки незалежних держав, що втратили свою незалежність. Принаймні ці ФО окреслюють контури майбутнього можливого розпаду, що, звісно, забезпечить його від хаотичності.

Нинішня РФ живе за рахунок не виробництва, а природної ренти, розпродажу природних ресурсів. Однак усі ресурси містяться за межами історичного ядра держави – Центральної Росії, переважно в Сибіру й на Далекому Сході. Утім, рента тих регіонів продається в Москві та Півдні. Жителі Сибіру й Далекого Сходу мають почуватися жебраками на золотому троні, бо від усіх багатств їм залишаються тільки екологічні проблеми та архаїчна інфраструктура. Майже все політичне, культурне, економічне життя РФ зосереджене в п'яти-шести мегаполісах.

Нинішній суперцентралізм російської псевдофедерації не повинен вводити в оману. Він, до речі, сформувався в жорсткій бюрократичній боротьбі проти автономізму, місцевих вольностей і самобутності. Уся історія Росії в XV–XVI століттях (та й пізніше) – це відчайдушна війна Москви проти місцевих автономних чи навіть майже самостійних державних утворень. Спочатку вона боролася проти своїх конкурентів за роль гегемона на східноєвропейській рівнині. Й перемогла, хоча могли здобути першість Твер, Рязань, Нижній Новгород. На цьому шляху їй довелося знищити державність Новгороду Великого і Пскова, що розвивалися за європейським зразком, перебуваючи у складі Ганзейського союзу разом із такими містами, як Копенгаген та Стокгольм. При цьому до нині було фізично винищено новгородців і псковичів, яких деякі науковці вважають окремим слов'янським етносом.

У багатьох російських за етнічним складом населення регіонах Російської Федерації, насамперед регіонах-донорах, люди хочуть жити повноцінним власним життям, а не бути лише безплатним додатком до Москви.

У тому ж таки Сибіру популярним стало гасло – відповідь московському блогерові Алексєю Навальному на його заклик припинити годувати Кавказ: «Досить годувати Москву!». Під цими лозунгами по той бік Уралу є також історичний ґрунт, адже ще в XIX – на початку XX століття там була популярною книжка відомого сибірського автономіста Ядрінцева «Сибір як колонія», у якій розглядалися питання хижачької експ-

У Сибіру популярним стало гасло – відповідь московському блогерові Алексію Навальному на його заклик припинити годувати Кавказ: «Досить годувати Москву!»

луатації ресурсів цього краю Російською імперією. Не зникла там остаточно і пам'ять про самостійне існування Сибіру під час громадянської війни 1918–1920 років. Зрештою, він міг би й сам продавати свої ресурси без велими обтяжливого і недешевого посередництва Москви, а покупців вистачає: Китай, Японія, Південна Корея, США тощо.

Не забули на Далекому Сході так звану ДВР (Дальневосточную Республику), що існувала там на початку 20-х років ХХ століття. Хоча то була буферна держава, створена російськими більшовиками, але формально незалежна, зі своєю владою, армією і флотом, зовнішньою політикою, фінансовою системою (в особистій колекції автора зберігається банкнота – 1000 рублів ДВР) тощо. Час від часу жителі Далекого Сходу повертаються думками до того періоду, особливо коли їм вкотре дошкуляє Москва, як це сталося відносно нещодавно, коли імперський центр забороняв імпорту японських автовок із правим кермом (ним заробляли собі на життя десятки тисяч тамтешніх мешканців). Тут далекосхідники згадали й про той географічний факт, що з Владивостока, Хабаровська і Благовещенська до Пекіна, Сеула й Токіо значно ближче, ніж до Москви... Та й транспортне сполучення між центром імперії та східними територіями сьогодні дуже витратне, складне й некомфортне. Є про що замислитися Уралу, цій індустріальній потугі, що живе в перманентній соціально-побутовій кризі й ніяк не представлена в центрі ухвалення рішень. За часів Єльцина губернатор Свердловської області Россель готував доку-

менти щодо Уральської Республіки і навіть подбав про майбутню суверенну уральську валюту. А є ще ціле гроно міст Поволжя, що колись були квітучими торговельно-культурними центрами, а нині насамперед у соціально-політичному аспекті живіють.

А є також купа формальних національних автономій, бо жодної реальної автономії вони сьогодні не мають навіть у своїх інтимних національно-культурних питаннях. Наприклад, спроба казанських татар перевести свою мову на латинську абетку викликала грізне ревіння Москви: тільки кирилиця! І тепер жодний етнос РФ не має права на «латинську спокусу», тільки кирилична абетка. Але казанські татари пам'ятають, що їхня державність у вигляді Булгарського царства існувала ще задовго до виникнення Білокам'яної, та й Казань значно старша за неї. Башкортостан із його потужним промисловим комплексом явно не в захваті від централізму Москви, як і Чувашія, Мордовія, Марій-Ел, Удмуртія, Комі, що, незважаючи на майже тотальну примусову русифікацію, зберегли якусь національну свідомість. А Північний Кавказ переживає цивілізаційну несумісність із Росією, посилену травмою кавказьких воєн ХХ–ХХІ століть.

Сильні автономістсько-незалежницькі настрої в Республіці Саха (Якутія), Бурятії, Туві, що до 1944 року була формально незалежною державою – Тувинською Народно-Демократичною Республікою.

Приблизно з XVI століття Росія має проблему з козацьким

станом. Під час громадянської війни генерал Денікін, незважаючи на те що його Добровольча армія значною мірою складалася з донських, кубанських і терських козаків, постійно й небезпідставно підозрював їх у сепаратизмі. Ці війська розосередилися по країні від заходу до сходу своїми компактними поселеннями: Донське, Кубанське, Терське, Астраханське, Уральське, Оренбурзьке, Забайкальське, Амурське, Сибірське, Усурійське, Енісейське...

Білий генерал Пьотр Краснов був ідеологом козацького сепаратизму, вважаючи козаків таким собі етносом, що має існувати окремо від Москви та її населення, яке у своєму середовищі, наприклад, донці називають «кацапами».

Нинішня інфільтрація російського козацтва на терени Південно-Східної України (Доне-

МАЙЖЕ ВСЕ ПОЛІТИЧНЕ, КУЛЬТУРНЕ, ЕКОНОМІЧНЕ ЖИТТЯ РФ ЗОСЕРЕДЖЕНЕ В П'ЯТИ-ШЕСТИ МЕГАПОЛІСАХ

цька і Лутанська області) та їхня участь у цій війні є, крім усього іншого, спробою Кремля позбутися найбільш неспокійного, бунтівного, погано керованого елемента. Тут для Москви подвійна користь: якщо чубаті хлопці щось завоюють в Україні – добре, якщо загинуть – ще краще, менше з ними клопоту буде в Росії.

Автономії, регіони-донори, Сибір, Далекий Схід, Урал, козацтво – весь цей конгломерат тримається купи до першої воєнної поразки чи глибокої соціально-економічної кризи. Тому імперія, щоб уникнути розпаду, має постійно демонструвати свою міць і здатність до експансії, організовуючи переможні війни по периметру своїх кордонів. Імперія або збільшується в розмірах, або розвалюється. Однак тут є історична пастка: такі утворення не здатні не розростатися, водночас експансія наближає кризу і крах. Цугцванг. Імперія може загинути і від статичності, і від експансивності. У другому випадку зі страшним гуркотом, спровокувавши процес ренесансу автономізму і незалежництва у своїх колишніх кордонах. ■

Нинішній суперцентралізм російської псевдофедерації сформувався в жорсткій бюрократичній боротьбі проти автономізму, місцевих вольностей і самобутності. Уся історія Росії в XV–XVI століттях (та й пізніше) – це відчайдушна війна Москви проти місцевих автономних чи навіть майже самостійних державних утворень

Росія та решта

Якими можуть бути контури розпаду РФ з огляду на наявні національні, релігійні, економічні та інші особливості

Автор:
Олександр
Крамар

Невідворотний крах режиму Путіна здатний спровокувати розпад Росії. На відміну від унітарної України в РФ усі області та республіки формально є рівноправними суб'єктами федерації. Росія 1990-х, до президентства Путіна, мала чіткі відцентрові тенденції як у національних республіках, так і в низці регіонів із російською етнічною більшістю. Той загнав ці процеси всередину, частково заморозив, використовуючи спецслужби та підсаджуючи бунтівні території на голку перерозподілених Москвою нафтогазових доходів, які забезпечують лише кілька з 83 регіонів. Іншим фактором утримання єдності країни стали експансіоністська зовнішня політика та імперсько-шовіністична ідеологія. Проте й імперські ілюзії приречені розбитися об сувору реальність об'єктивної обмеженості можливостей Росії в сучасному світі (див. *Тиждень*, № 26/2014).

Для України розпад Росії життєво необхідний, попри всі ризики від імовірної хаотичності цього процесу. Ми не можемо почуватися в безпеці, маючи під боком у кілька разів більшу за низкою параметрів мілітаризовану імперію, у якій на офіційному рівні ведеться повномасштабна кампанія заперечення права на існування окремого українського народу та його держави. Тим більше що її керівництво публічно проголошує доктрину необмеженого втручання у внутрішні справи України лише на тій підставі, що в різних її регіонах проживає більша чи менша кількість людей, які використовують у побуті російську мову. У тих умовах національна безпека нашої країни безпосередньо залежить від припинення існування Росії в її нинішніх кордонах. Причому це має відбутися в такий спосіб, щоб на її теренах не залишилося жодного державного утворення з

демографічним, економічним чи військовим потенціалом, який значно перевищував би український.

Саме з цієї причини Україна вже зараз має докладати всіх зусиль, щоб у міру своїх можливостей сприяти майбутньому розпаду Росії та впливати на його бажані контури. Так само необхідно переконувати європейців та американців у тому, що переваги від цього процесу для західного світу потенційно набагато більші, ніж імовірні ризики через тимчасову дестабілізацію такої великої території з ядерною зброєю. Врешті, аналогічний досвід світ уже мав під час розпаду СРСР. У підсумку, як відомо, нічого страшного не сталося, натомість він явно виграв: можна лише уявити собі, наскільки складнішою була б ситуація за-

Території державних утворень, що можуть постати після розпаду сучасної Російської Федерації

● Східна Слобожанщина
Прилегли до України райони Белгородської та Воронежської областей, де до етноциду 1930-х років абсолютну більшість населення становили українці

раз, якби у 1999-му Владімір Путін прийшов до влади не в РФ у її нинішніх кордонах, а в СРСР у кордонах 1990 року.

КЛЮЧОВИЙ РОЗЛАМ

Дати поштовх сучасній Російській Федерації до розпаду може лише кілька суб'єктів – потенційних осередків сепаратизму, для відокремлення яких уже зараз є достатньо етнічних та/або економічних передумов. Після їх виходу зі складу РФ подальше її існування як єдиної держави стане неможливим з об'єктивних причин.

Насамперед ідеться про сучасний Уральський федеральний округ, який чітко поділяється на два спеціалізованих регіони: Тюменську область із двома нафтогазовидобувними автономними округами (Ханти-Мансійський – Югра і Ямало-Ненецький) та металургійний Урал (Челябінська та Свердловська області), до яких прилягає Курганська, що спеціалізується на важкому машинобудуванні.

Велика Тюменська область (разом із автономними округами) є найбагатшим за природними ресурсами регіоном. Тут видобувається близько 2/3 усієї нафти та понад 90% природного газу РФ (Газпром, наприклад, без неї ніщо). Тим часом її населення на початок 2014 року становило лише 3,55 млн (власне автономних округів, що дають нафту й газ, – тільки 2,15 млн, зокрема Ханти-Мансійського автономного округу – Югри – 1,6 млн). Тобто цей край за співвідношенням населення та видобутку чорного золота нагадує Кувейт (2,7 млн осіб), але з тією різницею, що на особу у Великій Тюменській області він майже у 3,5 раза більший, а природного газу – взагалі у понад 150 разів.

Тим часом ренту з усіх цих багатств наразі привласнює Москва і спрямовує її на непотрібне місцевому населенню протистояння із зовнішнім світом та утримання депресивних регіонів РФ, зокрема фактично сплату данини північнокавказьким республікам. Відтак, хоч абсолютну більшість мешканців Великої Тюменської області й становлять етнічні росіяни, соціально-економічна мотивація цілком достатня для

підтримки ними створення самостійної держави під назвою, скажімо, Югра. Її віддаленість від КНР мінімізує китайську загрозу, а інтегрованість із європейською економікою відкриває великі можливості для переходу під протекцію ЄС і НАТО, яка в найгіршому разі коштуватиме регіону все ж у десятки разів дешевше за дотування всієї Росії та дедалі більші запити на фінансування ВПК і зовнішньої експансії.

Друга частина Уральського федерального округу (Свердловська, Челябінська та Курганська області) також має давні традиції сепаратизму. Зокрема, були спроби створити Уральську та Південно-Уральську республіки у 1990-х. Вона органічно доповнюється приуральським Пермським краєм, разом із яким територія «Великого Уралу» (у складі чотирьох сучасних суб'єктів РФ) становить 517 тис. км² із населенням на початок 2014 року 11,3 млн осіб.

Проте Югрою та Уралом справа не обмежується, адже на північний захід від них може постати держава Комі. Мотивація тут аналогічна до багатой вуглеводнями Югри: разом у Республіці Комі та сусідньому Ненецькому автономному округу (НАО; об'єднання з ним їй потрібне ще й для виходу до моря) на сьогодні видобувають близько 30 млн т нафти та 4 млрд м³ природного газу. Майже все чорне золото та частина блакитного палива можуть експортуватися, забезпечуючи за нинішніх цін близько \$20 млрд валового доходу й щонайменше \$10 млрд різних відрахувань до бюджету маленької за кількістю мешканців (915 тис. осіб на початок 2014-го) країни. Тож у постатні окремої держави цілком зацікавлене й місцеве російське населення, яке тут усе ще становить більше ніж 50%.

На південь від Комі дві тюркські мусульманські республіки: Татарстан і Башкортостан, які видобувають до 50 млн т нафти щороку. Її видобуток у першому становить близько 8,5 т на одного мешканця, у другому – близько 4 т, тоді як загалом для РФ цей показник наразі не перевищує 3,5 т. У випадку цих двох республік менша, ніж у Югри чи

Комі, економічна мотивація сторолицею компенсується традиційною сепаратизму та їх чужорідністю у складі Росії. У Татарстані частка титульного етносу вже перевищила 53%. Тюркське мусульманське населення Башкортостану, схоже, має суттєві проблеми з етнолінгвістичною ідентифікацією, що може створити передумови для об'єднання з Татарстаном в одну державу. Наприклад, за етнічним поділом переважають башкири (29%) і вже на другому місці перебувають татари (25%), за мовним – спершу татари (34%) і лише потім башкири (25,8%). Третина всіх башкирів послугуються татарською мовою, а в столиці республіки татар удвічі більше, ніж башкирів.

Утім, можливе й самостійне існування двох держав після виходу зі складу РФ. Натомість

Велика Тюменська область (разом із автономними округами) є найбагатшим за природними ресурсами регіоном. Тут видобувається близько 2/3 усієї нафти та понад

90%
природного газу
РФ

ПЕРСПЕКТИВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ БЕЗПОСЕРЕДНЬО ЗАЛЕЖАТЬ ВІД ПРИПИНЕННЯ ІСНУВАННЯ РОСІЇ В ЇЇ НИНІШНІХ КОРДОНАХ

актуальнішим питанням для них є доля прилеглої з півдня Оренбурзької області, яка відрізає Башкортостан і Татарстан від Казахстану, а отже, від альтернативних маршрутів експорту вуглеводнів задля уникнення монопольної залежності в цьому питанні від Москви. На Оренбуржчині все ще переважає російське населення, однак велика його частина, особливо в сільських районах, – тюркські мусульманські народи: татари, башкири та казахи. Тож у разі злиття Башкортостану й Татарстану в одну державу вони цілком могли б приєднати цю двомільйонну область або принаймні потрібні для коридору до Казахстану і її райони з високою часткою тюркського населення.

ДРУГИЙ УДАР

Якщо поглянути на карту сучасної РФ, стає зрозуміло, що за умови виходу з її складу навіть Великої Тюменської області, Комі й Татарстану з Башкортостаном азійська та європей-

Татарстан і Башкортостан видобувають до **50 млн т** нафти щороку

ська частини Російської Федерації будуть розірвані надвоє. Тим часом уже є передумови для аналогічного розриву й самої азійської частини РФ.

На півночі Сибіру й Далекого Сходу вимальовується держава Саха (Якутія). Наразі площа цієї республіки становить 3,08 млн км², а населення – 954 тис. осіб. Частка якутів у ній уже сягнула 50%, але впродовж останніх двох десятиліть стрімко зростає (з 33,4% у 1989 році). Вона, як і прилеглі малозаселені райони так званої Крайньої Півночі, має величезні, як для такої кількості мешканців, поклади дорогоцінних металів та каміння, інших корисних копалин, що є запорукою набагато вищих доходів, аніж на решті території РФ. В умовах розпаду останньої Саха потенційно може інтегрувати до свого складу також сусідні рідко заселені переважно нечисленними аборигенами Півночі (чукчі, долгани, ненці, евенки, евени, коряки та ін.) Чукотський автономний округ, райони Красноярського, Хабаровського, Камчатського країв, а також Іркутської області. Це саме стосується й Магаданської області, яка має лише 160 тис. осіб населення (значна частина якого перебуває там тимчасово), однак відрізає Саху від Тихого океану. Разом така Велика Якутія мала б 7,15 млн км² площі (40% сучасної РФ) та 1,47 млн мешканців.

На південь від Великої Якутії можуть виокремитися три національні республіки, корінні народи яких або вже становлять абсолютну більшість мешканців, або їхня частка має позитивну динаміку для досягнення відповідного результату в недалекому майбутньому. Це нинішні республіки Буряад-Орон (Бурятія), Тива та Алтай. У всіх них є зовнішній кордон із Казахстаном або Монголією.

Потенційна Велика Якутія та Бурятія відрізали б від решти РФ Забайкальський край та адміністративні одиниці Далекого Сходу. Відтак з'явилися б передумови й для їх оформлення в одне чи кілька державних утворень. На Далекому Сході уже зараз невдоволені управлінням Москви, а будучи

ще й географічно відрізненими від європейської частини РФ хоч-не-хоч будуть змушені створити власну державу. Якщо вона буде одна, то її площа може сягнути 1,63 млн км², а населення (за даними на початок 2014 року) – 6,14 млн осіб.

Решта сучасного Сибірського федерального округу, що за таких обставин буде обмежена на заході Великою Тюменською областю (Югрю), а на сході Буряад-Ороном і Сахою (Великою Якутією), мала б шанс стати самостійною держа-

вона збирають близько 20 млн т зернових (на особу населення – як в Україні).

ЄВРОПЕЙСЬКА ЧАСТИНА

У європейській частині РФ великий потенціал для виходу з її складу крім розглянутих вище Башкортостану, Комі, Пермського краю і Татарстану мають також прилеглі до останнього республіки Чуваш-Єн (Чувашія) та Марій-Ел, а також північнокавказькі республіки (які, своєю чергою, можуть поділитися на нові у важкопрогнозо-

СПРАВЖНЯ «НОВОРОСІЯ»?
На Далекому Сході переселенці з Росії та України останніх 100–150 років уже зараз невдоволені управлінням Москви, тож у разі, якщо виявляться ще й географічно відрізані від європейської частини РФ, вони просто змушені будуть створити власну державу

вою, цілком зіставною за параметрами зі своїм південним сусідом Казахстаном. Площа такої республіки чи федерації становила б 1,92 млн км², а населення на 1 січня 2014 року дорівнювало 16,4 млн осіб (проти 2,7 млн км² і 17,2 млн мешканців у Казахстані). У її межах росіяни та нині зрусифіковані нащадки інших вихідців із європейських країн (передусім українці та білоруси) – це понад 90% усього населення. Тут зосереджено 80% російських запасів вугілля, чималі сільськогосподарські угіддя, що робить Сибір великим експортером твердого палива, зерна та іншої сільськогосподарської продукції на світовий ринок. Зокрема,

ваних конфігураціях, як-от на теренах сучасного поліетнічного Дагестану). У разі втрати Москвою нафтогазових надприбутків зі своїх внутрішніх колоній нинішні щедрі дотації автоматично припиняться, а без них у гірських республік не буде жодної мотивації залишатися під владою Кремля.

Водночас прилеглий до них Південний федеральний округ історично розпадається на козацький Дон, до якого свого часу належали майже вся сучасна Ростовська область, велика частина Волгоградської, та Кубань (сучасний Краснодарський край та Республіка Адігея). Залишаються Хальмг-Тангч (Калмикія) та Астрахан-

ська область. У першій калмики вже переважають поміж населення та обіймають більшість керівних посад у республіканських органах влади. На території республіки розробляють поклади вуглеводнів, великі запаси яких також є на прилеглий ділянці шельфу Каспійського моря. Друга ж упродовж останньої чверті століття стрімко дерусифікувалася: хоча росіяни все ще становлять більш як 50% мешканців області загалом, однак у половині адміністративних районів уже є меншістю, а в самій Астрахані зростає частка мігрантів із країн Середньої Азії та Кавказу. Маючи строкатий склад населення, велика частина якого сповідує іслам, історичний прецедент існування Астраханського ханства та будучи потенційно відрізаною від Московії територією «Великого Дону», в Астрахані з'являються усі передумови, щоб також стати самостійною державою.

Сам «Великий Дон» хоч історично й включав у себе лише західну частину сучасної Волгоградської області, однак у разі розпаду РФ може претендувати на всю Волгоградщину, що за низкою ознак є близькою до нього. Це регіони, що мають схожі козацькі традиції, спеціалізуються на експорторієнтованому сільському господарстві з кількома індустріальними осередками. Разом вони мають 214 тис. км² території та 6,8 млн мешканців.

Розташована південніше Кубань у складі Краснодарського краю та Республіки Адыгея, природно, зливається із сусіднім Ставропольським краєм, який, по суті, є її органічним продовженням (і водночас в умовах розпаду РФ залишиться сам на сам із сусідніми північнокавказькими республіками, насамперед Дагестаном і Чечнею). Утворена шляхом їх об'єднання «Велика Кубань» за чисельністю населення, територією та економічним потенціалом була б значно більша від Болгарії, що по той бік Чорного моря. Зокрема, лише експорт зерна за нинішніх обсягів виробництва може становити 15–20 млн т. Врешті, саме через порти Кубані проходить значний обсяг транзиту з країн Центральної Азії, Сибіру,

зокрема й експорт десятків мільярдів кубометрів газу та десятків мільйонів тонн нафти щороку. А на кавказькому узбережжі процвітає туризм. Усе це створює надійний економічний фундамент для самостійної держави, яка в такому разі мала б державотворчий досвід 1917–1920 років.

У разі розпаду Російської Федерації та втрати Москвою своїх нафтогазових колоній, вочевидь, невідворотним є й вихід із її складу Калінінградської області. Оточена країнами ЄС, вона інтегрована з ними економічно, має достатні населення (майже 1 млн; для порівняння: в Естонії 1,2 млн) та територію, щоб стати ще однією балтійською самостійною державою під назвою, скажімо, «Пруссія» (за йменуванням племен, які населяли ці терени до завоювання німцями).

«НЕХАЙ БУДЕ РОСІЯ ЯК ГОЛЛАНДІЯ»

З огляду на викладене вище власне Росія (Московія), що з певними корективами фактично повернеться до кордонів, які Московське царство мало на момент появи у 1547 році, збереже до 2,23 млн км² території, на якій на початок 2014-го проживало 66 млн осіб. У її складі окремо можна розглядати також прилеглу до України Східну Слобожанщину: 12 південних районів Воронежської та 11 південно-східних Белгородської областей, де до 1930-х усі переписи фіксували абсолютну більшість українського населення. Тож під час розпаду РФ Україна могла б спробувати присєднати цю територію, що за площею та чисельністю населення зіставна з низкою наших областей (36,5 тис. км² із 920 тис. осіб).

Тим часом на зменшену до природних розмірів Росію (Московію), вочевидь, чекатиме соціально-економічний та психологічний шок, який змусить переоцінити своє місце у світі та регіоні й відмовитися від гегемоністських амбіцій. Так, у нових територіальних межах власне Росія буде змушена імпортувати фактично весь обсяг потрібного їй газу, нафти і нафтопродуктів. Не вистачатиме їй і зерна та інших базових сільськогосподарських продуктів. Припинення

У 12 південних районах Воронежської та 11 південно-східних Белгородської областей до 1930-х усі переписи фіксували абсолютну більшість українського населення

надходження нафтогазових доходів призведе до обвального зменшення фінансування підприємств ВПК і Збройних сил, бюджетних організацій та сфери послуг. Усе викличе різке стискування внутрішнього попиту та кризу пов'язаних із його задоволенням галузей економіки. Колапс чекає на Москву та, ймовірно, Санкт-Петербург із їх околицями, де наразі мешкає понад 26 млн осіб, які в таких масштабах виявляться непотрібними і непосильними для позбавленої бодай якихось природних ресурсів 65-мільйонної Росії. Усе це, своєю чергою, спричинить вторинну економічну кризу, різке зростання безробіття та хвилю еміграції.

Відтак із високою ймовірністю спрацює ефект «сербізації» Росії (Московії). Нарешті усвідомивши брак елементарних підстав для претензій на старий імперський статус, перед загрозою соціально-економічної катастрофи країна змушена буде стати на шлях реальних демократичних і ринкових реформ, адаптації всіх сфер життя до стандартів пересічної європейської держави. У новому фор-

НА ЗМЕНШЕНУ ДО ПРИРОДНИХ РОЗМІРІВ РОСІЮ (МОСКОВІЮ) ЧЕКАТИМЕ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ШОК, ЯКИЙ ЗМУСИТЬ ПЕРЕОЦІНИТИ СВОЄ МІСЦЕ У СВІТІ

маті Росія навряд чи зможе претендувати на роль у європейській політиці, яку відіграють навіть Франція та Велика Британія (не кажучи вже про Німеччину), а її вага буде зіставна з тією, яку мають Україна, Польща та Іспанія чи в крайньому разі дещо потужніша Італія. Інші подрібнені держави на теренах сучасної РФ, природно, будуть позбавлені імперських амбіцій, а частина з них зможе еволюціонувати в бік нормальних європейських національних держав і, не виключено, в перспективі навіть стати партнерами України в складі ЄС і НАТО. Центрально-Східна Європа дістане шанс на стабільність. ■

Константін Боровой: «Сучасна Росія залишається великим уламком СРСР»

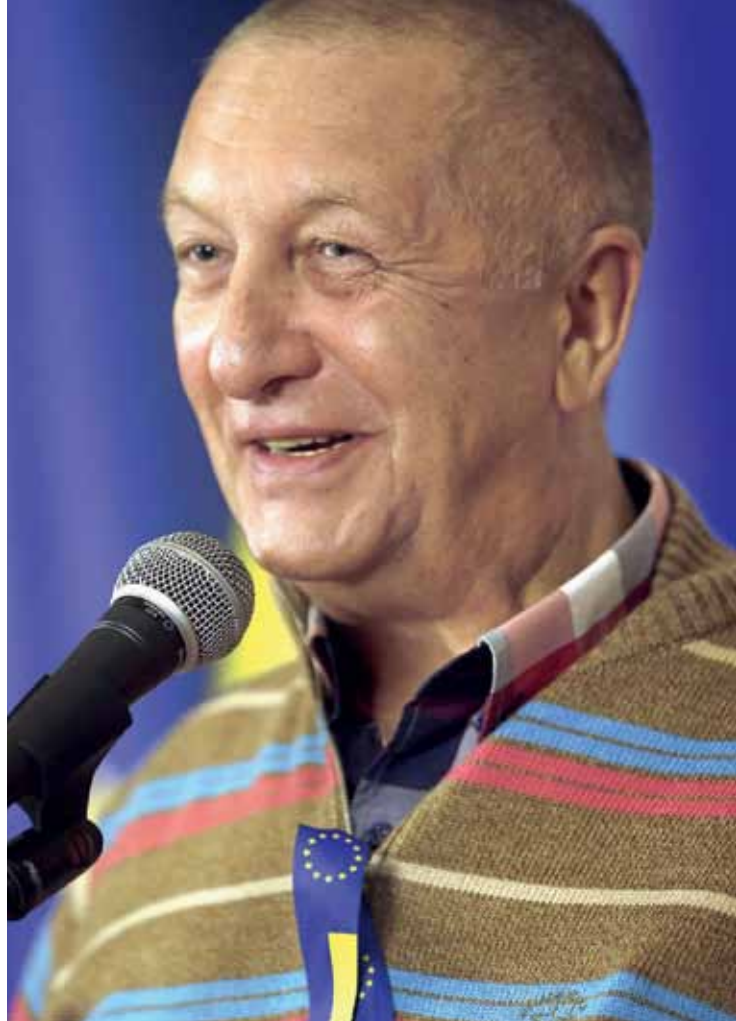
Спілкувався
Дмитро
Крапивенко

Лідер російської прозахідної опозиції про майбутнє РФ, імперські комплекси та ідеологічні спецоперації Кремля.

У. Т.: У своїй масі ставлення росіян до України можна охарактеризувати фразою «хохлы от нас никуда не денутся». Властиве воно й багатьом російським інтелектуалам. Чому вони нездатні здолати цей стереотип?

– Те, що відбувається зараз у РФ, – це дивний спосіб відродження імперії через визнання символів Радянського Союзу. Галіна Старовойтова свого часу дуже влучно сказала, що 1990 року в Росії не було жодного політика, який говорив би про необхідність розпаду СРСР. Тому він і стався так несподівано для росіян.

Але на підсвідомому рівні чимало українців сприймають свою країну як колонію Росії. Я скажу одну неприємну річ: ніхто не змушував таку кількість громадян України голосувати за Януковича. Мали місце якісь зовнішні впливи, але головну роль відіграли пострадянські комплекси, бажання відродити спосіб життя СРСР, ті ідеї були розчинені в українському суспільстві. Якоюсь мірою це привнесено з Росії, але попит був і в самій Україні. Звідси дуже багато проблем, які ми бачимо зараз в Україні: небездатність армії, зрада спецслужб, а також частини громадян України в Криму й на Донбасі. Це зрада навіть не заради Росії, а заради

БІОГРАФІЧНА НОТА

Константін Боровой народився 1948 року в Москві. Закінчив Московський державний університет, здобув звання доцента, до початку 1990-х займався науковою та викладацькою діяльністю. Брав участь у створенні перших у РФ бірж та інвестиційних компаній. Депутат Держдуми (1995–2000). У 1992–2003 роках очолював Партію економічного розвитку. У 2013-му став головою партії «Западный выбор»

цінностей неіснуючого Радянського Союзу.

У. Т.: Якою мірою відповідальні російські інтелектуали за встановлення авторитарного режиму у вашій країні?

– 1998 року я написав у газеті «Московский комсомолец» статтю «Демократія в цивільному», де зазначив, що чекісти повертаються до влади. Тоді ще про Путіна й не чули. Можна говорити хіба про якусь частку провини. Під час Першої чеченської, коли ми рідше боролися проти війни, чимало інтелектуалів були прихильні до Єльцина. Те саме трапилось і під час російського вторгнення до Грузії. Як приклад можу навести Бориса Немцова, що підтримував Путіна, журналістку Юлію Латвініну, яка закликала об'єднуватись навколо нього ж таки заради боротьби з «варварством Саакашвілі». Згодом у них мізки стали на місце в цьому питанні.

Україна, країни Балтії – ще один приклад. Коли відбувалися події навколо «бронзового солдата» в Таллінні, ми відкрито виступали проти російської агресії в

Естонії – нас не підтримали. Один відомий російський демократичний лідер відмовився підписувати нашу петицію, пояснивши це тим, що нас, мовляв, не зрозуміють виборці.

Я радий, що в ситуації з Україною Борисові Немцову не довелося проходити такі стадії розуміння, як у випадку із Грузією. Він поділяє нині нашу, так би мовити, позицію, але менш очевидно. У 2012 році російські демократичні рухи пережили непростий процес об'єднання з націоналістами, проти чого ми категорично заперечували. Нас обізвали «розкольниками» за те, що виступали проти спільних мітингів із фашистами.

Отже, певна частина відповідальності на інтелектуалах таки лежить. Але за умов відсутності діалогу влади із суспільством чи різними його частинами це процес швидше нормальний, ніж несподіваний.

У. Т.: Культура Росії має чимало ознак імперської. Може, цим пояснюється помітна лояльність багатьох її інтелектуалів до влади та експансіоністської політики?

– Говорімо окремо про інтелектуалів, які глибоко розуміють історію та культуру, аналізують їх, і тих, кою Солженіцин називав «образованщиной». Останні легше сприймають пропагандистські установки, які виконують функцію виховної опори для простих людей. У цій частині суспільства імперські російські й радянські дороговкази впливають на свідомість. Ідея величезної країни, яка править світом, збереглась і мало модифікувалась під час переходу від романовської Росії до СРСР. Просто ці установки дещо перефарбували: вийшло щось схоже на те, як на початку ХХ століття розмальовували фотографії. Так само вчили й з ідеологією.

Ідеологічне вбивання імперських цінностей було в Росії завжди. Позбутися їх, після того як вони 300 років проіснували в романовській державі й майже 100 – із советами (це в сумі 400 років!), – впродовж 1991–1994-го було неможливо. А в 1994 році стартувала реконструкція російсько-радянського імперіалізму. Перша чеченська війна, ідеологічне протистояння з Татарстаном, Україною, Центральною Азією, країнами Балтії... Тоді ж таки почалися і торгові війни з ідеологічним забарвленням.

У. Т.: Побувала думка, мовляв, потрібна зміна поколінь, щоб російська політична еліта стала лояльнішою в «українському питанні». Однак приклад Алексея Навального не надто підтверджує це...

– Чекати від молодих політиків націоналістичного спрямування якоїсь адекватної політичної позиції немає жодного сенсу. Я вважаю непорозумінням, абсурдом усе те, що пов'язано зі співпрацею Касьянова, Рижкова, Немцова з російськими націоналістами. Сприймати погляди Навального, який розкрутився не без допомоги Кремля, як опозицію, думку частини росіян – усе одно, що вважати нав'язані пропагандою стереотипи позицією суспільства: мовляв, світ має бути багатопольярним, Росія – наддержавою... Цих стереотипів чимало, їх можна безкінечно перелічувати.

Навальний – це непорозуміння або елемент ідеологічної спецоперації, просто продовження пропагандистської націо-

налістичної кампанії Кремля через опозицію. Я не думаю, що націоналізм без пропаганди буде потужним рухом.

У. Т.: Чи існує європейська альтернатива для Росії?

– У політичній практиці альтернативи путінському режиму немає: на рівні Думи, Ради Федерації та інших органів влади. Є цілковитий контроль над політичною системою. Навіть рішення про введення-виведення військ ухвалюють за кілька годин. В інтелектуальному середовищі ця альтернатива є. Але сьогодні, коли відбувається реєстрація партій, влада створює безліч перепон. Путін дмухає на холодне. Вони дуже бояться протестів у будь-якій формі. Події 2012 року справили серйозне враження на владу. Російське суспільство лякають репресіями. Окрім націоналістичної альтернативи є ще й ліберальна. Націоналісти керовані Кремлем. Сьогодні більшість націоналістичних та фашистських партій походять із прокремлівських рухів а-ля «Родина». Імперський націоналізм не просто відрізняється від колоніального, який ми бачимо, наприклад, в Україні та інших колишніх республіках СРСР, він є його головним антиподом.

Є західний напрям, бо він існував завжди, він незручний для влади, і вона його відповідно не підтримує.

У. Т.: А якими ви бачите історичні передумови для побудови в Росії ліберального вільного суспільства західного стибу?

– Стан дискусії між західниками та слов'янофілами – тло, на якому розвивалася Росія не лише у XVIII–XIX століттях, а й раніше, за Івана Грозного, навіть у ті часи були позиції філософські й організаційні, які захищали західні цінності. Історія Росії написана слов'янофілами, тому співпраця із Заходом офіційно тлумачиться як безвлада. Випадок Лжедмитрія – це одна з утрачених можливостей.

Історичні підвалини є. Це вільний Новгород, Твер, які для міст Ганзейського союзу були рівноправними партнерами й надійними кредиторами. Така схема взаємодії залишалася б і надалі, але імперська складова знищила ці держави-князівства.

Політика збирання російських земель зруйнувала демократичні засади існування цих міст, перетворила їх на частину імперії. Тисячі людей заплатили своїм життям за це в добу Івана Грозного.

У. Т.: Чи можлива вільна Росія в її нинішніх кордонах?

– Процес руйнування СРСР проявився в 1990-х роках, але триває і донині. Закінчиться він, з огляду на все, цілковитим розпадом цього феномену, який нині має назву «Російська Федерація», але за своєю суттю залишається великим уламком Радянського Союзу. Тут збереглася радянська система цінностей – це найкраще підтвердження «спадковості».

Немає жодних сумнівів у тому, що Кавказ не є природною складовою Росії, ці республіки повинні бути самостійними державами. Далекий Схід існує у складі РФ тільки завдяки схемі відносин, яка зветься вертикаллю влади, – механізмові, щедру змаченому корупційними грішми. Далекому Сходу Москва не потрібна, так само й Уралу, й Сибіру.

Оптимальна схема, яка могла б існувати сьогодні на теренах

Інтерв'ю з політичною соратницею Константина Борового Валерією Новодворскою можна прочитати тут:

ЩО БІЛЬШЕ ПУТІН ТА ЙОГО ОТОЧЕННЯ ОПИРАЮТЬСЯ ПРОЦЕСУ АВТОНОМІЗАЦІЇ РОСІЇ, ТО ШВИДШЕ НАСТАНЕ РОЗПАД, ПРИЧОМУ ЙТИМЕТЬСЯ ВЖЕ НЕ ПРО КОНФЕДЕРАЦІЮ, А ПРО ОСТАТОЧНЕ УТВОРЕННЯ НЕЗАЛЕЖНИХ ДЕРЖАВ

Росії, – це, безумовно, конфедерація незалежних держав, які співіснують тією мірою, якою їм це вигідно і зручно.

Абсолютно очевидно, що розпад імперії триває: це помітно в настроях республік та регіональних еліт. Що більше Путін та його оточення опираються процесу автономізації, то швидше настане розпад, причому йтиметься вже не про конфедерацію, а про остаточне утворення незалежних держав. Це вже відкрита тема: на скільки часток розпадеться той обрубок СРСР, який сьогодні через непорозуміння зветься Росією. ■

Нові казки нової Росії

Свіжі міфи росіян про самих себе

Росія – країна-міфотворець. Більшість росіян не сумніваються в тому, що вони – «народ-богоносець» із «загадковою російською душею», винятковою «духовністю» й посиленою «жертвоністю», що зберігає «віру отців» і за межами власної держави проливає чужу кров тільки в ім'я «визволення», «допомоги», «самозахисту» й «інтернаціонального обов'язку». На цих міфах у всі віки стояла Російська держава, підкидаючи традиційній російській свідомості свіжі казки. Минали роки, змінювалися правителі, придумувалися нові пісні й нові міфи. Що більше звичний російський тоталітаризм закручував гайки, що впертіше намагався полагодити вертикаль влади, то активніше роздарилися нові міфи. Старі теж живі й прекрасно почувуються, але за останні роки до них додалися й нові, що виростають навколо минулих, як молода парость довкола вікових дубів. Сьогодні середньостатистичний росіянин, спочиваючи на зручному ложі традиційних міфів, охоче підгодовує свою шаблонну свідомість «антидепресантами» у вигляді свіжих казок про самого себе.

«БРЕШУТЬ УСІ»

Усі брешуть, ну буквально всі. І трагічно закотивши очі: «А що

Автор:
Катерина
Барабаш,
Москва

робити?». На війні, мовляв, як на війні. Як писав Твардовскій у поемі «Василий Теркин»: «На войне сюжета нет». Чекати логіки розвитку подій і закономірностей у частині вибудовування сюжетів на війні не випадає.

Так, усі кажуть, телевизор бреше. Бреше нагло і безупинно. Це жах і злочин. І знову трагічно закотивши очі: «Ну

так й інша сторона бреше. Війна ж».

Потім із калькулятором у руці вираховують, хто бреше більше, хто частіше, а хто нахабніше. Усім спокійно й радісно – інакше ж ніяк, спробуй тут не брехати. І так добре, спокійно зразу – я ж не один такий... І Росія не одна така – весь світ бреше. Не кажучи вже про Україну, яка зі своїми ЗМІ робить це повсякчас. А що, Америка не бреше? Вона ж, по суті, така сама брехлива й химерна, але при цьому думає, що ніхто не розуміє, які в неї інтереси в Україні – де їй ще обкатувати свої брудні енергетичні технології? Про Європу взагалі мови немає – сидить на своїх цінностях, як на мішку із золотом, а сама тільки й думає, як їй пролізти в прорубане Україною вікно до покладів сланцевого газу.

Ось так подумаєш про це, поміркуюєш – і можна з чистим сумлінням у ліжечко. Адже брешуть всі. Не тільки російські телеканали. Добре як...

Це такий народний транквілізатор у Росії останнім часом став гуляти: «Ми нічим не гірші, вони всі точно такі самі». Колективна рефлексія ховається за заспокійливим «я не один такий». На тому транквілізаторі, синонім якого – безсовісність, Росія живе багато віків. Це майже національна ідея, один із головних міфів, які будувати не допомагають, але жити – точно.

«ХОХОЛ» – НЕОБРАЗЛИВЕ СЛОВО (МОНОЛОГ ТАКСИСТА)

«Люблю хохлов, хохлы – они душевные, и песни у них красивые, да и вареники умеют делать. Что вы сказали? «Хохол» – обидное слово? Да бросьте, я ведь ласково. Разве на ласку можно обижаться? Я вот свою собаку иногда «тварью» называю, так и кричу: «Эй ты, тварь, иди сюда! Рядом!». И ведь не обижается –

идет рядом. Потому что знает, что это я ласково. А вы говорите, хохлы обижаются. У меня друзья на Украине живут (че – «в» Украине? Ну не знаю, мои друзья говорят, что они «на» Украине живут), так вот мой друг про себя говорит: «Я хохол». Значит, это необходимое слово, так ведь? Если человек сам про себя говорит... Вот вы Гоголя читали? У него там на каждом шагу «хохол», «хохол». Кстате, у него и слово «жид» по несколько раз на странице встречается. Он-то, наверное, знал, что обидно, а что нет. Я вообще считаю, что хохлы ничем не хуже нас, русских. У нас и языки похожи, только хохляцкий – он смешной. Но я хохлов и правда люблю, мы же братья. Если б они еще в НАТО не лезли. Они ведь там у себя в Хохляндии не понимают, что НАТО там своих ракет понатыкает – совсем кранты им наступят. А так я вообще считаю, что всякий народ надо уважать. Как и человека. Вот если человек оступись, нельзя его сразу за это перестать уважать – мало ли, каждый может глупость сделать. Так и целый народ – он тоже может глупость сделать, как хохлы со своим Майданом. Крови пролили цистерну, а зачем, какой толк? Поменяли одних олигархов на других, войной на своих же пошли, с самолетов бомбят, граждан пытаются, убивают, теперь никакой стабильности нет и не будет. Не понимают, что это американцем выгодно, те их развели, как лохов. Жалко хохлов, люблю я их, душа за них болит. Братья ведь нам, хоть и мудилы, прости господи. А на «хохлов» обижаются не надо. Они же нас кацапами называют – мы ведь не обижаемся. Брось ты, необходимое совсем это слово – «хохол».

«БІЛЬШІСТЬ РОСІЯН ПОВАЖАЮТЬ ПУТІНА»

Кілька місяців тому в Москві на Красну площу вийшла людина з плакатом, на якому було написано одне слово: «Х...ло». Чоловіка забрали в поліцію і звинуватили в образі глави держави. «Дозвольте, – заперечив затриманий, – я ж не написав, кого я маю на увазі». «І не треба – й без того всі знають, хто в

нас х...ло», – суворо відповів силовик.

Простодушний поліцейський навіть не знає, наскільки він мав рацію. Не в сенсі мимовільної оцінки нинішнього президента, а в тому, що незграбна спроба його захистити обернулася несподіваною констатацією абсолютної, катастрофічної неповаги до нього. Міф про те, що в Росії Путіна поважають, постав із глибинного національного неприйняття самого поняття «повага». Російська людина з багатьох історичних причин не має уявлення про гідність. Вона любить принижувати й принижуватися, грубіянити й вислуховувати хамство, терпіти образу й ображати сама. Вміє схилитися перед кимось, зазирати в рота, розтягувати губи в посмішці на протокольних заходах, але в глибині душі більшість росіян упевнені: будь-яка людина – нуль.

Для середньостатистичного апологета Путіна нинішній президент – зручне виправдання свого темного нутра. Пацанська лексика, хамська манера спілкування, безкінечний обман – усе це не може комусь подобатися, навіть людині, не здатній бачити далі власного носа. Але ж як це зручно – бачити в главі держави відображення власного колективного «я»! Дивіться, як вправно в президента виходить ставити на місце ненависних інтелігентів, що зарвалися, що п'яту колону, яка вважає, що розумніша за всіх! Молодець, знай наших! А як добре він уміє розмовляти з мерзенними олігархами, які накрали наших гроше-

нат і тепер жирують, а в мене зарплата 20 тисяч рублів. Он Ходорковський – так йому й треба, він же бандит, правильно його посадили. А самі ми як його притиснемо? Та ніяк, хоча й дуже хотілося – і його, і таких самих, як він, злодій. А Путін церемонитися не став. Правильно, молодець – за всіх нас помстився.

Економіка розвалена, корупція гуляє відкрито, старі горять у будинках престарілих, із Сходу України пливе вантаж-200, ціни зростають ледь не в геометричній прогресії – я потерплю, для мене ж головне, щоб і в сусіда корова здохла.

«РОСІЯ ДАЛА СВІТУ ВЕЛИКИЙ КІНЕМАТОГРАФ»

Це один із найулюбленіших, поряд із широтою та непізнаністю російської душі, міф, вигаданий у радянські часи, що перекочував у часи нинішні. Як і будь-який міф, він стоїть на сторожі ідеології. «Яке прекрасне кіно було в Радянському Союзі, які особистості, які режисери! А які добрі та чисті фільми знімали! Зараз нічого цього немає», – завивають бабусі біля під'їздів, міністр культури та Нікіта Міхалков.

Це неправда абсолютна і чиста. Радянське кіно не було ні великим, ні навіть видатним. То було кіно величезної країни, у якій студії всіх 14 республік безперервно випускали на-гора близько сотні стрічок щороку, і 90–95 із них були стовідсотковим непотрібом. З

МІФ ПРО ТЕ, ЩО В РОСІЇ ПУТІНА ПОВАЖАЮТЬ, ПОСТАВ ІЗ ГЛИБИННОГО НАЦІОНАЛЬНОГО НЕПРИЙНЯТТЯ САМОГО ПОНЯТТЯ «ПОВАГА»

усього сонму кіновиробників СРСР Захід знав лише Андрія Тарковського, який знімав вишукане, не схоже ні на чие кіно. Загалом радянський і пізніше – російський – кінематограф західні кіномани і спеціалісти цінують виключно в царині авторського кіно. Тобто того, що робиться не для широкого глядача, бо в Росії все, що для людей, – чи то фільми, ▶

автомобілі, чи то шпалери – є неякісним. Із масового кінематографа поблажливо прийняли тільки посередню екранізацію «Війни і миру», що отримала «Оскара», але лише за те, що була знята за чіткими лекалами Голлівуда. А ім'я такого шанованого на Заході Leo Tolstoy, за яким разом із Teodor Dostoevsky переважно й знають російську літературу, овіяло ці лекала «російським духом». Блискучі радянські режисери Григорій Чухрай, Григорій Козінцев, Петро Тодоровський, Марлен Хуцієв, Ельдар Рязанов, Васілій Шукшин, Алексєй Герман – усі вони були й лишилися внутрішнім продуктом (крім, напевно, Германа, якого в останні роки визнали західні спеціалісти, поставивши його приблизно на один рівень з улюбленцем Тарковським), як і їхнє кіно, відоме лише знавцям російської культури.

Насправді все просто. Радянський глядач зовсім не любив вітчизняного кінематографа – він не знав іншого. І з тим, радянським, кіно було спокійно – воно не несло із собою «підлянок», було зрозумілим, чистим, відцензурованим. За це й подобалося. У ньому герой не міг вилятися, героїня не могла показати оголені груди, школяр не міг нюхати кокаїн – воно не давало приводів хапатися за серце. А що ще треба обивателю, щоб проголосити кіно великим? Ті фільми, у яких зміст не гуляв на поверхні, а причаївся на глибині у формі метафор та езопівських конструкцій, глядач просто не дивився, а якщо й так, то не розумів.

Як заведено на російських теренах, якщо тобі не під силу побудувати щось нове, можна просто про всяк випадок зруйнувати старе. Якщо не здатен осіяти й виростити власний урожай, хоча б напусти колорадського жука на сусідський. Приблизно так вчиняє нинішня влада з російським кінематографом. Нова система держпідтримки, виношувана кілька років, вистрілила прямою наводкою по кіномистецтву – вигадливий мозок законодавців народив таку систему, за якої лєвова частка виділених

на кіно коштів відходить до проєктів на кшталт «Наша Раша» – відверте комерційне барахло, що при цьому саме здатне не тільки себе забезпечити, а й зібрати хорошу «касу».

«У РОСІЇ П'ЮТЬ НЕ БІЛЬШЕ, НІЖ У ВСЬОМУ СВІТІ»

Від певного часу розвінчання міфів про самих себе – улюблена забава російської лю-

росіян вважають пропащими п'яницями, виникли зовсім недавно, у 1990-ті, коли ще вчора радянські, а нині нові росіяни почали виїжджати з країни. До цього в Європі та Америці алкогольам робити було нічого – за кордон відпливали найкращі голови, а вони, як відомо, від спиртного чахнуть.

Коли туди ринули натовпи «малинових піджаків», що взялися скуповувати й на місці винищувати весь запас західного алкоголю, в іноземній пресі почали з'являтися незадоволені відгуки на нашестя росіян. Світ справді здригнувся. «Малинові» стали в позу ображених і виплекали міф про міф, мовляв, нам приписують непомірне пияцтво. У хід пішла статистика про споживання спирту на особу в різних країнах, і виявилось – о прекрасний народ-міфотворець! – що порівняно з ірландцями та фінами ми недоуки, порівняно з французами – первачки, ну а з німцями на рівних.

Нині РФ витрачає тонни паперу на статті й книжки, у яких розвінчуються міфи про Росію. Оскільки міф про російське пияцтво створений у Росії і росіянами ж особливо вподобаний, то на видання, пере- і переперевидання макулатури, що спростовує його, грошей спрямовується найбільше. У разі, в десятки разів більше, ніж на боротьбу з алкоголізмом. ■

НИНІ РФ ВИТРАЧАЄ ТОННИ ПАПЕРУ НА СТАТТІ Й КНИЖКИ, У ЯКИХ РОЗВІНЧУЮТЬСЯ МІФИ ПРО РОСІЮ

дини. Кілька років тому це стало чи не наймоднішою темою для всякого знудженого від неробства й безгрошів'я публіциста, журналіста, «письменника». Всі кинулися розвінчувати міфи, у процесі нагороджуючи нові. Виникла багатшарова плутанина, з мавківи якої стирчав один із головних та улюблених «міфів про Росію» – про російське пияцтво.

Уся його багаторічна, навіть багатовікова історія – це справжнісінький міф. Міфу про російське пияцтво, принаймні таке його поширення, як це уявляють росіяни, не існує. Розмови про те, що за кордоном

Правда й любов переможуть

Автор:
Ярослав
Пешек,
Чехія

Почну з анекдота. Зустрічаються за пивом українець, поляк та чех. Говорять про Другу світову війну. Українець каже: «У нас тоді по лісах воювали загони УПА». Поляк відповідає: «Ну так що тут такого? У нас – АК (Армії Крайової – Ред.)». Чех довго мовчить. «А що було у вас у Чехії?» – наполягають обидва співрозмовники. «У нас німці партизанів у лісі заборонили!» – скромно відповідає чех. Комусь цей жарт, імовірно, видається зовсім не смішним. Проте він чудово ілюструє, що хтось може сміятися з того, що для інших – святе. Щось подібне спостерігаємо зараз, оцінюючи ситуацію в Україні. Декому навіть через 70 років по закінченні Другої світової не вдається цілком відійти від радянського агітпропу. І, чуючи або читаючи про бандерівців та фашистів на Майдані, ці люди не просто вірять – їх буквально трусить від переляку. До іншої, численнішої групи належать громадяни, яким бракує поінформованості й переконливих даних. Тому вони стають просто доступними жертвами кремлівської та чеської комуністичної пропаганди. Третя група, яка впливає на чеську громадську думку, – російські мігранти, пацієнти санаторіїв та різноманітні туристи. Ставши об'єктами кремлівської телепропаганди, вони без сорому поширюють її далі серед чеських громадян. «Вони ж бо з Росії, значить мають найточнішу інформацію», – припускають наївні чехи.

Дуже багато моїх співвітчизників виявляють жвавий інтерес до подій в Україні. Проте їхні знання історії, культури, традицій, сподівань і прагнень українського народу залишають бажати кращого. Додамо до цього всього ще й наївний європейський підхід та глибоко вкорінені упередження. Якщо доросла людина переконана, що Україна – це Росія, як ви їй поясните, чому українська армія воює на кордонах із російськими сепаратистами? Багато чехів гадає, що українська й російська мови подібні так само, як чеська й словацька. А коли я їм показую, що телебаченню РФ доводиться перекладати виступи президента України, бо інакше російський глядач нічого не усвідомив би, вони страшенно дивуються. Тепер нарешті приходить розуміння, що непорушність дружби народів – це лише поетичні рядки з радянського гімну й одностороння пропаганда. Ще досить складно пояснити, що Київською Руссю ніколи не називали Росію.

Що, коли монастир на березі Дніпра став колискою східнослов'янського християнства, на території сьогоденної Росії кочували язичники. Я міг би тут іще довго перелічувати різноманітні непорозуміння, які зрештою призводять до того, що люди в Чехії так і не можуть до кінця збагнути, що ж діється в Україні.

Та винні в цьому не лише вони. Забезпечення кращого сприйняття й поінформованості щодо української ситуації в ЄС не можна перекладати на плечі пропаганди інших країн. Насамперед відповідні інституції в Україні повинні розвивати в цьому напрямі необхідну діяльність, маючи за основу довгостроковий комплексний план.

Наведу невеликий приклад. Я уважно стежив за тим, як у Чехії висвітлювали 70-ті роковини подій, відомих як Волинська трагедія 1942–1943 років. Більшість газетних статей і теле-репортажів – результат роботи журналістів із Польщі за підтримки Польського культурного центру в Празі. Тож не варто тепер дивуватися, що в чеських

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРАЩОЇ ПОІНФОРМОВАНОСТІ ЩОДО УКРАЇНСЬКОЇ СИТУАЦІЇ В ЄС НЕ МОЖНА ПЕРЕКЛАДАТИ НА ПЛЕЧІ ПРОПАГАНДИ ІНШИХ КРАЇН

ЗМІ переважав саме польський погляд на оцінку того конфлікту, а роль українського національно-визвольного руху й зовсім утрачено. Чому чехи не могли прочитати роботи українських істориків, журналістів і політологів? Чим займалися представники меншини українців у Чехії, історики з Інституту національної пам'яті в Києві й Посольство України в Празі?

В Україні точиться воєнний конфлікт нового характеру. Військові експерти називають його «гібридною війною». Ідеться про поєднання кількох форм збройної боротьби та використання політичного, дипломатичного й економічного тиску. Засоби масової інформації дуже сильно задіяні в ньому як інструмент пропаганди місцевого й міжнародного значення. Немає й тіні сумніву, що цей різновид конфлікту залишить по собі безліч мертвих та поранених і матиме важко передбачувані наслідки для мислення людей. Не лише українці, а й росіяни відчувають конфронтацію власних дотеперішніх поглядів із неоімперіалістичним способом мислення.

Я переконаний, що у ХХІ столітті не можна дозволяти імперіалізму й шовінізму впливати на долю цілих народів. Потрібно чинити цьому гідний і ефективний опір. І, як казав чеський президент Вацлав Гавел, «правда й любов переможуть зло та ненависть». ■

Ведмеже підприємництво

Про що свідчить еволюція російського бізнесу

Автор: Любомир Шавалюк

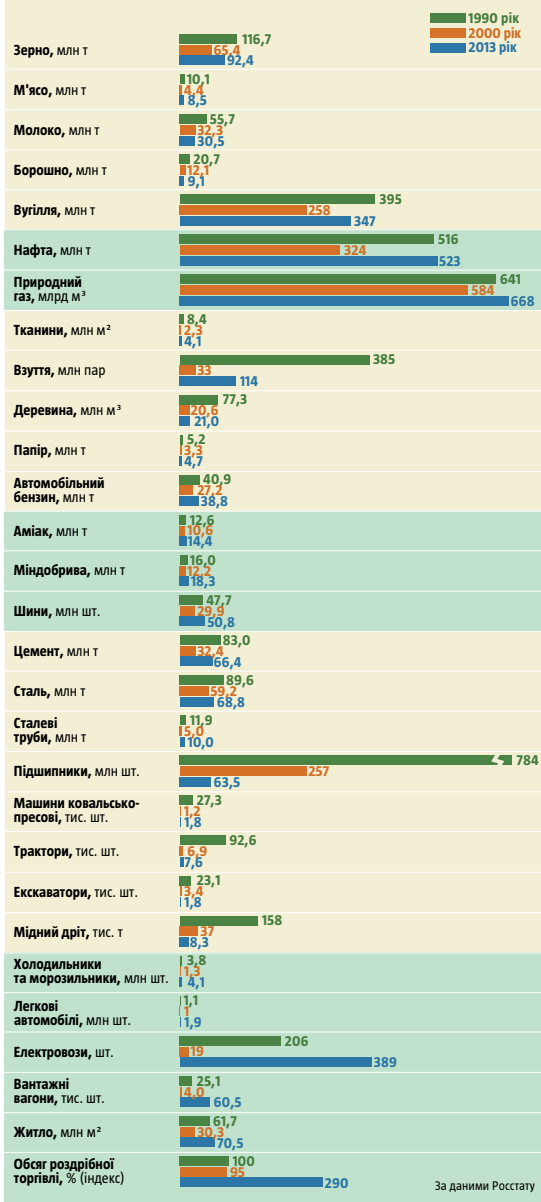
К олі п'ять років тому в розпал глобальної фінансової кризи уряд США вирішив рятувати низку великих банків, страхових та іпотечних компаній і виробників автомобілів, світ споглядав дії американців щонайменше з подивом. Компанії, які згодом назвуть too big to fail («занадто великі, щоб прогоріти»), перебували в приватній власності, тож їх порятунок державою ніяк не вписувався в ліберальну модель економіки, притаманну Штатам. Натомість у Росії великий бізнес без держави не може прожити і дня. Вона переймається ним, мов малим дітям, просуває його на світових ринках, «дружить» із власниками, залучає до відстоювання своїх геополітичних інтересів... І водночас робить йому ведмежу послугу, консервуючи його архаїчність та стримуючи розвиток.

Російський бізнес сировинний. За даними Росстату, частка сировинних товарів у загальному експорті з РФ торік становила 80–84%. Вивіз сирової нафти сягнув 33%, природного газу – 13%, решта припадала на вугілля, бензин, метали, добрива, зерно тощо. Проблема Росії навіть не в цих показниках, а в тому, що спеціалізація на сировині закріплювалася за тамтешнім бізнесом протягом десятиліть. І робилося це цілеспрямовано за участю Кремля, що підтверджують обсяги виробництва базових товарів (див. «Вибірковий розвиток»).

Якщо порівнювати торішні показники з 1990-м, то виявиться, що самостійно РФ вдалося відновити виробництво лише в сировинних галузях (нафта, газ, хімія, нафтохімія),

Вибірковий розвиток

За період після розпаду СРСР Росія самостійно відновила радянські обсяги виробництва лише в сировинних галузях (нафтогазова, хімічна). Транспортне машинобудування (автомобільне, залізничне) відродилося тільки в результаті залучення іноземних інвестицій, а бум у будівництві й торгівлі завдячує щедрим доходам від експорту сировини. Решта галузей промисловості РФ переживає непрості часи.

та й то не в усіх (рослинництво, тваринництво, чорну металургію, нафтопереробку не повністю). Натомість у відновленні потенціалу виробників кінцевої продукції чи товарів із вищою доданою вартістю росіяни досягли набагато менших успіхів, хоча вклали чимало ресурсів. Їм вдалося власноруч замкнути виробничі цикли й повністю задовольнити власні потреби у випуску сталевих труб, вантажних і пасажирських вагонів та деяких інших видів продукції.

Особливо показовим є розвиток ВПК. Солідна виробнича база, отримана у спадок від СРСР, та специфіка ментальності керівників Кремля дали змогу швидко відновити статус РФ як великого виробника зброї (хоча й тут є незаповнені прогалини). Росія посідає друге місце серед світових експортерів останньої. Однак її вивіз у 2012 році (близько \$8 млрд) – лише 1,5% загального товарного експорту, мізер, який показує відношення сировинного та несировинного бізнесу.

В інших галузях шлях розвитку був тернистішим. Яскравий приклад – виробництво легкових автомобілів. Хоча воно на 72% перевищує показники 1990 року, однак понад половину становлять іномарки (Chevrolet, Toyota, Hyundai, Opel, KIA, BMW, Ford, Nissan тощо), складені на спеціально створених для цього потужностях. Росія дуже довго намагалася розвинути власних автовиробників, забезпечуючи їм тепличні умови за допомогою протекціонізму та щедрого фінансування розвитку. Однак не гроші, а кадри стали перешкодою. Коли виявилось, що якість автомобілів залишається низькою, через що їх ку-

пують лише з патріотичних міркувань або через ностальгію за СРСР, Кремль вирішив піти на кооперацію зі світовими виробниками. Так, «Група ГАЗ» утворила спільне підприємство з американською General Motors, а французька Renault увійшла в капітал і взялася розвивати «АвтоВАЗ». Згодом виявилося, що й таким чином нічого зробити не вдається, тож керівництву РФ довелося дозволити стратегічний вхід (відкриття виробництва) іноземних компаній у Росію. У результаті той самий «АвтоВАЗ» торік випустив 535 тис. легковиків за потужності 900 тис., причому значну частину на базі моделей Renault, а суто російських комплектуючих в автівках, які сходять із конвеєра, стає дедалі менше.

Кооперація з іноземними компаніями через продаж їм часток у капіталі або виробничих майданчиків – причина рекордних обсягів виробництва холодильників та морозильників (у Росії складають марки Indesit, Ariston, Bosch, Siemens, Beko, Electrolux тощо), а також електровозів (Alstom та Трансмашхолдинг) та, ймовірно, пасажирських вагонів. Тобто фактично більшість товарів кінцевого споживання продукує не російський бізнес, а іноземці на території РФ для задоволення величезного попиту, сформованого доходами від експорту сировини. Що стосується інших галузей, то переважна частина власне російських виробництв перебувають у глибокому занепаді, часто випускаючи менш як одну десятю радянських обсягів. На них чекає або цілковите згорання, або створення іноземцями потужностей, які важко буде назвати російським бізнесом. Статистика інвестицій підтверджує це, адже за винятком кількох років перед кризою 2008–2009-го вкладення в основний капітал добувної промисловості РФ постійно перевищували інвестиції в капітал переробної.

Бізнес РФ великий. Сумарна капіталізація 50 найбільших російських компаній, акції яких торгуються на біржі (входять до індексу Місех), на кінець червня становила 29% ВВП країни 2013 року. Це вищий показник, ніж у

китайських (23%), і при тому, що на сьогодні російські папери дуже дешеві, адже відношення капіталізації до прибутків (P/E) для Місех дорівнює 5,4, а для китайського Shanghai Composite – 9,8. Можна апелювати до того, що капіталізація півночі найбільших фірм США, Японії та Німеччини становить відповідно 50%, 35% та 44% ВВП згаданих країн, однак коефіцієнт P/E для відповідних індексів – 20, 27 та 23. Отже, значення 50 згаданих компаній (якщо оцінювати за прибутками) для економіки Росії удвічі-вчетверо більше, ніж у КНР, США, Японії та ФРН. І це без урахування значної кількості російських державних корпорацій, акції яких поки що не торгуються на ринку, таких як Оборонпром, РЖД, Трансмашхолдинг тощо. Зайве говорити, що масштаб не має нічого спільного з інноваціями: усі світові новаторські підприємства, як-от Google та Apple, починалися з малого. Тож масштабність російського бізнесу та державний акцент на ній консервують його відсталість.

У переліку 50 найбільших публічних компаній частка сировинного бізнесу за капіталізацією в РФ становить 68%, а КНР – лише 18%. Навіть ті новітні компанії, які посіли перші місця протягом останніх років («Дикси», ЛСР, «Магніт», ПИК, «М.Видео» тощо), працюють переважно не в переробній промисловості, а в торгівлі та будівництві, які задовольняють попит, оснований на виручці від експорту сировини. Якби цього попиту не було, вони не з'явилися б.

Російський бізнес державний або перебуває під протекторатом держави. Незважаючи на те що 86% тамтешніх підприємств та організацій мають приватну форму власності, РФ – типова країна державного капіталізму. Держава надає бізнесу дешеве фінансування та кредитує купівлю іноземцями російської продукції, використовуючи систему держбанків; ініціює галузеві програми, виділяючи під них величезні гроші з бюджету; виступає посередником в усіх великих угодах злиттів та поглинань з іноземним бізнесом, фактично дозволяючи або забо-

роняючи їх проводити. Прикметно, що бізнес Піднебесної також переважно державний, але значно успішніший, ніж російський. Чому так? Бо китайці, залишаючи власність за державою, ставлять на керівні посади західних менеджерів, яким дозволено все, окрім крадіжок та занадто великих інвестицій за кордон. Кремль не тільки не забороняє красти (схоже, така радянська звичка збереглася на всіх рівнях російського суспільства), а й заохочує це (взьміть хоча б список мешканців елітних кварталів Лондона) та дозволяє виводити капітал із Росії. Крім того, Путін і компанія використовують гроші, які заробляє бізнес, не для розвитку, а для забезпечення геополітичного впливу, керованого особистими комплексами, сформова-

Більшість товарів кінцевого споживання продукує не російський бізнес, а іноземці на території РФ для задоволення величезного попиту, сформованого доходами від експорту сировини

СИРОВИННА СПРЯМОВАНІСТЬ, МАСШТАБНІСТЬ І ЗАЛЕЖНІСТЬ ВІД ДЕРЖАВИ РОСІЙСЬКОГО БІЗНЕСУ РОБИТЬ ЙОГО ПОДІБНИМ ДО НЕПОВОРТКОГО ВЕДМЕДЯ

ними за радянських часів. Жодна інша країна такого калібру не намагається посісти в політичному плані вище місце, ніж передбачає економічний потенціал. РФ іде наперекір своєму вчителю Марксу, який казав, що політика – це лише концентроване вираження економіки. Вона витрачає величезні ресурси на будівництво політичних повітряних замків на шкоду належному розвитку бізнесу. Як зазначав Лешек Бальцерович, мільйон приватних осіб із сильними стимулами може винайти значно більше, ніж сотня чиновників на верхівці влади. Росія цю істину ігнорує, прирікаючи свій бізнес на деградацію.

Сировинна спрямованість, масштабність і залежність від держави російського бізнесу роблять його подібним до неповороткого ведмедя, який намагається грати в шахи з рештою світу. Схоже, єдиний спосіб не програти – зробити «китайську нічию». ■

За даними Росстату, частка сировинних товарів у загальному товарному експорті з Російської Федерації торік становила

80–84%

Буде нічого

Російські еліти обрали шлях нового поміщицтва

Автор: Костянтин Скоркін

Нинішній стан гібридної війни з путінською Росією викликає потребу глибше зазирнути в те, як, власне, побудована сучасна РФ, насамперед її еліти. Спрощена версія про злого володаря, колишнього кагебіста, що прислав доброго російського ведмеда та заводив його волю, також безпідставна, як і русофобське уявлення про «країну одвічних рабів». Ці кліше не пояснюють природи того, що відбулося в Росії за останні роки. Ми забуваємо простий факт: на 1991-й Україна була більш реакційною республікою колишнього СРСР й українські комуністи на чолі з Кравчуком різко перефарбовувались у незалежників, бо в Москві Єльцин готував новий Нюрнберзький трибунал над комуністами. Але далі історія пішла іншим шляхом, і сьогодні Україна за рівнем свобод – економічних, політичних, громадянських – випереджає Росію, іноді, здається, на століття.

ЛЮДИ ГОСУДАРЕВІ

У 2006 році у РФ вийшла книжка «День опричника» Владіміра Сорокіна. Відомий російський письменник, автор епатажних стилізацій для поціновувачів постмодерну несподівано написав повість-памфлет про Росію майбутнього, що повернулася до оприччини часів Івана Грозного. На момент написання це сприймалось як естетський стьоб над тим, що в еліті РФ велику роль стали відігравати вихідці зі спецслужб. Але минуло кілька років – і гротеск письменника перетворився на лячну реальність. Сам Сорокін розповідав авторові цих рядків, що сприймав свій твір як магічне замовляння, аби такого не сталося в Росії, але згодом із сумом констатував, що таки на-

писав передбачення майбутнього. Попри технологічний розвиток, політично Росія дедалі більше деградувала та відгороджувалася від сучасного світу відкритого суспільства.

Митці відчувають суспільні зміни на рівні емоцій і передбачень, а ось науковці спираються на факти та логіку людської поведінки. Соціолог Сімон Кордонскій, який багато років вивчає структуру російського суспільства, вивчений, що керівним соціальним прошарком сучасного соціуму Росії є... поміщички. «Поміщички – це люди, яким держава в обмін на вірну службу надає право розпоряджатися ресурсами на певній території. Ресурси можуть бути різноманітними», – каже Кордонскій. Основа панування таких непоміщичків – монополізація влади, політичної, економічної, навіть культурної. Людям зі свідомістю «холопів» така структура дуже до вподоби, бо добрий пан є джерелом роботи, життєвих благ, гарантованого завтра. Але активна людина суспільством, котре, як грибниця, пронизує це поміщицтво, взагалі не передбачається.

Власне, у 1990-ті роки Росія була саме ареною боротьби між активною частиною населення, яке підтримувало ліберальні реформи, створювало бізнес, насолоджувалося свободою слова, та «поміщицтвом» і його холопами, які хотіли більш ситого, ніж радянське, але такого ж передбачуваного та ієрархічного суспільства. Коли Путін став президентом, на нього, до речі, поклали надії обидві «партії». З одного боку, ліберали вбачали в ньому «ділового німця на престолі», що прийшов на зміну кволому Єльцину. З другого – великодержавність нового керманця відразу припала до серця «поміщичій» Росії.

Путін зробив третє: на базі традиційного російського су-

ПУТІН І ДІТИ. Помічник президента РФ Владіслав Сурков (другий зліва), якого російські ЗМІ називають «смотрящим» за Україною, та заступник глави уряду, куратор паливно-енергетичного комплексу Аркадій Дворковіч (перший зліва) є представниками найближчого путінського оточення

спільства, використовуючи західницьку енергію реформаторів, став будувати корпоративну державу, де згодом постали «опричнина», державно-капіталістичні гіпермонополії «Газпром», «Роснефть», РЖД, «Росатом» тощо. Безкінечна концентрація капіталу була інструментом, за допомогою якого він планував підкорювати світ. Ну хоча б ту частину, котру вважав втраченою внаслідок «найбільшої геополітичної катастрофи ХХ сторіччя», як він назвав розпад СРСР.

ЕЛІТНИЙ СПРОТИВ

«Опричні» проєкти Путіна не викликали особливого захоплення у верхніх прошарках суспільства, адже було очевидно, що агресивна монополістична буржуазія, зрощена з держпаратом (усі вчилися в радянській школі, «фашизм – це диктатура найреакційніших кіл монополістичного капіталу»), рано чи пізно вимагатиме зовнішньої експансії. А отже, згортання свобод і конфронтації з іншим світом (що ми й бачимо зараз).

В Україні, де склалася традиція наступності влади, передачі її демократичним шляхом, вкрай скептично ставилися до президентства Медведева. Буцімто це була виключно ширма для збереження влади Путіна. Але російський політолог, головний редактор «Русского журнала» Александр Морозов вважає, що період керівництва країною Медведева був останнім шансом РФ зійти зі згубного шляху, прокладеного Пу-

ФОТО: REUTERS

тіним. «Медведев був слабкою фігурою, так, але сама ідея наступності влади мала закріпитись у російській політичній культурі через нього», – каже він.

До того ж Морозов вважає його правління періодом модернізаційних експериментів всередині країни, а також реальної спроби трохи обмежити вплив монополістів. «Саме це налякало групу давніх друзів Путіна: Сечіна, Якуніна та ін. Вони впевнили його в тому, що Медведев – невольна фігура, вбачали в його спробах посилити роль Федеральної антимонопольної служби замах на святе, на їхню владу», – каже політолог.

Тому Путін і вирішив зробити шокуючий для всього світу крок, утретє повернувшись до влади. Не тільки для світу, а й для частини власного суспільства. Так, у Москві стали виникати численні протести «розлючених городян»: площі Сахарова, Болотна, з'явився новий герой політичної арени Алексей Навальний, який розпочав свій стрімкий злет саме з того, що атакував великих монополістів, відстоюючи права їхніх мініоритарних акціонерів.

Протести були страшенно модними в російських медіа, але чи зміг би він справді знести режим Путіна? Наш анонімний співбесідник із московських політтехнологічних кіл вважає, що вони були частиною великої внутрішньоелітної гри. Тут і ворожнеча двох «кремлівських вей»: Пу-

тіна та Медведева, а відповідно і їхніх оточень. І політичний авантюризм «кремлівського сірого кардинала» Владіслава Суркова, який упевнив Путіна, що потрібно власноруч створювати опозицію, щоб її не створили вороги, але коли протест реально набрав обертів, його ляльковий театр почав обривати нитки ляльководи, налякавши «ВВП» привидом Майдану, який не дає йому спокою від 2004 року. «Сурков загрався, його методи визнали в Кремлі надто небезпечними, Славу звільнили з Адміністрації президента у розпал протестів і зробили ставку на звичайні поліційні репресії та заборони», – каже наш співрозмовник.

Александр Морозов, як прихильник московських протестів, упевнений, що, якби вони не виникали, російське суспільство можна було б вважати мертвим. Самі протести він теж вважає «побічною» дитиною правління Медведева, надією на зміну курсу знову до ліберальнішого суспільства. «Але перетворити Болотну на Майдан неможливо. Це інше суспільство, інші традиції. Протест зіштовхнувся з машиною чекістської підлості, що значно перевищує його за силами, точково маніпулює людьми, перетворює гідність на недолік і слабкість», – підсумовує Морозов.

ПІСЛЯ ПУТІНА

Редактор «Русского журнала» вважає, що ресурс міцності в режимі Путіна – 15 років: десятиліття влади самого «ВВП», а далі його наступника з найближчого оточення, який продовжуватиме курс попередника. «Але тут завжди з'являється вікно можливостей. За влади наступника можна було б повернутися до обговорення розширення політичного поля», – коментує Морозов.

Сімон Кордонській налаштований скептичніше щодо еволюції путінського режиму. Ані «ліберальна партія», зорієнтована на майбутнє, ані «православні імперці», що обстоюють цінності минулого, не мають критичного впливу. Адже головна опора режиму –

це служили люди, ті самі «неопоміщики». «Апаратники живуть в актуальному часі, у часі паперів, які вони розписують, підписують, узгоджують тощо. У них взагалі немає минулого і майбутнього, тільки теперішнє, тому не може бути й ідеології», – каже науковець.

Ця теза Кордонського дуже добре корелює з епізодом зі згаданого роману Владіміра Сорокіна, де головний герой запитує у ворожки про майбутнє країни. «Що буде з Росією? – Буде нічого».

Показово, як у межах теорії Кордонського відображається місце України та української політики в поглядах російської еліти. Він вважає, що складовою ресурсної держави є постійне продукування внутрішніх і зовнішніх загроз як одного з елементів кормління апаратників: «У державі є багаторівнева система фільтрації загроз, але ті з них, що проходять «до самого верху», починають вважатись об'єктивними. На їх нейтралізацію відводяться ресурси, які потрібно освоїти. Ось Глеб Павловський вигадав «помаранчеву загрозу», і зараз важко оцінити, скільки ресурсів було освоєно для її «нейтралізації».

Отже, Україна, з її проєвропейським шляхом, намаганням люструвати пострадянську владу, перемогти проросійський сепаратизм – це не

СКЛADOVOЮ РЕСУРСНОЇ ДЕРЖАВИ Є ПОСТІЙНЕ ПРОДУКУВАННЯ ВНУТРІШНІХ І ЗОВНІШНІХ ЗАГРОЗ ЯК ОДНОГО З ЕЛЕМЕНТІВ КОРМЛІННЯ АПАРАТНИКІВ

лише об'єктивна загроза «хорошого прикладу» для Росії, як багато хто вважає в Україні, а й «поживне середовище» для російського апаратного поміщництва, що «освоює» державні гроші, виділені на боротьбу з «українською загрозою». Власне, це робить агресію РФ особливо небезпечною, бо за боями на Сході України стоїть збагачення «опричників». А апетит завжди з'являється під час їди. ■

Вічне повернення України

Від найпершого дня свого незалежного існування, переставши бути Росією, Україна зіткнулася з величезною проблемою: виявилася її сусідом

Тоді насправді ніхто не думав про це. Націоналісти перебували в ейфорії від очікуваної незалежності, прибічники СРСР мріяли про швидке відновлення імперії, але більшості населення взагалі було не до цього. Люди намагалися просто вижити в буремні часи, незважаючи на прапори та герби.

Минав час, стало зрозуміло, що справжньої незалежності Україна не здобула. У 1990-ті роки, коли стрімкий ривок від Росії в бік Європи ще міг відбутися без суттєвих перешкод, Україна свідомо гальмувала й тулилася ближче до колишньої метрополії. Радянський парламент, радянський президент, радянська ментальність тримали Київ на прив'язі до Москви надійніше, ніж Путін та його берсерки. Поки країни Балтії робили свій «дранг нах Вестен», Україна транслаювала на державних телеканалах програми російського ОРТ й підписувала з Кремлем «Великий договір», фактично залишаючись сателітом Росії. СНД 1990-х років радше нагадувала конфедерацію, ніж спілку незалежних держав. Бюджети були в кожного свої, але зовнішня політика майже спільна.

У 2000-х владу в РФ сконцентрував у своїх руках Владімір Путін, і з'ясувалося, що втрачений час зробить шлях до справжньої незалежності дуже тернистим. Бо відірватися від Росії Путіна буде набагато складніше, ніж від Росії

Автор:
Денис Казанський

Єльцина, більш зосередженої на власних проблемах. Потужне російське лобі сковувало Україну навіть у ті роки, коли влада вдавалася до спроб вийти з-під «братнього» крила. Промосковські партії надійно виконували завдання «не пуцать» Україну до ЄС, уміло саботували всі євроінтеграційні процеси. А коли нарешті в українського суспільства урвався терпець, стало очевидно, що втрачені роки простою доведеться оплатити дуже дорого. Бо ж остаточно незалежність українці вирішили проголосити в час, коли російський диктатор Путін набув максимальної могутності.

Та річ не лише в кремлівському господареві. Тільки-но Україна чітко визначилася зі своїм зовнішньополітичним курсом і дала зрозуміти, що другою Білоруссю – ручною, напівнезалежною державою – бути не збирається, дедалі більше російських політиків різних поглядів і переконань стали висловлюватися про «братню» країну в негативному ключі. Близька, бідна, сонна Україна, що вічно плентастеся слідом за могутньою Москвою і міцно сидить в орбіті її впливу, була дуже зручна Кремлю. Але шойно в середині 2000-х у нас гучно залунали голоси прихильників європейського вектора, в Росії почало наростати невдоволення. Визнати за сусідами право на незалежний розвиток і самовизначення в питаннях зовнішньої політики погодилися одиниці. А якщо казати прямо, то аб-

солютна маргінальна меншість. Переважно в Росії популярності набула інша версія: у Києві захопили владу радикальні націоналісти, які продалися Заходу й тероризують 80% «нормальних», дружніх до неї громадян.

Ця версія з радикалами виявилася зручною для всіх. У РФ вона влаштує і комуністів, і лібералів, і імперців. І звичайно ж, виправдовує будь-які дії щодо нас. Робити що завгодно, аби тільки втримати Україну в полі свого впливу, – ось головне сучасне завдання Росії, на виконання якого держава Путіна не шкодує ні сил, ні коштів.

Важливість України для імперіалістичного проекту складно переоцінити. На карті світу вона бачиться зовсім крихітною на тлі велетенської сусідки. Здається, що найбільша країна на Землі цілком може обійтися без цього клаптика суші, та насправді в ньому таїться титанічна сила, без якої Москва ніколи не досягне бажаного.

У відносно невеликій Україні живе майже третина населення неозорої РФ. Без Криму – 43 млн осіб, тоді як у Росії – 145 млн. Російські історики переконані, що саме Україна (Київ) є колыскою їхньої нації, місцем, де вона зародилася і розвивалася. Для величезної вимираючої країни з поганим генофондом і потужним впливом мігрантів це життєво необхідні демографічні ресурси. Їх російські політики, журналісти й політологи часто вважають своїми. І не безпідставно, адже безліч сучасних політиків, письменників, учених та спортсменів РФ походять з України.

У Росії живуть мільйони переселенців з українськими прізвищами, які давно вже ментально стали представниками тамтешньої титульної нації. Будь-хто з нас легко пригадає десяток-другий відомих росіян українського походження. Достатньо зазначити, що рід свій з України ведуть Жиріновській, Явлінській, Навальний, Матвієнко та інші знакові фігури в сучасній російській політиці, без яких вона сьогодні мала б зовсім інший вигляд. Українці частіше за інші національні меншини в колишній імперії потрапляли в еліту.

Україна – найважливіша для Росії територія, звідки та століттями черпала свої життєві ресурси. Вихідці звідси, на відміну

ПІДТРИМКА КУРСУ ПУТІНА. 12 червня на площі Суворова у Москві відбувся мітинг на підтримку «ДНР», «ЛНР» і «всєї Новоросії»

Україні налічує 50 єпархій і близько 1,5 млн постійних парафіян, тоді як у Росії, згідно зі статистикою, регулярно відвідують служби тільки 0,5–0,7% населення (близько 1 млн осіб). Утративши Україну, допустивши тут створення помісної церкви, РПЦ одним махом позбудеться лівової частки свого авторитету й могутності. Так само як свого часу загубила його Росія, не втримавши 50-мільйонної УРСР у 1991 році.

Україна з її мільйонами російськомовних жителів під боком у РФ – величезний подразник імперських настроїв. Вічна провокація. Джерело нескінченних мук. Будь-який російський політик, що розраховує на масову підтримку своїх громадян, вважає своїм обов'язком говорити про цих «фольксрусіше». Як німці, котрі опинилися поза межами своєї держави після 1918-го, стали козиром для нацистів, коли ті йшли до влади в Німеччині, так і російськомовні українці виявилися легким засобом заробляння політичних очок для російських радикальних націоналістів, фашистів та популістів усілякого іншого штибу. Причому, що пока-

ДЛЯ РФ УКРАЇНА – ЦЕ ЗАТИШНІША, ТЕПЛІША ТА БЛАГОДАТНІША РОСІЯ, ЯКА ВМІЄ ЖИТИ І ПРАЦЮВАТИ, НЕ ПАРАЗИТУЮЧИ НА ЗАПАСАХ ГАЗУ Й НАФТИ

від прибалтів або кавказців, завжди асимілювалися досить легко, та й сама Україна за роки російського панування була суттєво зросійщена, ментально й духовно зблизилася з Москвою. На Україну завжди можна було розраховувати як на зручний буфер, невичерпне джерело «білих гастарбайтерів». Демографічні проблеми самої Росії, повальний алкоголізм, що давно набув розмаху епідемії, вимирання росіян на величезних теренах робили Україну незамінною резервною територією, звідки можна було поповнювати запаси дешевої робочої сили в мегаполісах. І, що важливо, вельми якісної, котра зазвичай має освіту та кваліфікацію. Більш підходящої, ніж селяни з аулів та кишлаків, які часто не вміють писати й висловлюватися російською.

Не менший інтерес для Москви становить і українська економіка. У кремлівській пропаганді вона зазвичай постає агонізуючою та напівмертвою, позбавленою будь-яких перспектив без газу з РФ, та насправді є ефективною за російську. Остання переважно сировинна, компрадорська, тоді як українська більш наукомістка, виробнича. Росія потребує українських ракет Південмашу, двигунів «Мотор Січі», наших вагонів, тепловозів, продукції важкого машинобудування. Велика частина цього наукомісткого виробництва сьогодні зосереджена в промислових центрах українського Південного Сходу: в Харкові, Запоріжжі, Дніпропетровську. Тому, власне, Росія і зазіхає передусім на ці території.

Україна, непорівнянна з РФ за площею, завжди мала цілком по-

рівнянний економічний потенціал. Особливо яскраво це можна було спостерігати на прикладі аграрного сектору. Площа України – близько півмільйона квадратних кілометрів. Росії – 17 млн, тобто у 34 рази більше. При цьому врожай зернових у нашій країні коливається на рівні 60–65 млн т, тоді як у РФ він становить лише близько 100 млн. Каргоплі – відповідно 22–25 млн т проти 28–30 млн т. За виробництвом меду ми взагалі входимо до трійки світових лідерів, залишаючи Росію далеко позаду. Українське село куди жвавіше і продуктивніше за деградує російське, земля багатша, клімат сприятливіший для життя.

Депутат Держдуми РФ Міхал Саблин у квітні 2013 року заявив, що «Україна – найкраща частина Росії», і тим самим чітко сформулював ставлення до «українського питання» основної маси росіян. Для них Україна – це затишніша, тепліша та благодатніша Росія, яка вміє жити і працювати, не паразитуючи на запасах газу й нафти. Вікно до Європи, найважливіший транспортний шлях, яким іде їхнє блакитне паливо. Земля, необхідна Росії, щоб обґрунтувати сам факт свого існування.

Київ – «мать городов русских», «колибель русскої культури і православ'я». Ці установки регулярно звучать із вуст російських політиків та представників інтелігенції як підтвердження історичних прав Москви на Україну. Без Києва недобре почувається Російська православна церква, бо він, вийшовши з-під влади Росії, захотів мати свій патріархат, непідконтрольний Москві. УПЦ МП в

зово, самі того не бажаючи. Важлива частина російської риторики стосовно України полягає в тому, що українці страждають від життя у своїй незалежній державі. І мріють повернутися до складу Росії. Під крило турботливого Кремля. Ось тільки самих їх про це ніхто не питає.

Російська національна ідея на початку XXI століття – відродження старої імперії. Постійний зворотний рух до земель, звідки колись росіяни пішли внаслідок «найбільшої геополітичної катастрофи ХХ століття». Вічне повернення нашої країни стало чільною метою, яка заповонила уми всіх представників політичного істеблшменту РФ.

Не важливо, як вона при цьому називатиметься: Україна чи Новоросія. ■

«Ніколи ми не будемо братами»

«Чим Україна відрізняється від Росії?» – поцікавився *Тиждень* у багатьох політиків та митців. Аж ніяк не всі виявилися готові до такої розмови, хтось обережно самоусунувся, хтось вдав, що не зрозумів суті запитання. Отож публікуємо відповіді тих, хто має свою чітку думку і світоглядну позицію

**Записали
Роман
Малко,
Станіслав
Козлюк,
Оксана
Хмельовська**

**Руслан
Кошулинський,
віце-спікер
Верховної Ради,
«Свобода»:**

Українці та росіяни – різні народи з різним світобаченням. У

нас інакший, наприклад, інститут родини, ми маємо демократичніші правила поводження з жінкою і гендерну рівність, чого ніколи не було на території Росії. Чи взяти релігійний напрям. У Російській Федерації один район за площею може бути як у нас область. І на всю оту територію – одна церква. Звідси велике атеїстичне на шарування.

Водночас Російська Федерація – країна настільки велика, що її можна умовно поділити на кілька частин. Це Москва, Петербург, Урал, Зауралля... Кавказ, знову ж таки, територія Росії... У різних її частинах – різна ментальність, різні етноси. Це сукупність багатьох народів. Та як у політичній нації в росіян є імперські надлишки, які відкладаються на їхньому загальному характері. Це підпорядкованість єдиному керівникові, здатність користитися однієї людини.

А Україні притаманний демократизм. Як то кажуть, «два українці – три гетьмани». Ця «байка» з'явилася, коли із Запорозької Січі до царя їхали всі найповажніші люди, ті, хто мав почесні звання. «Пане гетьмане, а як ви вважаєте?..» – запитували не тільки нинішнього, а й учорашнього гетьмана. Для росіян це виходило за межі штампу, адже в них усе вирішувала одна людина. «Ви між собою дискутуєте, а в нас немає дискусії! Один цар – і саме він дає відповідь!». В українців є дискусія в суспільстві, можливість відстоювати свою думку. В них – ні. Росіяни – це збірний образ багатьох народів, у яких завжди був один керівник і які підпорядковувалися йому: не важливо, імператор він чи перший секретар ЦК.

**Леся Оробець,
народний депутат,
«Батьківщина»:**

Українці усвідомили себе нацією і вже майже відійшли від радянського мис-

лення. В Україні живе нація, яка перестала боятися божевільного диктатора й ціною сотень життів повалила його. Нація, яка не боїться чужого диктатора й готова захищати свою незалежність.

Українці, незважаючи на всі розбіжності між собою, вважають себе європейцями, а росіяни – жителями міфічної великої імперії.

Україна не сунеться до «братньої» держави із «зеленими чоловічками», танками та вогнеметами, не відбирає частини її території, нехтуючи міжнародним правом і своїми таки словом гарантувати суверенітет і кордони, не фінансує терористів і не розв'язує війни.

**Степан Хмара,
політ'язень,
правозахисник,
народний депутат
трьох скли-
кань:**

Ми категорично різні. Умовно є певна

схожість, бо російська мова розвивалась під впливом стародавньої української, але не психологічна, а фонетична. Психологічно ми зовсім різні. Ми, наприклад, ближчі до грузинів за своєю психологією, світосприйманням, ніж росіяни.

Україна – нормальна країна, на відміну від Росії. Російське суспільство з моменту виникнення Московського князівства, а відтак імперії настільки спотворене, що для того, аби стати нормальним, я навіть не знаю, яких йому треба докласти зусиль. І поки Російська Федерація не розвалиться, а

вона, безумовно, розвалиться, як кожна імперія, росіяни не стануть нормальними людьми. Тільки тоді, як закінчаться нафто- й газодолари, коли в них не буде чого жертви, вони почнуть розуміти, що Путін – це покидьок і бандит, який веде Росію до катастрофи. Бо нині вони кажуть, що треба «хохлів» душити. І це ж більшість, близько 70%. У нас іще є багато людей з ілюзіями, ніби влада в Кремлі погана, а російський народ хороший, дружній.

Шевченка читайте, він чітко сказав: «Бо москалі лихі люди...» Лінуються в нас читати Шевченка. Кожен президент, який іде в крісло, мав би прочитати послання «І мертвим, і живим...». До того ж уважно. Там усе написано: як поводитися, як жити, що нас чекає і що повинні робити.

**Павло
Розенко,
народний депутат,
УДАР:**

У нас більш мононаціональна держава, яка має, скажімо так, досвід перебування

частини своєї території у складі євроспільноти. І ця європейськість і відрізняє Україну від Росії. Звідси ж, як на мене, й тяга до незалежності, до відстоювання демократії, свободи слова, неможливості побудови тоталітарної держави. У нас у традиції виборність влади, а не її передавання у спадок, як на теренах Росії. Вільнолюбство, яке дісталось від козаччини. Це основні ментальні відмінності.

А якщо говорити про політику, то в Україні в парламенті завжди була опозиція. У РФ до влади допускають виключно так звану контрольовану опозицію. Думаю, саме через ці розбіжності в нас не буде єдиновладдя й не можуть існувати лише провладні партії. І, як на мене, головна помилка Януковича була в тому, що він намагався побудувати Україну за моделлю РФ. Поневолимо 60% населення у

принципі неможливо. І це, як ми зараз бачимо, дало зворотний ефект.

Михайло Четов,
Партія регіонів:

Як на мене, Україна більш неоднорідна. Ми ніколи не будемо однакові: Захід і Схід. Різна мова, ментальність, культура, віра. Втім, наша сила в єдності цих відмінностей. Східна Україна ментально ближча до Росії, Західна – до Польщі, Литви тощо. У цьому нічого страшного немає. В умовах глобалізації національність, віросповідання ролі не грають. Головне – розуміти, що всі різні, але одна сім'я. Наше суспільство демократичніше, ніж російське, тут треба віддати належне. Ми далі просунулися в бік Європи.

У Росії інша політсистема. Вона менш демократична й більш «заточена» під одну людину. Наше суспільство звикло жити по-своєму, росіяни – по-своєму. У них свої ментальність і культура. І я не хочу вчити Росію й розповідати, як їй жити.

Василь Гацько,
*депутат Київ-
ради, лідер Де-
мократичної
альянси:*

Свобода і ставлення до неї – головна відмінність України та

Росії. Бути вільними – це для нас має справжнє значення. Гідність людини, її персональна свобода – в основі наших цінностей. Вони передаються нам з молоком матері від попередніх поколінь, і їх старанно бережуть нинішні. Протести й боротьба на майданах країни – найкраще тому свідчення. Межа цих цінностей пролягає якщо не по східному кордону, то вже точно по окопах українських патріотів на Донбасі.

Те, що дороге українцям, не становить особливої цінності для росіян. Як і раніше, вони з легкістю віддають свою свободу царю в обмін на відчуття величчя нації. Тимчасова анексія Криму й постачання бойовиків-терористів на Схід України підвищили рейтинг Путіна. Дві третини росіян хочуть бачити його вчетверте на президентській посаді. Велич своєї нації вони будують, задовольняючи імперські комплекси.

Ігор Луценко,
*громадський активіст, депутат Київ-
ради, «Бать-
ківщина»:*

Таке враження, що ми, українці, набагато доросліші від росіян. Для них характерний якийсь підлітковий стандарт самоствердження, такий достатньо примітивний – лише через силу. В українців цього немає. В тому ми, можливо, набагато ближчі до західної цивілізації. Межа Європи зараз однозначно проходить саме по східному кордону України, і це очевидно. Далі – вже інші люди, напів'європейці-напівазіати. Їм насправді досить комфортно, бо між цих двох потужних цивілізацій вони ніяк не визначаються. Через те Росія завжди якась неповноцінна. Їй як державі треба завжди щось шукати навколо. А Україна цілком самодостатня. І якби історично умови були кращі, якби, скажімо, Карпатські гори були не на заході, а на сході, то ми виявилися б черговою (в чомусь, може, такою самою нудною) державою на кшталт Угорщини чи Словаччини, де таких війн, як зараз, у нас, не відбувається. Можливо, ми й побули б кілька десятиків років під російською окупацією, але не більше. Були б собі класичною східноєвропейською чи прибалтійською країною. А так – кинуті в одну клітку зі східним сусідом й мусимо визначатися: або він у його нинішній формі, або ми.

Олександр Ярмола,
*музикант, лідер
гурту «Гайда-
маки»:*

Українці – один із найбільш творчих і вільних народів. Прагнення особистої свободи – його найвизначніша риса. У цьому ми схожі з росіянами. Але вони своє прагнення волі безнадійно втратили, а ми – ні. Хоча воно в нас не зовсім пасує і до Європи, де всі звикли триматися в межах правил та порядку.

Росія ніколи не була країною творчою (за рідкісними винятками). Це пряме продовження Золотої Орди, яке пізніше правителі європейського походження вибудували у формі колоніально-деспотичної держави. Звідти всі її біди: агресія, експансія, перешкода будь-яким проя-

вам здорового глузду, на особистому рівні – злість, ксенофобія, байдужість до життя.

Сергій Архипчук,
*театральний
режисер:*

Україна відрізняється від Росії тим, чим мати від сина-байстрюка. Вона його народила. Українців часто звинувачують у взаємних заздрощах: до успіху, до добробуту один одного. Однак, коли йдеться про стосунки з іншими народами, вони бувають заздрісні в дрібному, малому, але Україна відкрита до всіх. Українці значно толерантніше ставляться до чужих, ніж до своїх. Є така розманижена українська доброта. Ота щедрість – від сонця, від добра, від родючої землі, яка багато всього дає. А в росіян – захлапна заздрість. Колось у мене був такий випадок у Москві. Тоді, ще за радянських часів, я купив додому пакунок апельсинів і піднімався в готель на свій поверх із друзями-музикантами. Москвичі почули українську мову й кажуть: «Вот она, багатая і щедрая Україна». Вони навіть на мить не уявили, що це не українське, а в них куплене, імпортне.

Є ще інше. На Одещині на ціле українське село Іванівського району – один росіянин. Його завжди можна почути. Якщо десь весілля, христини чи день народження, він перший, хто поб'ється, й останній, хто із синяками піде звідти. Людина, в якій все добре, яка відчуває що їй усього вдосталь, не лізтиме на роги.

Марко Галаневич,
*музикант, лідер
гурту «Даха-
Браха»:*

Росія завжди мала свою культурну стратегію. А в нас її ніколи не було. Особливо відчутно це в століттях. Величезна різниця у світогляді людей. У більшості росіян він імперський. Для українця набагато важливіше зробити рай зі своєї хати, ніж «визволяти» все людство від світової напасті.

Проте є багато і спільного. Наприклад, музика, що лунає в приміських маршрутках Києва та Москви, на 90% ідентична. Отутечки відмінності мали б бути. ■

Вірш Анастасії Дмитрук «Нікогда мы не будем братьями» та пісню на її слова можна почути тут:

Звідки ведуть шляхи?

Ідея створити альтернативний центр «Русского міра» в Києві вельми вразлива

Автор:
Юрій
Макаров

Той текст не міг не з'явитися. Дивно, що опублікували його не в російській пресі, а в поважній швейцарській газеті Neue Zürcher Zeitung. Отже, адресований він не тим, кого стосується (хто ідентифікує себе як сучасні ліберальні росіяни), а байдужий (чи то, навпаки, зацікавлений, але трохи в інший спосіб) європейській аудиторії. Авторка, німецько-російська письменниця Соня Марголіна, досить категорична, починаючи із заголовка: «Всі шляхи ведуть до Києва». Головний меседж викладено в перших рядках: «Двомовний Київ, що наближається до Європи, пропонує себе як нову коліску російського Просвітництва».

Особливо цікавих відсилаю до Google, а решті спробую пояснити, що мене зачепило. Річ у тому, що вже близько трьох місяців усі, хто не пересварився й досі спілкується з російськими друзями та колегами, переживають своєрідне дѣ́я́чу, чуючи від них: «Чекайте, невдовзі ми приїдемо до вас, спробуємо почати все спочатку». Приблизно такі самі слова звучали з Москви та Петербурга після минулого Майдану. Були навіть окремі спроби росіян окопатися в Україні, але вони мали характер радше не політичної, а трудової міграції (надто коли йшлося про журналістів та політтехнологів). Той призов завершився нічим, більшість «варягів» повернулися домів і довели, що ковток свободи не пішов їм на користь: досить згадати того ж таки Дмитрія Кісельова, який до періоду свого київського гастарбайтерства на телеканалі ICTV мав стійку репутацію ліберала, а опісля перетворився на затятого державника-імперця. Іншими словами, обіцяти не означає одружитися, але мрія про вільний європейський Київ, де легше дихати й де в разі чого можна знайти прихисток, витає в думках і розмовах нинішніх московських інтелектуалів. І ось, нарешті, стаття Соні Марголіної. Поясню, чому я

проти. Ні, не так! Друзі, ласкаво просимо, приїздіть, спробуйте бути корисні новій батьківщині, якщо ви серйозно на це настроєні. Тільки не повторюйте чужих помилок!

ЄРУСАЛИМ 2.0

«Мати міст руських» завжди мала в очах росіян містичний ореол. Київ разом із легендою про його особливий статус у християнстві буквально від початку був невід'ємною частиною штучного московського міфу, однією з омріяних точок координат його легітимації. Щойно сталася подія, котру українці потрактували як тимчасовий військово-політичний союз, а московити – як заслужене завоювання, у верхівці останніх підхопили ідею Другого Єрусалима: згадаймо, що 1654 року, коли в Переяславі відбулася та сама рада, в Москві готувався перший із низки помісних соборів, котрі мали освятити церковну реформу. Гасло сподобалося їй ініціатору, московському патріархові Нікону, адже задовго до того, 1524-го, псковський монах Філофей уже проголосив був тезу про Третій Рим, себто спадкоємність Москви від Константинополя (translatioimperii) після його захоплення турками. Проте в новій концепції містився радше не центротяжний, а навпаки, відцентровий момент, особливо наприкінці 1650-х років, коли стосунки церковного предстоятеля із царем зіпсувались, а плани зробити підмосковний Новоєрусалимський монастир центром світового християнства зазнали краху. Нікон почав іллекати мрію перенести патріарший престол до Києва, подалі від царської влади, де якомога повніше безперешкодно реалізувались би його візії та амбіції. Невдовзі патріарх позбувся сану й опинився у в'язниці обителі, проте сам його намір заслуговує на фіксацію.

Пам'ять про період духовного й культурного піднесення XVII–XVIII століть (не забуваймо, що

саме київські інтелектуали фактично написали для Петра I концепцію його імперії) підживлювала водночас і шанування київської унікальності, й підозру до неї. Відтак серед російських церковних та світських діячів, особливо консервативного спрямування, періодично виникали спроби надати Києву статус, який краще відповідав би його місцю в офіційній міфології: чогось більш значущого, ніж затишний провінційний губернський центр, один із багатьох в імперії.

ДОБРЕ ДЕ НАС НЕМАЄ

У російській літературній традиції донедавна практично не був поширений жанр альтернативної історії, але окремі яскраві досягнення є: передусім це роман Василя Аксьонова (не родича сумнозвісного Сергія Аксьонова з нинішнього окупаційного уряду) «Острів Крим». Нагадаю зміст: виявляється, в листопаді 1920-го червоні не взяли Перекопу й не вигнали армію Врангеля із Криму. Наступні 50 років він розвивався паралельно з СРСР, приблизно як Тайвань поруч із Китаєм, і досягнув нечуваного економічного розвитку, демонструючи співвітчизникам на континенті, як треба будувати життя. Сказати б, «інша Росія» (не плутати з назвою політичної партії імені Едуарда Лімонова, ще одного літератора-фантаста). Щоправда, в книжці все закінчується погано через ідіотів з острова, яких потягнуло возз'єднатися з батьківщиною... Сюжет архетипічний: чимало в совку було людей, які вірили у випадковість жахливого радянського досвіду, в «історичну помилку», непорозуміння, поганий сон. Мовляв, СРСР не впливає органічно з попередньої російської історії, а отже, можливі були варіанти...

Немає питань, історичний процес рухається ривками й флуктуаціями, одного-єдиного сценарію не існує для жодної країни, але в цьому конкретному ви-

Російський народ повсякчас пишається своєю «великою культурою»

падку доведеться говорити про закономірність «окремого шляху» Росії, надто враховуючи сумний досвід останніх років щодо добровільної відмови більшої частини її суспільства від свободи. Отож сьогодні вже ніхто не згадує, як сто років тому, що в усіх бідах імперії винен нездоровий клімат Санкт-Петербурга чи якась особлива інерція Москви. Тепер нарешті посилаються на певну соціальну нерозвиненість, особливу ментальність широких верств російського населення, яке «не доросло» до демократії. Еліти доросли, а суспільство – ні. Отже, якщо представники так званого креативного класу звільняться від тиску консервативної більшості (читай: дістануть свободу від власного народу), вони зможуть реалізувати якийсь паралельний російський проект, хай локальний, але успішний. Просто всі волелюбні росіяни мають переміститися до сусідньої України (тим більше, що це не зовсім закордон, і мову вчити не треба) і вже на новому місці побудувати щось цивілізованіше, ніж євразійський монстр. «Отже, тепер на часі говорити про Київ. Якщо українська столиця не відкине своєї російськомовної традиції, їй може пощастити стати центром іншої – не імперської, європейської, освіченої – російської культури (курсив мій. – Авт.). Для цього Київ повинен усвідомлювати свою російськість не як колоніальну спадщину, яку треба подолати, а як рушійну силу культурного розмаїття і як величезну географічну перевагу», – закінчує свій матеріал у Neue Zuercher Zeitung Соція Марголіна.

ПЛАЦДАРМ ДЛЯ «РУССКОГО МІРА»

Стоп-стоп, «російськомовність як перевага...» Перевага в чому? В придатності до імміграції?

І для кого? Для потенційних іммігрантів? Що має постати як кінцевий результат? Освітній проект? Освітній для кого: Європи чи Росії? Запитань більше, ніж відповідей. Вочевидь, слід усунути недомовку й відверто констатувати: йдеться про альтернативний центр «Русского міра», але дещо знезаражений і позбавлений тих одіозних рис, які роблять його категорично непривабливим для будь-кого, недостатньо інфікованого імперським месіанізмом.

На шляху успішності такого проекту є кілька перешкод. По-перше... його реальність. Після 1917 року Росія (саме російська, російськомовна) викидала у світ своїх синів і дочок кількома потужними хвилями. Загальну їхню кількість упродовж XX століття можна рахувати на мільйони. Утім, на відміну від ірландців, італійців, українців, вони не створили потужних діаспор; вплив росіян у світі незначний. Навіть у найсприятливіших умовах ніде ані в Європі, ані в Америці, ані в Азії не склалося помітних осередків їхньої культури, а колись багатолюдні російський Харбін, російська Софія, російський Белград, російський Париж розчинилися в часі.

По-друге, як уже було сказано, культурний десант із РФ зразка 2005 року й пізніше так само не залишив помітних слідів у Києві. А російськомовні українські патріоти виявилися, м'яко кажучи, не зовсім росіянами. Це з'ясувалося задовго до Євромайдану: їхня стиковка зі східними місіонерами відбувалася не так успішно, бо ж останні, за незначними винятками, не завдавали собі клопоту ознайомитися з місцевими реаліями, вивчити про всяк випадок українську мову, опанувати місце дії і стати на ньому справді компетентними.

Своєрідне відродження російського «квівського міфу» сталося вже на початку XX століття, причому його оформлення – як і усвідомлення – прийшло згодом. Йдеться про економічний розквіт міста, який супроводжувався неабияким культурним поживанням. Російський погляд виокремлює тут тільки те, що здатен роздиртись: зокрема, манірних митців так званого срібного віку. Хоча Київ того часу – це й утвердження професійної української культури (Лисенко, Леся Українка, Нечуй-Левицький, Грушевський), це і єврейський злет (Шолом-Алейхем, Шагал), це, нарешті, народження європейського авангарду (Малевич, Архипенко, Бурлюк), проте московсько-петербурзький «квівський міф» напередодні Великої війни, схоже, обмежується поставами Ахматової та Гумільова, можливо, Вертинського. І – парадоксально – включає Михайла Булгакова, хоча той належить до зовсім іншої епохи, але психологічно сприймається як частина того втраченого світу. Так само ретроспективно слід розглядати концепцію російського релігійного мислителя Георгія Федотова, який уже в еміграції згадує про Київ як Новий Єрусалим

Особливо ситуація непорозуміння зробилась очевидною під час так званого Конгресу російської та української інтелігенції в Києві наприкінці квітня цього року, який організував відомий опозиціонер і бізнесмен Михайл Ходорковський. Фактично дві делегації не знайшли спільної мови, бо говорили про різні речі, й проблема не в хибно сформульованому порядку денному, а в помилці на рівні завдання: сам собою «форум Ходорковского» був якраз першою пробною кулею – експериментом із облаштування згаданого центру впливу.

Провал місії, як бачимо, нікого не зупинив. Знадобиться ще чимало спроб різного ступеня проробки й фінансування, перш ніж з'ясується кілька простих істин:

1) російський ліберал-демократ не має шансів розробити альтернативний порядок денний для своєї батьківщини, доки не стане просто демократом, позбувшись своєї питомої «москвотретьоримськості», комплексу зверхності й нехтування іншими культурами, серед яких йому тимчасово доводиться перебувати; місце базування тут ні до чого, можна розпилити московську монету вздовж її площини, але на кожному боці знову проступить реверс і аверс, решка й оrel;

2) Україна не надто зацікавлена в тому, щоб стати таким собі резервуаром богемних революціонерів із сусідньої країни (тим більше, що невідомо, хто там насправді революціонер, а хто провокатор і агент впливу) на кшталт Швейцарії напередодні революції 1917 року; це суперечить стратегічним цілям її культурної політики: розбудовувати власні інституції, а не бути донором для чужих;

3) багатокультурність і багатомовність у нинішньому вигляді є не кінцевим результатом українського розвитку, а тільки миттєвим зліпком динамічної ситуації. Якщо Україна як держава уціліє і зміцніє у випробуваннях нинішнього часу, на нас чекає більш чи менш стрімкий перехід до рішучого домінування української мови у публічних сферах, що означає непридатність квівського майданчика як бази для проекту «Русского міра» в будь-якій його модифікації. ■

Путін, якого чомусь досі люблять

Автор:
Ольга
Ворожбит

Любов до Росії та її президента – це слабкість не лише європейських радикалів різного спектру, які з різних причин захоплюються Владіміром Путіним і водночас не відмовляються від його коштів. РФ як офіційна правонаступниця СРСР для багатьох країн Латинської Америки, Азії та Близького Сходу залишається силою, в якій вони й досі вбачають протипагу США, таке собі «менше зло». Але з початком війни в Україні навіть ці держави намагаються обрати нейтральну позицію (що було добре видно під час голосування резолюції стосовно України на засіданні Генеральної Асамблеї ООН 27 березня). На відміну від деяких європейських экс-лідерів, котрі дивляться на нас кризь призму «старшого брата».

«Політика Заходу базується на одній великій помилці: що народ України має національну ідентичність. Насправді є Крим, Східна Україна та Західна Україна», – ці слова належать не Марін Ле Пен і не комусь із європейських радикалів, а колишньому німецькому канцлеру-соціалісту Гельмуту Шмідту. Це не єдине його висловлювання в такому дусі. Доти він стверджував, що дії Росії стосовно АРК є цілком зрозумілими. Шмідтові важко закинути любов до російських грошей як причину таких думок (чого не скажеш про Гергарда Шредера, іншого экс-канцлера). То, вочевидь, його щира позиція. Так само бачить Україну іще один колишній європейський лідер, экс-президент Чехії Вацлав Клаус. Відомий євроскептик теж наполягає на історичній потребі Росії мати у своєму союзі Україну. На відміну від Шмідта, в чий країні чи не найбільше прихильників дій Путіна серед усіх європейських (їх там називають Putin-Versteher), Клаус дисонує зі своїм суспільством, адже чехи пам'ятають 1968-й.

А загалом ці європейські політики, як і багато інших, висловлюються з позиції «моя хата скраю», тоді як панівна проросійська історична аргументація вбила їм у голови, що Україна – це не просто сфера впливу Росії, а її історична потреба. Вони звикли від усіх проблем із Кремлем відкуповуватися українським питанням. Крім того, ЄС, маючи страх перед будь-якими відцентровими рухами в РФ, убачив у «сильній руці» Путіна порятунок. Поки ніякі політичні лідери думають, як вирішити це питання, колишні вважають, що, пожертвувавши Україною, можна врятувати результати їхньої праці. Проте час уже точно не той.

«Знаєш, ми досі пам'ятаємо, що росіяни нас звільнили», – каже Венцислав, мій товариш-болгарин,

коли проминаємо пам'ятник Александрові II, якого болгари називають «Цар Визволитель» за звільнення від Османської імперії, й доходимо до собору Александра Невського у Софії. Болгарія серед нових членів ЄС, мабуть, найбільш проросійська країна. Вагому роль тут відіграли православ'я і росіяни як ті, хто повернув болгарам їхню релігію. Щоправда, промосковські настрої були багато в чому ще й спровоковані антиєвропейськими. Болгари, вступивши до ЄС у 2007 році, повноцінно змогли користуватися всіма перевагами членства (як-от мобільність праці) аж через шість років, а перші – були дуже болючими.

Саме релігію можна назвати одним із найважливіших чинників любові до Росії та механізмом її політичної експансії. Так, у Путіні вбачають свого рятівника християни Близького Сходу. В Іраку, де, будучи однією з найдавніших християнських спільнот у світі, вони становили до війни близько 5% населення, зараз їх залишилося до 500 тис. Більшість із них вимушені були покинути свої домівки й вирушити за кордон чи на північ, до Курдистану, бо місцеві мусульмани з початком громадянської війни у

2003 році вважали їх колаборантами (сприймаючи як окупантів американо-ізраїльців). Нині, за даними видання The Daily Beast зі США, асирійці, що перебралися до Бейрута, люблять там дії Кремля для підтримки незалежної асирійської держави християн в Іраку. «Росія

ЗДАВАЛОСЯ Б, СИМПАТІЇ ДО ПРЕЗИДЕНТА РФ МОЖУТЬ БУТИ ЛИШЕ НАСЛІДКОМ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ. ПРОТЕ РЕАЛЬНІСТЬ ЗНАЧНО БОЛЮЧІША

історично довела, що вона єдиний захисник християнства», – каже Ашур Дживарджис, голова Асирійського патріотичного руху, який нині працює в столиці Лівану.

Владімір Путін, розуміючи, що прихильників у нього обмаль, нині спирається на моменти історичної могутності й слави СРСР та Російської імперії, претендуючи також на спадок Київської Русі в цьому контексті, й таким чином намагається обґрунтувати могутність нинішньої Росії, нездатної похвалитися досягненнями сучасності. Згадаймо хоча б нещодавній візит Путіна до Австрії та його імперські жарти з місцевими підприємцями щодо України. Окрім того, саме завдяки лідерів Кремля сподіваються зберегти себе консервативні християни на Заході, які ще не змірилися з викликами сучасності, й невеликі давні християнські спільноти на Сході. Декларування себе як єдиної антиамериканської, антиєвропейської чи антизахідної опозиції та історичного борця за православ'я допомагає Путіну мати певне коло прихильників, і поки його авторитаризмові не буде альтернативи, він далі гратиме на цих аргументах. ■

Про нас та їхні «братерські обійми»

У нас знову війна. Російсько-українська. Хоча більше нам відомо про російсько-турецькі й російсько-німецькі війни. Майже за чверть століття української незалежності ми багато чого дізналися про «старшого брата», але все «соромилися» глянути правді у вічі, мовляв, брат ніби...

Більш ніж два десятиліття минуло відтоді, як Євген Гуцало написав нарис «Всяка хурда-мурда, або ж Чи Стамбул – столиця Росії». Це був початок цілого циклу публікацій, які через три роки, вже після смерті автора, вийшли окремою книжкою «Ментальність орди». Ще два десятиліття тому ми мали можливість прочитати про Росію все, щоб передбачити сьогодишню війну. Мабуть, не захотіли (страшно без «дружби народів»?) або не змогли (а як же «СССР – обіймий дом»?).

Ще тоді в нарисах Євгена Гуцала йшлося про українсько-російські відносини, про одвічний «синдром старшого брата» та про страшну деформацію національної свідомості підкорених Росією народів, наслідки якої ми відчуваємо й донині. А головне, автор посилався на свідчення самих росіян – воєначальників, істориків, поетів, які вихвалялися своїми подвигами під час підкорення «диких» племен та народів, по-російськи це називається «освоєнням нових територій». «Ментальність орди» спричинила гостру полеміку. Думки політологів, істориків, колег-

літераторів були діаметрально протилежні: для одних роздуми автора, його оцінки й висновки були поштовхом до того, щоб переосмислити засвоєні на рівні рефлексу гасла про «вічну дружбу», «колиску трьох братніх народів» та, ясна річ, роль доброго й мудрого «старшого брата», без якого нам, молодшим, ніяк не обійтись.

Інша була реакція на Гуцалові статті українських комуністів та соціалістів, які звинувачували письменника в усіх смертних гріхах включно із «зоологічним націоналізмом» та патологічною ненавистю до «великого російського народу». Особливо активні прихильники марксизму-ленінізму погрозували авторів фізичною розправою і всіма силами намагалися знищити перший тираж книжки.

Але найдивнішим стало те, що звинувачення комуністів завзвучали суголосно з оцінками деяких українських інтелектуалів. Одним із найактивніших критиків виявився історик Олексій Толочко. Різко виступивши проти книжки Гуцала зі статтею «Ментальність ясиру» (газета «День», 25 грудня 1996; не можу не зазначити, що тоді головним редактором видання був іще Володимир Рубан), він доводив, що це лише особиста русофобія та зацикленість на власному комплексі меншвартогості змушують автора шукати

зовнішнього ворога й перекладати свої проблеми на Росію: «Гуцалова книжка засвідчує, що міра любові й відданості до України (тобто те, що звичайно вважається «українськістю») визначається мірою не любові до Росії. Ставлення до Росії віддавна, від початків становлення української думки, було центральним питанням української самоідентифікації. Русофобія, назвімо речі своїми іменами, також посіла тут своє почесне місце, особливо в ідеології галицькій».

І далі Олексій Толочко терпляче пояснює всім відсталім і недолугим ворогам Росії: «Але минуло п'ять років, відколи ми перестали жити в російському контексті. Війна закінчилася, армію здемобілізовано. І коли хтось не встиг вчасно на фронт, не навоювався і не насидівся в окопах, а тому вирушає в партизанські ліси, це не значить, що й ми маємо вирушити за ним... Світ виявився значно ширшим, і немає «фатальної заковданості» дивитися лише в бік Росії». Хай би шанований історик сказав про це сьогодні українським хлопцям, які гинуть від російських куль

на Сході, тоді як «лихих молодців» після Криму демонструють свою «удаль» на вулицях «исконно руских» Слов'янська, Донецька й Луганська. Та й до Києва мають намір завітати, покладаючись при цьому, певно, не лише на Путіна, Медведчука, а й на «незакомплексованих» істориків?

Ще жорсткіше оцінив «Ментальність орди» Микола Рябчук. Відомий публіцист, письменник і політолог знову-таки в газеті «День» (14 січня 1997; головний редактор той самий Володимир Рубан) у статті «Урок реставрації» властиво перекреслив не лише публіцистику, а й усю творчість письменника. Щоправда, наприкінці зауважив, що на дві-три книжечки можна було б набрати Гуцалових оповідань і віршів та «ще й третій томик скласти – з двох книг, які письменник написав уже в 90-ті роки, у «вільноринкових», так би мовити, умовах, апелюючи до двох основних людських інстинктів – еротичного (роман «Блуд») та ксенофобського («Ментальність орди»). Але «неминуцість» цих двох книжок сумнівна, хоча вони обидві важливі для нашої масової культури».

Важко повірити, але це була ювілейна стаття з підзаголовком: «Євгенові Гуцалу сьогодні виповнилося 60». На той час письменника вже півтора року не було на світі, тож він не міг відповісти на ювілейне «пошанування» Рябчука.

Прочитавши сьогодні цю давню статтю Євгена Гуцала «Всяка хурда-мурда, або ж чи Стамбул – столиця Росії?», ви краще зрозумієте не лише джерела насильницького російського «месіанства», а й те, чому ми досі воюємо з Москвою... ■

Автор:
Лєся
Воронина

**ЩЕ ТОДІ В НАРИСАХ ЄВГЕНА
ГУЦАЛА ЙШЛОСЯ ПРО
СТРАШНУ ДЕФОРМАЦІЮ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ
ПІДКОРЕНИХ РОСІЄЮ
НАРОДІВ, НАСЛІДКИ ЯКОЇ МИ
ВІДЧУВАЄМО Й ДОНІНІ**

Всяка хурда-мурда, або ж Чи Стамбул – столиця Росії?

Автор:
Евген Гуцало

У цій статті, як пересвідчитися, не обійтись без цитат, бо, власне, підбір цитат і складає суть статті «Всяка хурда-мурда...».

Відомо, «великий пролетарський письменник» М. Горький казав про свій народ, що це «народ злодів, волоцюг і розбишак». Очевидно, йому для такої прискіпливої рентгеноскопії рідного народу давала підстави як обізнаність з побутом, так і з ближчою, дальшою й зовсім далекою історією: побут був як дзеркало історії, а історія була як дзеркало побуту, що нічим не відрізнялися одне від одного.

Воїстину багатостраждальний Київ – «матері городов русских»! Відомо, якого сплюндрування і знищення зазнала «матері» від засновника Москви київського князя Юрія Долгорукого. Відомо, що князь суздальський Андрій Боголюбський піддав «матері» ще жахливіший наразі, коли його озвірілі орди нищили в Києві все живе, всі християнські храми. Відомо, як лєнінський емісар Муравйов розстрілював «матері» під час громадянської війни. Відомо, з якою заповзятливістю сталінський емісар Постишев з допомогою вибухівки пустив у повітря собори тисячолітньої християнської релігії «матері». Не менш успішно «обустроївал» Росію в серці «матері» Лазар Каганович. А тепер «как нам обустроить Россию»? І дехто додумується до того, що порятувати імперію можна, відновивши історичну минувшину і перенісши столицю з Москви до Києва, а новітню модернізовану імперію назвавши Київською Руссю. Бідна «матері»: якби реалізувалась подібна маячня, в голові у «ма-

тери» не зосталося б навіть надії на воскресіння.

По-різному цивілізуються народи, а от чи можна сказати про нашого великого північного сусіда, що він цивілізувався? Сумніваюся. А чи він, як і колись, зостався ловецько-бродячим народом? Мабуть, так. Ось як про свій ловецько-бродячий народ писав російський прозаїк Артем Веселій у романі «Гуляй Волга», де йдеться про Єрмака – завойовника Сибіру.

«Закормили, задарили Строгановы казаков. Разделившись на малые отряды, несли казаки по острожкам сторожевую службу и показывали свою казачью правду.

Бунтовали на Каме черемисы и башкирцы, задавленные непосильным ясаком. Казаки к ним сплавали – самых пущих перевешали, остальных всяко настра-

щали и обложили двойной данью.

Таясь, как волк, по чащобам, приходил под Чусовской городок и под Сылвенский острожок мурза Бегбелій с вогулами и остяками. Казаки тех налетчиков перебили из головы в голову, а самого Бегбелія поймали и в земляной тюрьме ему жить указали.

Украдом, пустясь на многие хитрости и козни, приходил под Пермь мурза Кихек с тюменскими татарами и косвинскими зырянами. Казаки и этих находцев переловили, перебили, а самого Кихека сотник Черкиз застрелил на приступе в припор ружья.

Согнали казаки с дедовых стойбищ иранских и сылвенских тартар и остяков. Строгановы на тех землях расселили своих людей, приставив их к соляному и пашенному делу.

Жители одного лесного аула не захотели уходить с обжитых мест и, усоветовавшись, нарыли земляные норы, укрепя их жердяными подпорами, и спрятались туда со всеми животами и со всем имуществом своим. К храброму казаку жителю выслали одетого в смертнюю одежду древнего старика, он пал на колени и сказал:

– Мы живем тут с искони веков и крепко привержены к болотам, к лесам и травным удолиям своим...

Казаки дивились тишине точно вымершего аула и стали выспрашивать старика, много ли у них богатства и куда попрятали девок.

– ...в озере рыбу ловим, по лесам зверя бьем, тем и кормимся. Мы злодействуя не ходили на войну, и к нам злодействуя никто не приходил войною.

Иван Задня-Улица опрокинул его пинком, – носок сапога Иванова был окован медью, – и взревел:

– Глаза нам не отводи! Кажи, где чего есть!

Старик бормотал свое:

– Обираем по лесу дикий мед да лубья дерем, смолу гоним да пиво варим, молимся...

Илюшко Чаграй за волосы поднял его с земли.

– Сказывай, коли хочешь жив бытъ, где ваши девки, где зверобойная снасть, где всякая хурда-мурда?

Посол понял, что кротостью их не возьмешь, и начал плевать, ругаться и выкрикивать заклятья и наговоры косвинских и кондинских колдунов:

– Захлебнуться бы вам своими грехами, горячие угли вам в глаза, сосновые иглы в печень, в кости ломота!.. Тьфу, тьфу, тьфу!.. Камни и пенки вам в брюхо, муравьи с семи полей в глаза, рак в бороду! Тоскою, как дымом, да застит и разьест глаза ваши!

– Ну, будя, старый, шуметь, – сказал Чаграй и, накинув ему веревку на шею, повел к сосне.

Старик подал условный свист, и лесные жители, возрыдав, вышибли жердяные подпоры и погребли себя под землю со всеми животами и со всем именем своим».

Дуже цікавий цей роман «Гуляй Волга» Артема Веселого, де один з героїв каже: «Мы народы гулевые, народы тертые, не любим на одном месте сидеть». Цікавий цей роман і сьогодні. Чи щезли ловецько-бродячі інстинкти? Ні, не щезли. Але в зовсім іншу історичну ситуацію потрапила сама ловецько-бродяча імперія, що розпадається, як її змушують розпадатися інші народи. Які, коли їх завойовували, приречені були на своїй рідній землі чаїтися, «как волк по чащобам». Яким вказували жити в «земляной тюрме». Яких стріляли «в припор ружья». Бо ж хоч в різних місцях одної шостої земної кулі перманентно чинилась національна наруга, а в комуністичному лексиконі – скріплювалася інтернаціональна дружба («самых пуцких перевешали, остальных всяко настращали и обложили двойной данью»), бо ж хоч постійно відбиралася в цих народів «всякая хурда-мурда», але вони четвертовані й колесовані, таки не захотіли вмерти, допомагаючи «народам гулевым» ще й своїм самогубством («и лесные жители возрыдав... погребли себя под землю со всеми животами»), а тепер, при кінці двадцятого століття, захотіли стати самі собою («мы живем тут с искони веков и крепко привержены к болотам, к лесам и к травным удолиям своим»). Захотіли повернути собі національну гідність і національну гордість (бо ж притаманні ці риси не тільки «великоросам»), захотіли відродити культуру, державність (а таки ж була українська

Те, що російські патріоти називали і називають «єдиним євразійським простором» (себто Росією, себто Радянським Союзом), – це в різні часи загарбані Російською імперією землі, держави й народи на неоглядних просторах від Балтійського моря й до Тихого океану, від Півночі й до Паміру!

державність – і ще в ті часи, коли самого російського народу в зароді не було, коли російською державністю і не пахло, коли московського князівства ніякі волхви-оракули провістити не могли).

Чи властиві народам – великим і малим – національний сором і національна спокута? А чи вже коли є «національна гордість великоросів», то вона геть чисто виключає і сором, і спокуту?

Те, що російські патріоти називали і називають «єдиним євразійським простором» (себто Росією, себто Радянським Союзом), – це в різні часи загарбані Російською імперією землі, держави й народи на неоглядних просторах від Балтійського моря й до Тихого океану, від Півночі й до Паміру! Скільки розтопано народів, традицій, культур, державних утворень – розтопано на довгі віки безнадії і відчаю. Та ще ж і сплюндроване природне середовище, в якому жила незчисленна кількість народів, народностей, племен: зброєю і смертю відбиралася «всяка хурда-мурда» (золото, алмази, красний звір, червона риба і т.д.) й віддячувалося споюванням, виродженням, повною втраченою історичної перспективи. І не тільки в давнину, а й тепер: варто лише порівняти чотири острови Курильської гряди, що зазнали радянської окупації, з поблизь-

До пуговицы русского солдата!..

Здесь, в этих складках моря и земли

Людских культур не просыхала плесень –

Простор столетий был для жизни тесен,

Покамест мы – Россия – не пришли.

За полтора года лет – с Екатерины

Мы вытоптали мусульманский рай,

Свели леса, размыкали руины,

Расхитили и разорили край.

Осиротелье зияют сакли,

По скатам выкорчеваны сады.

Народ ушел, источники иссякли.

Нет в море рыб, в фонтанах нет воды.

Но скорбный лик оцепенелой маски

Идет к холмам Гомеровой страны,

И патетически обнажены Ее хребты, и мускулы,

и связки.

Но тени тех, кого здесь звал Улисс,

Опять вином и кровью налились.

Максиміліан Волошин – гордість російської поезії, і важко запідозрити його у відсутності патріотизму чи в необ'єктивності, коли він пише: «...покамест мы – Россия – не пришли. За полтора года лет – с Екатерины мы вытоптали мусульманский рай». А таки витоптали. Й не могли не витоптати, очевидно, в силу своєї ловецько-бродячої вдачі і ловецько-бродячого характеру своєї державності. Такий обопільний фатум. Винищення мусульманської цивілізації в Криму нічим не відрізнялося від винищення своєрідних цивілізацій «малих народів» Півночі і Сибіру. Адже смисл завоювання-підкорення завжди зводився до сплюндрування, до винищення, до нівеляції, до русифікації – саме такий характер і носила нав'язувана силою зброї чи фальшиволицемірних договорів чужа цивілізація. Ідеологи російського імперіалізму могли стверджувати в недавні й давні часи, що мало чи не на вістрі багнетів царські війська несли вищу культуру. Це куди – в Україну, яка впродовж століть була донором російської культури? Це куди – в Бухару й Самарканд, які

СМИСЛ ЗАВОЮВАННЯ-ПІДКОРЕННЯ ЗАВЖДИ ЗВОДИВСЯ ДО СПЛЮНДРУВАННЯ, ДО ВИНИЩЕННЯ, ДО НІВЕЛЯЦІЇ, ДО РУСИФІКАЦІЇ

кими японськими островами, або ж згадати, якою була Пруссія (Столипін мав її за модель для реформ у Росії) і якою стала на її місці Калінінградська область (щось не чути, щоб хтось її брав за модель для реформ у будь-якій з країн СНД).

Прекрасний російський поет Максиміліан Волошин, який жив у Криму й дуже любив цей край, писав у Коктебелі в 1926 році у вірші «Дом поэта»:

Каких последствий в этой почве нет

Для археолога и нумизмата, – От римских блях и эллинских монет

мали взагалі тисячолітні культури? Це куди — в Крим?..

Торік видавництво «Провсвіта» у Львові надрукувало книгу Юрія Липи «Призначення України» — без сумніву, дуже цінне видання. У розділі «Динаміт археології» він, зокрема, згадує: «...від початку історії Москви величезні міста, столиці розквітих держав, як Новгород Великий, Перм, Вятка, були стерті ордами московитів, а їхнє населення вимордоване».

Але про Крим. Усі ми знаємо, що поблизу Севастополя — в Херсонесі — давно ведуться археологічні розкопки, перед очима дослідників постають руїни великого міста, рештки значних архітектурних споруд. Час неможливий — минули тисячоліття. Але чи тільки неможливий час? Юрій Липа посилається на подорожнього-очевидця Е. Д. Клерка, професора з Кембриджа, який описав завоювання Тавриди московською армією у XVIII ст.

«Ось москалі приходять до Херсонеса, повного тисячолітніх еллінських і римських будівель, статуй і храмів, не торкнутих досі ані татарами, ані навіть гунами».

«Руїни Херсонеса ще були тривалі і скрізь були ще навіть двері. Як лише прийшли москалі, все було відразу здемольоване. Ці варвари зайняли своїм улюбленим заняттям — плондрванням. Перебивали, розбивали, закопували і нищили все, чого лише досягнули і що послужило б до висвітлення старовинної історії цієї країни» (Клерк, т. II).

Росіяни, як описує Клерк, що бачив на власні очі, закладають міни під античні храми, гаками розтягують мармурові блоки. І то все роблять систематично, з наказу згори.

Ось приходять до Бахчисарая, де були не тільки арабсько-татарські, а й готські, сирійські й руські (старокиївські) будівлі:

«Росіяни задовольнили свою варварську насолоду руйнуванням, знищивши цілковито цю столицю. Місто було колись поділене на багато частин; грецька колонія сама займала цілу широку долину. Нові завойовники знищили її цілковито, не зіставивши каменя на камені» (Клерк, т. II).

У Керчі, місті Мітрадата Великого, Картагені Евксинського моря, повного пам'яток з тритисячолітньої історії, росіяни пове-

«Двор удельного князя», Аполлінарій Васнецов (1908 рік)

лися найжорстокіше. Там, зустрівши стрункий мармур слави й величі, показали себе:

«В Керчі, зрівнявши з землею п'ятсот будівель, вони дозволили збудувати серед руїн близько тридцяти вбогих бараків» (Клерк, т. II).

П'ятсот античних будівель одночасно були знищені росіянами!

Мимоволі в холоднокровного шотландця-сплядача при нотуванні своїх спостережень виривається увага:

«Коли б грецький архіпелаг потрапив під панування Росії, не зосталося б там теперішніх прегарних пам'яток старовинної Еллади. Зникли б Атени, і московитські наїзники не зіставили б і корінця, який би пока-

перської свідомості взагалі перестали існувати, що там сплюндований Крим, коли мізми амбіції (і тут Клерк зовсім не вигадує) сягали Босфору та Дарданелл, сягали Візантії-Стамбула-Константинополя-Царгорода і таки самої Греції».

У 1991 році московське видавництво «Книга» перевидало в серії історико-літературного архіву солідну роботу М. Данилевського (1822–1885) «Россия и Европа», схарактеризовану в анотації як «выдающийся памятник публицистической и социально-философской мысли пореформенной России», що для одних стала «катехизисом слов'янофільства», а для інших — «літературним курйозом». Робота з 1895 року не перевидавалась. Отже, є якась причина, що її перевидано майже через століття?

Лише варто вчитатися і вдуматися в оці розкішні цитати — вони неповторно звучать як у контексті історії, так і в контексті нинішнього дня.

«...Константинополь должен принадлежать тем, которые призваны продолжать дело Филиппа и Константина, дело сознательно подъятое на плечи Иоаннами, Петром и Екатериною».

...Наконец, в нравственном отношении обладание Константинополем, центром православия, средоточием великих исторических воспоминаний, дало бы России громадное влияние на все страны Востока. Она вступила бы в свое историческое наследие и явилась бы восстановительницей Восточной Римской империи подобно тому, как некогда монархия франков восстановила империю Западную, и таким же

МАНКУРТИ СКРІЗЬ ЗОСТАНУТЬСЯ МАНКУРТАМИ, АЛЕ В НИХ ЩЕ МЕНШИЙ ВИБІР ДЛЯ ВТЕЧІ, БО ВОНИ Ж ВСЮДИ МАНКУРТИ

зав, де було це місто. В порівнянні з росіянами навіть турки видаються освіченими і культурними» (Клерк, т. III).

Може, професор з Кембриджа, хоча й був очевидцем, перебільшував у своїх побоюваннях щодо грецького архіпелагу? А мабуть, не перебільшував. Тотальне винищення архіпелагу української культури впродовж кількох століть свідчить, що побоювання шотландця Клерка були небезпідставні.

Ох, ці імперські амбіції, зазіхання на світове панування! Що там всілякі українські архіпелаги, які, здається, для тотальної ім-

образом начала бы нову, Славянську еру Всемирної історії.

...К тому же Петербург не имеет никакого исторического обаяния... Если в нем обдумывалось и утверждалось такое великое дело, как освобождение крестьян, то Петербург, как Петербург, нисколько в этом не участвовал. Во сколько же раз должна быть сильнее притягательная сила Константинополя! Цель стремлений русского народа с самой зари его государственности, идеал просвещения, славы, роскоши и величия для наших предков, центр православия, яблоко раздора между нами и Европой, – какое историческое значение имел бы для нас Константинополь, вырванный из рук турок вопреки всей Европе! Каким духом занимающим восторгом наполнило бы наши сердца сияние нами воздвигнутого креста на куполе Святой Софии! Прибавьте к этому перечисленные в начале главы несравненные преимущества Константинополя, его мировое торговое значение, восхитительное местоположение, все очарование юга. При всем этом дозволено, конечно, опасаться, чтобы Константинополь, сделавшись столицей России, не привлек к себе в слишком значительной степени нравственных, умственных и материальных сил России и тем не нарушил в ней жизненного равновесия.

...Освобожденный Константинополь, преображенный в настоящий Царьград, должен быть сам по себе чем-то больше, нежели столицей Русского царства... иметь такое материнское значение, на которое имеет право только одна Москва. Одним словом, Царьград должен быть столицей не России, а всего Всеславянского союза.

...Наконец, предложенное решение судьбы Константинополя, в сущности, более всего соответствует и истинным видам на него греков. Он дорог им как символ величия их предков... Маленький греческий народ, хотя бы столицей его был сделан Константинополь, никаким образом не воскресил бы в себе Византийской империи. Царство Константина, Феодосия и Юстиниана может ожить только в форме славяно-греческой федерации, и только таким образом может и Греция

принять участие в его славе и величии».

Ось так. Ось такі масштаби. Аж дух захоплює. Головне – мати амбіції, і свої амбіції вважати за абсолютну істину. І тоді грецький народ – маленький народ (як і малі народи Півночі та Сибіру), і тоді можна міркувати за весь грецький народ, бо він так зміркувати просто не здатен, йому не дано («наконец, предложенное решение судьбы Константинополя, в сущности, более всего соответствует истинным видам на него греков»).

Це «вопреки Европе» в ленінській інтерпретації стало «вопреки всей мировой буржуазии», а в основі цієї невмирущої глобальної тенденції – оті самі імперські амбіції, себто ловецько-бродячі інстинкти державності.

А що було б, якби така маячня здійснилася?.. Історія як дзеркало побуту народу, і побут народу як дзеркало його історії... А було б те, про що писав шотландець Клерк, коли у XVIII ст. побачив зруйнування російськими військами прекрасних міст Криму. Як писав Волошин: «Мы вытоптали мусульманский рай». Можна припустити, що з таким самим ефектом було б знищено Елладу, яку б потім оголосили «исконно русской землей». І з таким самим ефектом було б знищено Візантію-Стамбул-Константинополь-Царгород, бо не потерпіли б його «басурманського минулого», й тепер яка-небудь археологічна експедиція розкопувала б його руїни так, як московська археологічна експедиція розкопує рештки Херсонеса біля Севастополя, де лужені горлянки «русских моряков» кричать під червоними знаменами, що це «город русской славы».

Як бачимо, і Стамбул – «город русской славы», у який тепер так далеко добиратися московським баракольникам і московським проституткам, а при іншому повороті подій – були б якраз на місці, бо Стамбул у їхньому трактуванні – теж «матер».

Але тепер, коли розпадається імперія, знову ж таки довелося б тікати ще й зі Стамбула. Не тільки з незчисленних гарячих точок колишнього Радянського Союзу, а ще із самісінького серця Всеслав'янського союзу – Стам-

була, теж наділеного «материнським значенням».

Ми не тїшимось сотнями тисяч біженців – їхня доля гірка. Але ж історична поразка Росії як «тюрми народів» була запрограмована і була неминуха. Чи здатна Росія винести великі уроки зі своєї історії, уроки, які пішли б їй на користь, і почати «обуштраивать» себе так, як «обуштраивают» себе цивілізовані народи? Чи їй

ІСТОРИЧНА ПОРАЗКА РОСІЇ ЯК «ТЮРМИ НАРОДІВ» БУЛА ЗАПРОГРАМОВАНА І БУЛА НЕМИНУЧА

властиве, чи прокинеться – коли не сьогодні, то хоча б найближчим часом? – почуття національного сорому і національної спокути? Чи здатна вона усвідомити, що, роблячи інші народи жертвами своїх імперських амбіцій, вона так само прирікала саму себе, свій народ бути тисячолітньою жертвою і що вихід з цього глухого кута є один, і тільки один, а інші сподівані виходи – це лише безнадійне повторення безнадійного минулого, в якому ні сама Росія, ні підбиті Росією народи не зазнали й не могли зазнати щастя?

Тому й відділяються від неї. Тому й вона повинна відділитися від них.

Біженці, біженці. Навіть манкурти тікають. А куди? Манкурти скрізь зостануться манкуртами, але в них, коли подумати, ще менший вибір для втечі, бо вони ж всюди манкурти.

Й повертаюся до однієї з нинішніх московських ідей. Щоб столицю Москву перенести в Київ, щоб державу, як і в старовину, знову назвати Київською Руссю.

Чи це не означає, що не тільки люди стали біженцями, не тільки манкурти стали біженцями, а й Москва може стати біженкою? Біженкою в Київ, у «праматерь городов русских», себто і в свою «праматерь»?

Але, перехрестімось, хай Бог боронить, щоб Київ дав притулок такій дочці-біженці, бо тоді не так важко було б увявити собі той Київ, і ту сердешну Україну, і ту Київську Русь... Ото б уже було повернення блудної дочки в лоно матері – світ ще такого не бачив! ❏

Чи здатна Росія усвідомити, що, роблячи інші народи жертвами своїх імперських амбіцій, вона так само прирікала саму себе, свій народ бути тисячолітньою жертвою і що вихід з цього глухого кута є один, і тільки один, а інші сподівані виходи – це лише безнадійне повторення безнадійного минулого, в якому ні сама Росія, ні підбиті Росією народи не зазнали й не могли зазнати щастя?

Нілс Муйжнієкс:

«Якщо українська влада запропонує довгостроковий план допомоги переселенцям, світ готовий надати підтримку»

Тиждень розмовляв із комісаром Ради Європи з прав людини про масштаб проблеми внутрішніх переселенців, варіанти її вирішення та уроки інтеграції меншин.

У. Т.: Під час останнього візиту до Києва та Одеси в червні ви зустрічалися із внутрішніми переселенцями із Криму та Східної України. Наскільки серйозною є проблема їхнього напливу? Від чого тікають жителі АРК?

— Цього разу я зустрічався із представниками кримських татар, зокрема Мустафою Джемільєвим; із внутрішніми переселенцями з Криму, представниками громадських організацій, що моніторять ситуацію на півострові, а також переселенцями зі Східної

**Спілкувалась
Анна Корбут**

України. Багато з них психологічно травмовані. Я спілкувався з матерями, вагітними жінками, які пробіралися через поле бою під білим прапором. З людьми, що приїхали майже без нічого й не мають доступу до банківських рахунків у Криму. Чув розповіді про те, як від громадян вимагають трудові книжки й реєстрацію, хоча вони тікали із зони конфлікту похатцем.

Волонтери та місцева влада дуже приязні й щедри до новопрйбулих. Але масштаб виклику вимагає централізованої відповіді від уряду на довшу перспективу. Передусім необхідно створити центральний реєстр внутрішніх переселенців, оцінити їхні потреби, відтак скласти довгостроковий план і попросити допомоги в міжнародній спільноті. Якщо

буде план, світ готовий підтримати. Адже кількість переселенців зростатиме. Багато кримців, мабуть, хотіли б, щоб їхні діти довчилися у школах на півострові, вони бажають продати там майно; вчителі — завершити навчальний рік, перш ніж переїжджати на материкову Україну. Та й те, що я чув про Східну Україну, не вселяє великих надій на швидке припинення потоку переселенців.

У. Т.: Хто їм допомагає, центральна влада чи здебільшого активісти?

— Регіональна влада робить доволі багато. В Одесі людей розселили в санаторії. Це добре на короткий час, однак слід знайти довготермінові рішення: наприклад, коли в жовтні почнеться опалювальний сезон. Окрім того, мені повідомили, що такі громадяни дістають психологічну допомогу. Але їхні потреби зростають дуже швидко, тож Україні потрібне серйозне планування.

Був один не дуже ефективний момент: коли ми прилетіли до Києва з Одеси, я побачив оголошення з номерами телефонів гарячої лінії для прибулих із Криму. Але всю інформацію видрукували українською. Мені здається, що це не найкращий спосіб донести суть повідомлення до російськомовних. Я розумію застороги в Україні щодо мовного питання, але коли люди потребують допомоги, то їй варто дати тією мовою, якою вони спілкуються.

У. Т.: Чим конкретно здатна допомогти міжнародна спільнота, якщо українська влада запропонує довготерміновий план стосовно внутрішніх переселенців?

— Тут діє представництво Агентства ООН у справах біженців, яке спеціалізується на вну-

трішніх переселеннях зокрема. Воно має величезний досвід вирішення таких питань за різних обставин і може відіграти провідну роль у процесі в Україні. А я намагатимусь переконати в такій потребі країни Ради Європи. У Києві постійно працюватиме мій радник. Він буде тут до кінця року моїми очима й вухами, регулярно інформуючи мене про ситуацію.

Для України все це нове. Зрозуміло, що в її реакції будуть недоліки. Але з огляду на дедалі більшу кількість переселенців забезпечення їхніх потреб має бути одним із пріоритетів.

У. Т.: Як ви оцінили б рівень співпраці між активістами і владою сьогодні? Вона взагалі є?

— Я чув про співпрацю й діалог у деяких сферах. Хоча траплялися й нарікання на те, що громадянське суспільство не слухають, коли йдеться про переселенців чи порушення прав людини.

Україна перебуває в перехідній фазі, у складному становищі. Це було очевидно під час мого візиту. Маєте нового президента, але старий парламент, який не конче відображає тренди в суспільстві. У різних міністерствах нові очільники та їхні заступники, але оточені вони людьми зі старої влади. В державі конфлікт і стрімкий приплив внутрішніх переселенців плюс загроза економічної кризи через газову війну.

Але ви маєте величезний ресурс свого громадянського суспільства. Я бачив, як переселенцям надали дах над головою в будинку для прислуги в «Межигір'ї». Самоорганізація адміністрації маєтку вражає. Це надзвичайно тішить. Однак тиск зростає, і провідну роль у вирішенні проблеми переселенців усе одно доведеться взяти на себе центральному урядові.

У. Т.: У попередніх інтерв'ю ми говорили про Міжнародну доповідь групи (МДГ), яка мала би допомогти Україні розслідувати злочини на Майдані, й про відновлення довіри до міліції та судів як один із ключових пріоритетів для нової влади. Створили її у квітні за ініціативою генсека Ради Європи Турб'єрна Ягланда. Чи є якийсь прогрес у розслідуваннях або ж у співпраці міжна-

родної спільноти з українською владою в цьому питанні?

— Це радше запитання до пана Ягланда. Наскільки я розумію, представники МДГ мали тут кілька зустрічей і ще чекають на те, щоб почати працювати в Україні. Окрім того, вони ще не отримали інформації, яку запитували в різних її міністерствах та державних установах. Перш ніж почати діяти, їм слід зрозуміти відповіді на всі запитання (хоча, мені здається, комітетникам іще не відповіли). Їхня інстанція може стати ефективним містком між громадянським суспільством та органами, що ведуть розслідування.

Сам процес розслідувань теж недосконалий, хоча це й не дивно, коли зважити на складну ситуацію, в якій опинилася Україна. Адже у вас щойно був виконувач обов'язків генпрокурора, тепер новий генпрокурор. Є серйозні проблеми з базою доказів — і не тільки щодо злочинів на Майдані, а й щодо трагедії в одеському Будинку профспілок (останній був відкритий для людей упродовж кількох днів після пожежі).

Тож людям, які беруться до розслідувань, непросто. Чув критику влади за те, що вона дає або замало інформації, або забагато — і неправильної. Тобто процес офіційного розслідування недостатньо прозорий. Крім того, бувають ляпи в дотриманні презумпції невинності або гарантії захисту особистості інформації.

Хоча в Одесі я ознайомився з дуже цікавою громадською ініціативою журналістів (різних політичних переконань), які ведуть розслідування, судмедекспертів та мільйонерів, що намагаються самостійно встановлювати факти. Вони безжалюдно критикували правоохоронні органи, звинувачуючи здебільшого їх та їхні помилки в цій трагедії.

Довіру до міліції теж іще не відновлено, бо люди не бачать значних реформ у правоохоронних органах. Знаю, що зараз відбуваються якісь слідства, але їм потрібно бачити серйозні зміни в системі набору, навчання, дисципліни; у тому, як розслідують випадки перевищення останніми своїх обов'язків.

У. Т.: Ваш рід походить із Латвії, і ви багато писали про інтеграцію

меншин у тамтешньому суспільстві. Подібно до України держави Балтії мають слабо інтегровані російськомовні групи, які зазвичай є промосковськими. В Україні, як бачимо, такі є в Криму, частково на Сході. Чи можна провести паралелі між латвійською ситуацією та українською, яка була до бойових дій? І що робити для ефективнішої інтеграції таких людей у наше суспільство?

— Я бачу небагато паралелей між двома країнами. Але важливий принцип інтеграції незмінний у різних контекстах: слід забезпечити залучення всіх сегментів суспільства до публічного життя. Це важливо для відновлення миру. Крім того, Київ має пропагувати відсутність дискримінації та рівність. Коли люди відчувають, що до них не ставляться справедливо, інтеграція блокується.

Ще потрібні міжкультурна співпраця й діалог. Мені було дуже приємно бачити деякі гро-

«Мер Одеси й заступник обласного голови Одещини повідомили мені: до них щодня потягами прибуває

50–60 осіб

зі Сходу. За оцінками Агентства ООН у справах біженців, на сьогодні зі Сходу й Криму приїхало понад 50 тис. внутрішніх переселенців, але їхня кількість зростає щодня»

МАЄТЕ НОВОГО ПРЕЗИДЕНТА, АЛЕ СТАРИЙ ПАРЛАМЕНТ, ЯКИЙ НЕ КОНЧЕ ВІДОБРАЖАЄ ТРЕНДИ В СУСПІЛЬСТВІ

мадські ініціативи, спрямовані на це, й роботу, яку проводить у відповідному напрямі ОБСЄ в Одесі. Але все-таки я там чув, що досі залишається багато невизначеності в обох сторін: прихильників Майдану й антимайдану. Це тиражують у ЗМІ. Влада має дуже серйозно поставитися до цього питання. Аби відбулась інтеграція, всі мають почуватися безпечно, а не боятися.

Що стосується Латвії, то на думку спадає один невеличкий приклад: латвійський уряд усвідомив, що має налагодити ефективнішу комунікацію з російськомовними громадянами. Насамперед це означає створення публічного телеканалу російською мовою для боротьби з масою дезінформації, що активно поширюється. Зупинити її заборонами чи обмеженнями не вийде. Її можна тільки перегравати. Таким чином, люди почуватимуться задіяними у процесі через ту мову, яку вони розуміють. Цей урок нині засвоїли багато країн, що межують із Росією. ■

«Українське законодавство передбачає для приїжджених чотири різні статуси, а їх необхідно зібрати в одному централізованому реєстрі. Треба порухати людей, щоб оцінити їхні потреби. Визначити, як допомогти дітям: скільки їх приїздить, до яких шкіл кому йти. Слід узяти до уваги людей з особливими потребами. Оцінити рівень професійної підготовки переселенців, щоб забезпечити їм перекваліфікацію і допомогти вийти на ринок праці. І найперше питання — житло. Потім соціальна допомога, виплати»

Британська бульварна преса під судом

Колись усесолюбні популярні газети Сполученого Королівства опинилися під тиском критики через методи своєї роботи на тлі гострої конкуренції з електронними ЗМІ. Але таблоїди й нині можуть похвалитися багатомільйонними читацькими аудиторіями

Автор:
Богдан
Цюпин,
Лондон

Українські діди в Лондоні, які донедавна становили основу діаспорної громади Англії, більшу частину свого життя остерігалися агентів КГБ. Загроза переслідування рідних в Україні була для них реальністю. Однак зовсім дрібязковими видавалися їхні вічні зауваги, мовляв, будьте обережні в барі лондонського українського клубу. «Підсяде до тебе, навіть пиво тобі купиць, побалакає дуже щиро, а потім... читаєш про себе на сторінці із плітками, а то й гірше! – ділився зі мною давнім, проте болісним досвідом один із надто балакучих пиволюбів. – І то ж наші, з українців! Пишуть у News of the World чи десь там».

До 2011 року тижневик News of the World був найпопулярнішим британським часописом, «діамантом у короні» австралійського медіа-магната Руперта Мердока. Його довелося закрити після 168 років існування через скандал довкола того, як репортери збирали інформацію. Якщо британці бажали знати, над чим, можливо, працює міністр, затримуючись вечорами в кабінеті із секретаркою, чи бачити фото спадкоємця королівського трону після гулянки в нічному клубі, то News of the World була одним із найкращих таблоїдів, для котрих такі теми часто головні. Руперт Мердок пожертував тижневиком, щоб урятувати решту імперії, зокрема щоденну газету Sun, яку принаймні раз на тиждень і досі беруть у руки понад 12 млн читачів. Окрім того, він володіє менш популярними, але всесвітньовідомими Times та Sunday Times.

24 червня журі присяжних суду в Лондоні дійшло висновку, що колишній редактор News of the World Енді Колсон винен у

тому, що його підлеглі використовували записи із приватних мобільних телефонів (прослуховували повідомлення на автовідповідачах) для збору інформації. Те саме журі не побачило достатньо переконливих доказів, щоб визнати провини Ребекки Брукс, іншого экс-редактора News of the World. Брукс, яка раніше була також редактором Sun, а потім правою рукою Мердока в компанії News International, змогла довести, що особисто розпоряджень стосовно прослуховування не дала й могла навіть не знати достеменно, що воно відбувалося.

Того ж таки дня прем'єр-міністр Девід Кемерон був змушений просити вибачення за свою «помилку», бо відразу після перемоги на виборах 2007 року призначив Енді Колсона керівником своєї служби зв'язків із громадськістю. Останній пішов із посади на тлі розслідування. Із кількарічного слідства та судового процесу британці дізналися, що Кемерон та інші політики, можливо, занадто намагалися бути прихильними до представників імперії Мердока.

Скандал із «телефонним хакерством» триває у Британії понад десятиліття. Серед засуджених до кількомісячних термінів ув'язнення – колишній редактор відділу новин News of the World Клайв Гудман, а також Глен Малкер, приватний детектив, працевлаштований газетою для виконання найбруднішої роботи й консультування репортерів. У величезному списку заарештованих та обвинувачуваних є і два прізвища українського походження: Грег Міськів, колишній редактор відділу новин News of the World, і Алекс Марунчак, кореспондент видання. Саме з ними свого часу

дехто остерігався йти на відвертощі в барі українського клубу.

Загалом у британців із пресою взаємини непрості. Критикуючи таблоїди за готовність порпатись у бруді, мільйони читачів обирають... саме їх.

Руперт Мердок та інші медіа-олігархи також люблять газети, хоча останнім часом заробляти гроші на них важко. Одна із причин тримати газетний бізнес – можливість впливати на політику. Британський закон дозволяє часописам, на відміну від телеканалів та радіостанцій, офіційно проголошувати, яку партію чи кандидата вони підтримують, і під час виборчих кампаній вести агітацію за певну політичну силу.

Це не означає, що таблоїди перетворюються на агітаційні листки. Редакторам вистачає професійності, щоб подавати про підтримувану партію неупереджені й навіть критичні матеріали. Грубе повчання виборців загрожувє газеті тим, що читач викине її у смітник швидше й наступного разу візьме щось менш нав'язливе. Бувало, що газета, відчуваючи зміну настроїв своїх читачів, сама ставала на бік тієї політсили, якій пророкували перемогу.

Так, у 1997-му Sun вийшла під заголовком «Sun підтримує Блера», ставши на бік Лейбористської партії, хоча попередні 20 років відзначалася симпатіями до Консервативної.

Можливо, роль тут зіграли приязні стосунки Тоні Блера з Рупертом Мердоком, але британське суспільство насправді було готове до зміни партії при владі. Консерватори після тривалого періоду тріумфальних виборчих перемог Маргарет Тетчер видихнулися. Її наступник Джон Мейджор не запропонував свого

ФОТО: AP

Художник Кайя Мар демонструє картину «розбитого шлюбу» Кемерона і Мердока біля Центрального кримінального суду в Лондоні 25 червня. За день до того журі призначило визнання Енді Колсона, колишнього редактора газети з імперії Мердока й екс-керівника служби зв'язків із громадськістю Кемерона, винним у тому, що його підлеглі прослуховували приватні мобільні телефони

«мейджоризму», який зрівнявся б успішністю з «тетчеризмом».

Але саме він мусив дещо підняти завісу над взаєминами британської преси з урядом. У свідченнях, даних слідству Левесона влітку 2012 року, в розпал скандалу довкола News of the World, колишній прем'єр заявив, що Руперт Мердок намагався впливати на політику правлячого кабінету, хоча сам олігарх, за його власними раніше сказаними словами, «ніколи ні про що не просив прем'єр-міністра».

Мейджор стверджував, що магнат попереджав його: часописи компанії News International відмовляться підтримувати уряд консерваторів, якщо той не зробить суворішою свою політику стосовно Євросоюзу. Колишній прем'єр-міністр відкинув припущення, що зважав на пресу, визнаючи політику офіційного Лондона, хоч і визнав, що, можливо, «надміру чутливо» сприймав газетні карикатури й статті про себе особисто.

2009 року Sun проголосила, що знову відвертається від лейбо-

ристів і підтримує консерваторів. Слабкість тодішнього уряду перших із них на чолі з Гордоном Брауном була надто очевидна.

Часописи Мердока у найкращі свої часи становили понад 30% ринку преси. Лейбористів (окрім, не виключено, Тоні Блера) це особливо турбувало, і теперішній лідер партії Ед Мілібенд висловлював пропозицію, щоб відповідна частка однієї компанії-власника не могла перевищувати 15–20%.

Але суперечка стає щораз менш актуальною, бо друкована преса поступово утрачає позиції. Зокрема, тому, коли російський олігарх Александр Лебедєв (який вимагає його олігархом не називати) у спілці із сином Євгенієм вирішив придбати 2009 року лондонську вечірку Evening Standard, а потім газету Independent, то серйозних заперечень не було. На це дивилися як на суто бізнесову обгородку, що допомогла врятувати колись провідні часописи від боргів і безславного закриття.

Син олігарха Александра Лебедєва Євгеній, який називає себе

«лондонцем із восьмирічного віку» й подорожує із британським паспортом (але про Росію в соціальних мережах пише «наша страна»), стверджує, що редакційну політику видань визначають не власники, а незалежні редактори. Регулювання ринку британських ЗМІ здійснює контрольний орган Ofcom, головним завданням котрого є недопущення монополії будь-якої компанії чи власника в галузі масової інформації і телекомунікацій.

Мільйони британців читали й напевне читатимуть ще довго газети, заплямовані звинуваченнями проти власників та зганьблені засудженими редакторами. Такі медіа не приховують, ким вони є. Це популярна, може, навіть популістська преса, яка друкує насамперед те, що цікавить або хвилює якнайширше коло людей, у якомога доступнішій формі. Статті таблоїдів присмачені якнайвідвертішими фотографіями (торговою маркою Sun є третя сторінка з гологрудими дівчатами), і практично на кожній шпальті – реклама. Її так багато, що газету можна сприйняти за одноразовий каталог товарів, які вона сама часто і продає.

Проте у британських таблоїдах працюють високопрофесійні й часто талановиті журналісти. Вони блискавито реагують на події, чітко відчуваючи потреби та настрої аудиторії. Провідні таблоїди спеціалізуються на соціальних і політичних кампаніях, проводять журналістські розслідування, вміють заробляти гроші.

В одному з нещодавніх заголовків на першій шпальті Sun про війну Путіна в Україні «Come 'n have a go if EU think you're hard enough» («Ану, хто з вас рипнеться, якщо ви думаєте, що ЄС такий крутий?») кожен британець легко впізнав агресивний вигук п'яного нахаби під пабом.

Те, що повноформатні «серйозні видання» часом заплутують суперечливим аналізом, «шаблезубий» таблоїд описав однією ілюстрацією та кількома рядками жирного шрифту.

Навіть на тлі судових вироків колишнім редакторам і скандалів довкола способів роботи журналістів хоронити британську масову пресу ще дуже й дуже рано. ■

Статтю Sun про війну Путіна в Україні можна прочитати тут:

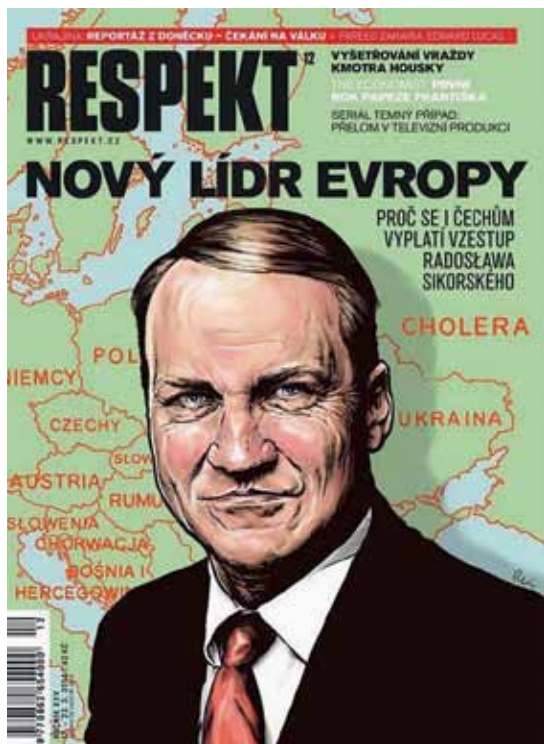
З поля гри у гравці

Польща набирає вагу на світовій арені

У минулому столітті Польща кілька разів відіграла центральну роль у міжнародній політиці: 1920 року, коли відбувся наступ Червоної армії; 1939-го, коли у Гданську поляки відповіли вогнем на перші постріли німців у Другій світовій війні; 1980-го, коли організований рух «Солідарність» уперше за час існування радянського блоку кинув виклик комуністичному правлінню.

Але переважно впродовж ХХ століття ця країна в міжнародній політиці була радше полем гри, а не гравцем. Більшу частину цього часу вона перебувала під окупацією Австрії, Німеччини, Росії або Радянського Союзу. Тож, вирвавшись із комуністичного блоку й маючи за плечима лише 20 незалежних років за останні два століття, Польща спочатку зосередилася на собі й на переході від диктатури із плановою

Ліберальний чеський тижневик Respekt умістив на обкладинці портрет Сікорського під заголовком «Новий лідер Європи»

економікою до демократії з вільним ринком. Тоді поляки були бідними й гоноровими, і багато хто з них вважав прірву між своєю країною та Заходом нездоланною.

Ситуація змінилася, коли 1 травня 2004 року разом із дев'ятьма іншими країнами Польща вступила до Європейського Союзу. Поляки в ньому ставали дедалі заможнішими й успішнішими, змінювався їхній міжнародний статус, а також впевненість у собі й бажання глибше інтегруватись у Євросоюз. «Навіть через 10 років після вступу поляки все ще закохані в ЄС і вірять, що разом нам до снаги гори зрушити, а от західні держави – члени Євросоюзу переживають типову кризу середнього віку, пробувши в ньому кілька десятиліть», – заявив Александр Квасневський, президент Польщі в час її вступу до ЄС, на врочистому святкуванні 1 травня у варшавському парку «Лазенки».

Представники всього політичного спектру Польщі підтримують членство країни в ЄС і НАТО. Загалом 89% населення бажає бачити її в ЄС, а це значно більше, ніж проголосувало за вступ до нього на референдумі 2003 року.

У ЄВРОПІ ЗНАЧИТЬ УДОМА

Коли 2007-го до влади прийшли Дональд Туск та його «Громадянська платформа», зовнішня політика Польщі стала прагматичнішою, обережнішою і зосередилася на її ролі в ЄС та відносинах із Німеччиною. Навіть двосторонні контакти з Росією, іншим могутнім сусідом Польщі, на деякий час покращились, аж доки на початку цього року РФ не анексувала шматок України.

«Уряд Туска – це перший польський правлячий кабінет, який стоїть на дуже виразних проєвропейських і пронімець-

ких позиціях», – вважає Йозеф Яннінг, керівник берлінського відділення Європейської ради закордонних справ. Попередній уряд, сформований партією «Право і справедливість», скептично оцінював вигоди від членства Польщі в ЄС і не приховував неприязні як до Німеччини, так і до Росії. В останній рік перед виборами політики «Права і справедливості» дещо пом'якшують тон своїх зовнішньополітичних заяв.

Незважаючи на болісне минуле, сьогодні Берлін і Варшаву пов'язують спільні політичні та комерційні інтереси. ФРН – найбільший торговий партнер Польщі, і значна частина німецької експортної бази – саме там. «Ця взаємодія вигідна обом країнам», – каже професор Мітчелл Оренстайн (Гарвардський університет). Сприяє їм особиста приязнь між канцлером Німеччини Ангелою Меркель та польським прем'єром Дональдом Туском. Добрі робочі стосунки склалися між німецьким міністром закордонних справ Франком-Вальтером Штайнмайером та його польським колегою Радославом Сікорським. Туск родом із Гданська – міста, яке до кінця Першої світової війни було частиною німецької імперії, з Меркель він спілкується німецькою і на «ти». Канцлерка на чверть полька: її дід, Людвік Казмерчак, воював у польській армії (згодом прізвище переінакшили на німецький лад: Казнер).

Штайнмайер і Сікорський намагаються зберегти інерцію «веймарського трикутника», створеного для сприяння співпраці між Німеччиною, Францією та Польщею. На думку знавців німецької зовнішньої політики, із цього нічого не вийде. Відносини Німеччина – Польща й Німеччина – Франція набагато тісніші, ніж Франція – Польща,

хоча між останніми вони й покращилися після приходу в 2012 році до влади президента Франсуа Олланда. Проте і Варшава з Берліном не завжди сходяться в думках. У вужчому сенсі поляки критикують залежність ФРН від російського газу та її антиядерну політику, а в ширшому – інертну реакцію Заходу на агресію Росії проти України. Зі свого боку, німці хочуть почути від Польщі чіткіші обіцянки про вступ до зони євро.

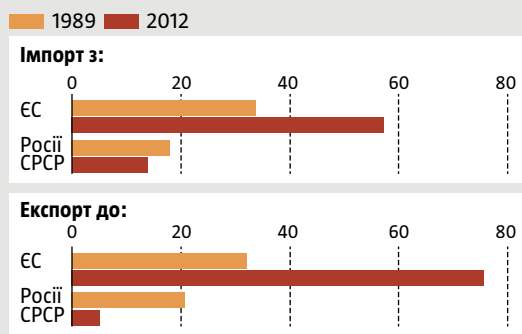
Опозиційні політики твердять, що Туск надто старанно намагався поліпшити відносини з Німеччиною та Росією, а натомість мав би звертати більше уваги на своїх східних сусідів від Балтики до Чорного моря. На їхню думку, Заходу буде корисніше, якщо Варшава зосередиться на цьому регіоні. Вхожі до «Громадянської платформи» зауважують, що Польща – неофіційний лідер Вишеградської групи, центральноєвропейського клубу, до котрого також належать Угорщина, Словаччина й Чехія. І вона була однією з рушійних сил Східного партнерства – ініціативи Євросоюзу, спрямованої на створення тісніших зв'язків із Вірменією, Азербайджаном, Білоруссю, Грузією, Молдовою та Україною. Ця ініціатива загальмувалася торік, коли Україна не підписала Угоди про асоціацію з ЄС.

ЯК ПОГЛАДИТИ ВЕДМЕДЯ

Туск і Сікорський насправді намагалися розвивати конструктивні відносини з Росією. Наприклад, у 2007 році вони не підтримали заперечення попереднього уряду («Права і справедливості») проти вступу Росії до ОЕСР, клубу багатих країн (перемовини про членство нині заморожені через суперечності, спричинені українською кризою). У відповідь Росія зняла заборону на імпорту польського м'яса. Деякий час торговельні контакти й культурний обмін процвітали. Але навіть за такої ситуації впродовж останніх семи років відносини Варшави й Москви не назвеш беззмарними. У 2008-му було створено Польсько-російську групу зі складних питань (новий фо-

Розворот на захід

Обсяг торгівлі Польщі, % від загального

За даними Центрального статистичного управління Республіки Польща

рум для інтелектуалів та істориків за підтримки урядів обох країн) задля поліпшення діалогу щодо спірних сторінок польсько-російської історії. Ці «складні питання» включають польсько-радянську війну відразу після більшовицької революції, радянську окупацію східних земель Польщі у вересні 1939-го й, мабуть, найтравматичніше – вбивство тисяч польських офіцерів силами радянського НКВД в Катині 1940-го. У новому пориві примирення Туск і Путін домовилися провести спільну церемонію на 70-ту річницю Катинської трагедії. А три дні потому в тумані біля Смоленська розбився літак із президентом Польщі Лехом Качинським. Загинули всі 96 осіб на борту. Деякі члени «Права і справедливості» все ще звинувачують у авіакатастрофі росіяни.

Найбільшим каменем спотикання між двома країнами стала українська криза. Від самого початку путінської інтервенції в Україну Польща виступає за рішучі санкції проти РФ і посилення присутності НАТО на східних кордонах Альянсу. На початку лютого під час безпекової конференції в Мюнхені міністр закордонних справ РФ Сергій Лавров запевняв Сікорського і Штайнмайера, що його держава хоче спокою в Україні й шукає компромісу. До кінця місяця Росія фактично проковтнула Крим.

«Раніше я думав, що кризи можна було б уникнути, якби ми підписали Угоду [про тіснішу асоціацію з ЄС] із Януко-

вичем раніше», – каже Квасневський. Але зараз йому здається, що Путін вирішив стати засновником четвертої Росії-супердержави услід за Петром I, Єкатеріною II і Сталінім і що Росія робитиме все можливе для дестабілізації України.

Звичайно, події в Україні зробили важливішою роль Польщі в ЄС і НАТО. Наприкінці березня ліберальний чеський тижневик Respekt умістив на обкладинці портрет Сікорського під заголовком «Новий лідер Європи» на тлі мапи центральної частини континенту, з написами «Niemcy» на заході й «Cholera» на сході. Керівника польського МЗС часто називають можливим наступником Кетрін Ештон на посаді головного зовнішньополітичного представника ЄС.

ПОДІЇ В УКРАЇНІ ЗРОБИЛИ ВАЖЛИВІШОЮ РОЛЬ ПОЛЬЩІ В ЄС І НАТО, ЯКІ ТЕПЕР НАМАГАЮТЬСЯ ПЕРЕПЛАНУВАТИ СВІЙ СХІДНИЙ ВЕКТОР

Представники всього політичного спектру Польщі підтримують членство країни в ЄС і НАТО.

89%

населення бажає бачити її в ЄС, а це значно більше, ніж проголосувало за вступ до нього на референдумі 2003 року

ЄС і НАТО намагаються перепланувати свій східний вектор: давні застороги Польщі стосовно необхідності сильнішої оборонної політики та підвищення відповідних видатків, здається, нарешті почуто. В останні роки Варшава була обділена увагою Вашингтона, надто після того, як президент Барак Обама відмовився від задуми розмістити фрагменти системи ПРО в Чехії та Польщі. За прикрит збігом обставин господар Білого дому оголосив про це 17 вересня 2009-го – якраз у день 70-ї річниці вторгнення СРСР до Польщі. Поляків дратує і те, що їм досі доводиться отримувати візи для поїздки до США. Під час візиту до Польщі на початку червня Обама оголосив про план виділити додатковий \$1 млрд на військову присутність Америки в Європі. Для поляків це був крок у правильному напрямку. Але його ще замало для виправдання їхніх високих сподівань на єдину в світі супердержаву. ■

© 2014 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Творче руйнування

Дорожнеча вищої освіти, зміни на ринку праці та нові технології перевернуть традиційні виші з ніг на голову

Вища освіта – одна з історій успіху держави загального добробуту. Те, що колись було привілеєм небагатьох, стало надбанням усього середнього класу, головню завдяки підтримці держави. Близько 3,5 млн американців і 5 млн європейців цього року отримають дипломи вишів. Університети процвітають у країнах, що розвиваються: у Китаї за 20 років з'явилося близько 30 млн нових навчальних місць. Хоча вища освіта мало змінилася з часів Аристотеля та його афінського ліцею: студенти все ще збираються в призначений час у призначеному місці, щоб послухати велемудрих наставників.

Але сьогодні в ній почалася революція, викликана трьома силами: подорожчанням навчання, зміною попиту й підривними технологіями. Унаслідок цього університет стане зовсім іншим.

З АУДИТОРІЙ В ІНТЕРНЕТ

Вища освіта страждає на «хворобу» Баумоля: тенденцію до різкого підвищення витрат у трудомістких секторах при застої продуктивності. Якщо ціни на

автомобілі, комп'ютери та багато іншого різко знизилися, то виші, захищені державним фінансуванням, і полювання працевластців на дипломи дали змогу постійно піднімати ціну на ті самі послуги. Упродовж двох десятиліть вартість навчання в американському коледжі щороку зростає на 1,6 відсоткового пункту швидше, ніж інфляція.

Для більшості студентів університет має величезне значення. Взяти хоча б той факт, що диплом про вищу освіту збільшить дохід, отриманий протягом життя (виражений у чистій приведеній вартості), аж на \$590 тис. Але для дедалі помітнішої кількості юнаків та дівчат, які глибоко залізли в борги (особливо тих 47% у США і 28% у Британії, які кидають навчання, не закінчивши), це просто змарновані гроші. Тоді як держава демонструє щораз менше готовності компенсувати витрати. В Америці від 2007-го до 2012-го державне фінансування для одного студента зменшилося на 27%, а середній розмір оплати за навчання з поправкою на інфляцію зріс на 20%. У Британії плата за навчання, яка два де-

сятки років була близькою до нуля, нині може сягати £9 тис. (\$15 тис.) за рік.

Інший рушій змін – ринок праці. У стандартній моделі вищої освіти студенти – це молодь віком від 20 років, для якої диплом є перепусткою у вищий професійний світ. Але автоматизація виробництва починає відбиватися на офісних працівниках так само, як колись на робітничих професіях. Дослідження Оксфордського університету свідчить, що 47% професій можуть цілком автоматизуватися за кілька наступних десятиліть. Якщо інновації знищуватимуть одні робочі місця і змінюватимуть інші, людям доведеться все життя удосконалювати власний фаховий капітал.

Навіть самі собою ці дві сили вже викликали б зміни. Третя – технологія – свідчить про те, що перетворень не уникнути. Інтернет, який докорінно змінив бізнес, починаючи з газет і закінчуючи музикою та роздрібною книжковою торгівлею, переверне з ніг на голову й вищу освіту. Уже зараз Масовий відкритий онлайн-курс (МООС) пропонує студентам можливість

слухати лекції відомих викладачів і отримати диплом набагато дешевше, ніж звичайний університет.

МООС запрацював 2008 року і, як це часто буває з підривними технологіями, поки що не виправдав себе. Головна причина в тому, що через відсутність офіційної атестації багато студентів відмовляються від навчання. Але ситуація змінюється завдяки залученню приватних інвесторів та вже наявних вишів. Coursera, провайдер таких послуг, наприклад, заявляє про 8 млн зареєстрованих користувачів. Хоча її курси безкоштовні, торік вона заробила перший мільйон доларів після того, як оголосила про можливість отримання платного сертифіката про проходження курсу. Вартість послуги – від \$30 до \$100. Інший провайдер, Udacity, разом з американською телекомунікаційною компанією AT&T і Технологічним інститутом штату Джорджія пропонує онлайн-магістратуру з комп'ютерних наук, що коштує менш ніж третину традиційного навчання за такою програмою. Гарвардська школа бізнесу незабаром відкриє підготовчий онлайн-курс MBA вартістю \$1500. У Starbucks сприяють працівникам компанії, які бажають отримати диплом університету штату Аризона на онлайн-курсах.

Виникнення й діяльність МООС матимуть різні наслідки для різних вишів. Постраждають не всі. Оксфордіві й Гарварду це може бути на користь. Люди з амбіціями завжди хотітимуть навчатися в найкращих університетах, щоб знайти собі подібними, а цифрова економіка схильна виводити на провідні позиції обмежену кількість великих гравців. Відомі імена зможуть продавати власні МООС у всьому світі. А от посередні виші, не виключено, спіткає доля багатьох газет. Якщо з ринком вищої освіти буде те саме, що трапилося з газетним упродовж останніх 10–20 років, їхні прибутки скоротяться більш ніж наполовину, кількість робочих місць у цій сфері – майже на 30%, і понад 700 навчальних закладів закриваються. Іншим для того, щоб вижити, доведеться цілком перебудуватися.

НОВИЙ ТЕРМІН

Як і всі інші, революція у вищій освіті вимагає жертв. Багато великих і менших міст залежать від університетів. МООС певним чином посилить нерівність і серед студентів (талановитим буде набагато легше, ніж слабшим, за межами структурованого вишівського середовища), і серед викладачів (лектори-суперзирки зароблятимуть казкові статки на заздрість менш харизматичним колегам).

Від політиків неминуче вимагатимуть гальмувати цю революцію. Але їм слід пам'ятати, що державне фінансування повинне приносити користь суспільству загалом, а не захищати професорів із постійними контрактами від конкуренції. Від радикальної перебудови університетської системи користі буде куди більше, ніж шкоди. Студенти з багатих країн матимуть доступ до вищої освіти за меншими цінами і з більшими вигодами. Гнучкість системи МООС приваблює і старше покоління, якому потрібна перекваліфікація: провайдер edX заявляє, що середній вік його американських онлайн-студентів – 31 рік. У країнах, що розвиваються, онлайн-курси також дають можливість державам на зразок Бразилії наздогнати й обігнати Захід, запропонувавши дешевшу вищу освіту. Крім того, освіта вже стала глобальним ринком: саме завдяки онлайн-курсам Массачусетський технологічний інститут «відкрив» надзвичайно обдарованого підлітка з Монголії на ім'я Баттушиг М'янгабаяр. А ще замість того, щоб латати старі моделі, держава повинна покращувати роботу нових. Це можна зробити через підтримку загальних стандартів акредитації. Наприклад, у Бразилії студенти по закінченні навчання складають державний іспит. У більшості західних країн було б також доцільно мати єдину незалежну організацію для сертифікації екзаменів.

Оновити такий давній інститут буде нелегко. Але це справді може дати кращу освіту набагато більшій кількості людей. Зрештою, не так уже й часто трапляється настільки вдалий момент, де перетинаються необхідність і можливість. ■

Якщо інновації знищуватимуть одні робочі місця і змінюватимуть інші, людям доведеться все життя удосконалювати власний фаховий капітал

Оплата навчання у приватних неприбуткових вишах США в реальному вимірі зросла на

28%

від 2002-го до 2012 року. Державні – підняли її на 27% у 2008–2012-му. Тепер у середньому їхня освіта коштує майже

\$8,4 тис.

за рік для американців і понад

\$19 тис.

для іноземців. У приватних коледжах вартість навчання перевищує

\$30 тис.

(дві третини вихованців там отримують ті чи ті стипендії). Загальний борг американських студентів нині становить

\$1,2

трлн.

Понад

7 млн

колишніх студентів не в змозі повернути взяті на освіту кредити

Ваша іноземна преса в Книгарні «Є»

AD
ARCHITECTURAL DIGEST

COSMOPOLITAN

DER SPIEGEL

FINANCIAL TIMES

Forbes

Herald Tribune

LE MONDE
diplomatique

Newsweek

The Economist

THE TIMES

THE WALL STREET JOURNAL

м. Київ
вул.
Лисенка, 3
вул.
Спаська, 5

Львів
просп.
Свободи, 7

Автор:
Ален Геймоль,
Пекін

Китайська перспектива

Китай насувається з великою швидкістю. Країна модернізується, інвестує, устатковується. Уже нині її громадяни щороку купують більше приватних автовок, ніж мешканці Сполучених Штатів. Якийсь час КНР була «світовим виробництвом», що жило з експорту на ринки розвинених країн. Цей період закінчився: китайці самі почали споживати. І середній клас, який налічує близько 150 млн осіб, виступає рушієм розвитку та економічного зростання країни.

У 2010-му Піднебесна стала другою економічною потугою планети. Згідно з численними прогнозами, від 2020-го вона може випередити Сполучені Штати й вийти на перше місце. З погляду західних держав це справжній виклик. Донедавна в основі розвитку світу лежала схема, яка передбачала, що система західних цінностей у тривалій перспективі є найбільш життєздатною і що самі ті цінності універсальні.

І от ми бачимо Китай, який зазіхнув на звичні переконання. Він розвивається, зберігаючи авторитарний режим, що здійснює суворий нагляд за інтернетом і не сприймає вільних виборів. Правляча Комуністична партія толерує персональний успіх, але, керуючи економічними процесами, ставку робить передусім на колективний інтерес.

Офіційно владна верхівка афішує дотримання принципів суворой консервативної моралі.

І це спрацьовує. Навіть більше: комбінація виявилася диявольськи ефективною. Чи матиме китайська модель послідовників? Чи здатна вона витіснити з інших країн ліберальну систему західного світу?

Очевидної відповіді немає. Ніхто не довів, що ця схема довговічна. Вона може дуже швидко наразитися на власні гальмівні фактори, вже в самій КНР, бо майнова нерівність весь час збільшується, а новий середній клас стає вимогливішим до представників влади.

Не схоже, аби сьогодні Китай претендував на експорт моделі розвитку. Він цікавиться передусім собою, власним майбутнім. Має кілька інтересів, які прагне забезпечити: зберегти Тибет, повернути Тайвань, здобути необхідні обсяги енергетичного ресурсу... Що ж до решти, то Пекін дає зрозуміти, що не збирається втручатися у внутрішні справи інших країн. Звідси гранична обережність в українському питанні.

Згадаймо, що торік 6 грудня свій останній офіційний зарубіжний візит Віктор Янукович здійснив до Китаю. Голова КНР Сі Цзіньпін не знайшов тоді

ані слова, щоб прокоментувати внутрішню ситуацію в Україні. З китайського погляду ця держава – передусім двері до ринку європейських товарів. Саме тому Пекін запропонував Києву долучитися до свого нового «Шовкового шляху». Ішлося про створення експортного коридору для китайської продукції через землі Казахстану, Росії та України. Стратегічне бачення. Але й мови не було про те, щоб покритикувати тогочасного президента за спробу впокорити свою країну.

Відтоді стосовно й Криму, й війни на Донбасі китайська дипломатія зберігає двозначні позиції. Вона закликає до «послаблення напруженості», «мирного врегулювання й політичного діалогу». Висловлюється про необхідність дотримуватися принципу недоторканності кордонів, але й виголошує побажання, щоб проблеми були вирішені «з урахуванням складної української історії», «законних прав та інтересів усіх регіонів і етнічних груп» країни.

У цитованих формулах – відображення внутрішньої проблематики Китаю. Пекін засуджує сепаратизм, бо має проблеми з Тибетом, який волів би відновити незалежність, і з бунтівним, переважно мусульманським, уйгурським районом. Та водночас Піднебесна подбала і про жест на користь Москви.

Коли в березні на Раді Безпеки ООН обговорювали резолюцію, яка засуджувала «референдум» у Криму, Китай від голосування утримався. Він не голосував, як Росія, проти, але й не висловився, як Захід, за

несприйняття подій на півострові. Досить часто КНР виступає в ООН із Росією єдиним фронтом. Це дає змогу уникнути ізоляції з боку Заходу. Але йдеться про ситуативний союз, а не про справжнє партнерство. Китай зі своїми 1,3 млрд жителів є цивілізацією замкненого циклу. Він звик, по суті, не потребувати нікого й діяти виключно у власних цілях, з урахуванням стратегічних перспектив.

Росія – це лише сусід, імовірний постачальник нафти й газу. В очах китайського керівництва внутрішні проблеми важать значно більше. Пекін ніколи не жертвує внутрішнім інтересом заради споклимих геополітичних капризів. Поки що. Наразі Китай вочевидь не готовий власноруч організувати новий світовий порядок. Проте ніхто не сумнівається, що момент готовності колись настане. Це може трапитися дуже швидко, і зовсім не факт, що західні демократії, як і Східна Європа, не будуть заскочені зненацька. ■

**У XXI СТОЛІТТІ КИТАЙ
НЕМИНУЧЕ СТАНЕ
СУПЕРДЕРЖАВОЮ.
ЦЕ ВЖЕ ЕКОНОМІЧНИЙ
ГІГАНТ, НА ЯКОГО ВСІ МИ, ХОЧ
НЕ ХОЧ, ЗВАЖАЄМО**

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами. Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:

www.portmone.com.ua

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- на 1 міс. – 45 грн
- на 3 міс. – 135 грн
- на 6 міс. – 270 грн
- на 12 міс. – 540 грн

Телефон редакції:
044-351-13-00

ОБЕРІТЬ ЗРУЧНИЙ ДЛЯ ВАС СПОСІБ ПЕРЕДПЛАТИ:

повідомлення	отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	
		26009000022321	35392656
		поточний рахунок отримувача код отримувача	
	назва установи банку	300023	
		МФО банку	
	ПАТ «Укрсоцбанк»		
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	вид платежу: за передплату на журнал «Український тиждень»		
	період:		
касир		сума, грн	
	платник (підпис)		

RRRRRAV4 ВРРРРРАЖАЄ

TOYOTA

ALWAYS A
BETTER WAY

ЗАВЖДИ КРАЩЕ

ДИЗЕЛЬ 2,2 л

Toyota RAV4
Переможець у номінації
«Компактний SUV»

ДЕТАЛІ ПРОДАЖУ – ЗА ТЕЛЕФОНАМИ ОФІЦІЙНОЇ ДИЛЕРСЬКОЇ МЕРЕЖІ:

Тойота Сті Плаза, тел. (044) 492 7000; Тойота Центр Київ «Автосаніт», салони: (044) 537 5454, СТО: (044) 537 5451; Тойота Центр Київ «Автосаніт на Столичному», тел. (044) 201 3030; Тойота Центр Київ «ВІДІ Автострада», салони: (044) 50 333 50, СТО: (044) 50 333 05; Тойота Центр Вінниця «Преміум Моторс», салони: (0432) 677 007, СТО: (0432) 61 22 62; Тойота Центр Дніпропетровськ «Алмаз Мотор», салони: (056) 377 1054, СТО: (056) 776 2267; Тойота Центр Дніпропетровськ «Алмаз Мотор», салони: (056) 760 2525, СТО: (056) 760 2524; Тойота Центр Донецьк «Авгосталс», тел. (062) 340 5555; Тойота Центр Донецьк «Палс мотор», тел. (062) 332 0678; Тойота Центр Житомир «Стар-Кар», тел. (0412) 41 93 50; Тойота Центр Залоріжжя «Восток Автомир», салони: (061) 222 1444, СТО: (061) 222 1441; Тойота Центр Івано-Франківськ «Класик-Авто», салони: (0342) 71 10 10, СТО: (0342) 715 715; Тойота Центр Кіровоград «Мотор-Оліа», салони: (0522) 36 04 10, СТО: (0522) 36 04 12; Тойота Центр Кременчук «Компанія «Про Лайн», салони: (05366) 2 21 52, СТО: (05366) 2 43 55; Тойота Центр Кришів Ріг «Алмаз Систем», салони: (0564) 404 5500, СТО: (0564) 404 3300; Тойота Центр Луганськ «АвтоВінд», салони: (0642) 50 70 20, СТО: (0642) 50 72 30; Тойота Центр Львів «Діамант», тел. (032) 2 777 777; Тойота Центр Луцьк «Автоконцепт», тел. (0332) 28 39 39; Тойота Сервіс Маріуполь «Азовмотор», тел. (0629) 50 49 12; Тойота Центр Миколаїв «Кит-Т», тел. (0512) 71 00 00; Тойота Центр Одеса «ВІДІ Пальміра», салони: (048) 734 4545, СТО: (048) 734 1500; Тойота Центр Одеса «Інжпроект», салони: (0482) 34 60 12, СТО: (0482) 35 53 27; Тойота Центр Полтава «Компанія «Стар Лайн», салони: (0532) 610 830, СТО: (0532) 635 131; Тойота Центр Рівне «Агат Авто», салони: (0362) 64 20 44, СТО: (0362) 64 96 29; Тойота Центр Севастополь «Омега Моторс», салони: (0692) 944 333, СТО: (0692) 944 555; Тойота Центр Сімферополь «Дельта Моторс», салони: (0652) 58 33 33, СТО: (0652) 58 33 34; Тойота Центр Суми «Артмотор», салони: (0542) 700 500, СТО: (0542) 700 502; Тойота Центр Тернопіль «Кристал Моторс», салони: (0352) 405 888, 47 79 20, СТО: (0352) 425 888; Тойота Центр Ужгород «Карат Мотор», салони: (0312) 64 06 06, СТО: (0312) 44 12 06; Тойота Центр Харків «Автоарт», тел. (057) 763 2222; Тойота Центр Харків «Артсіті», салони: (057) 777 0700, СТО: (057) 777 0407; Тойота Центр Херсон «Авто-Плаза», салони: (0552) 415 415, СТО: (0552) 337 086; Тойота Центр Хмельницький «Гранд Мотор», салони: (0382) 788 111, СТО: (0382) 785 800; Тойота Центр Чернівці «Олімп-Моторс», салони: (0372) 54 34 01, СТО: (0372) 900 255; Тойота Центр Чернівці «Свер-Авто», тел. (0462) 600 300.

Офіційний дистрибутор ПП «Тойота-Україна», м. Київ, пр-т Московський, 24Б, тел. (044) 492 7002

* Кредитує ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК». Ліцензія НБУ № 99 від 12.10.2011

www.toyota.ua